

Dayanışma

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
(CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR)

- **Bobi Frs Ve Dönüştürme Maliyetleri**
Doç. Dr. A. Erdal ÖZKOL
- **Salihli Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma**
Yrd. Doç. Dr. Semra TETİK - Yrd. Doç. Dr. Ayşen AÇIKGÖZ
- **Türkiye’de Ticari Banka Mevduatı Ve Kredilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi**
Doç. Dr. Pınar PEHLİVAN
- **Otomotiv Sektöründe Yan Sanayinin Satış Ve Karlılığında Ana Sanayinin Etkisi: Bir Yan Sanayi Firması Üzerinden Finansal Ve Karlılık Oranları Yardımıyla İnceleme**
Dr. Öğr. Üye. Ş. Sertaç ÇAKI - Gamze BECCELİ
- **Meslek Mensupları Ve Aday Meslek Mensupları Hakkında Disiplin Cezaları Ve Disiplin Kovuşturma Süreçleri**
Mali Müşavir - Bağımsız Denetçi İbrahim ÖZTÜRK
- **Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi**
Celal Bayar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı/ Mali Hukuk Bölümü
Bahar ÖNER
- **Yargı Kararları Işığında:**
“Müstakbel” Veya “Muhtemel” Alacak Haczigenel Bakış
Avukat Akın Gencer ŞENTÜRK
- **Sermayenin Kaybı Ve Borca Batık Olma Durumuna Genel Bakış**
Yeminli Mali Müşavir & Bağımsız Denetçi HARUN REŞİT TOKCAN
- **Yapay Zekâ İle Fikri Mülkiyet Hukuku İlişkisi**
Yapay Zekâ Bir Eser Yarattığında Eser Sahibi Kimdir?
Stajyer Avukat Deniz Hazal ÖZTÜRK

**İzmir SMMMO Adına Sahibi
Yönetim Kurulu Başkanı**

Vedat ADAK

**Mali İşler Koordinatörü
Yönetim Kurulu Başkan Yrd.**

Ömer AKBAŞ

**Sorumlu Müdür
Oda Sekreteri**

Müfit YILDIRIM

Genel Yayın Yönetmeni

İrfan YILDIZ

Yayın Kurulu

İrfan YILDIZ

Selviye ÖĞÜŞ

Mahmut OYMAK

Fazıl ULUSOY

Timuçin HAKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Asuman ALTAY

Prof. Dr. Çağnur BALSARI

Dr. Özkan BİLGİLİ

Doç. Dr. A. Fatih DALKILIÇ

Yener GÜVEN

İsmail IŞIK
YMM

Rıfat T. NALBANTOĞLU
SMMM

Prof. Dr. Serdar ÖZKAN

Doç. Dr. Erdal ÖZKOL

Tasarım ve Baskı

Salimat Basım Yay. Amb. San. Ve Tic. Ltd. Şti.

Sebbe Bahçeleri Cad. Ali Bey İşhanı 95/1

İskitler / Ankara

Tel:(0312) 341 10 24 - Faks:(0312) 341 30 50

Basım Tarihi: Aralık 2018

dayanışma sayı:127

Sürekli Yerel Yayın

İzmir SMMMO üyelerine ücretsiz olarak gönderilir.

Dergimiz Hakemli Dergi olma özelliği taşımaktadır. Gönderilen yazılar hakem değerlemesine tabi tutulduğu için yayımında gecikmeler olabilmektedir. Yayınlanan yazılardaki sorumluluk yazarlarına, ilan ve reklamlardaki sorumluluk ilanı veren kişi veya kuruluşlara aittir. Dergi'ye gönderilen çeviri yazıların kaynağı mutlaka belirtilir. Gönderilen yazılar, yazarlarına geri verilmaz.

İç Hatlar

100-117	SERAY MAYDA (SANTRAL)	206	NİHAL BİLİCİ (EĞİTİM BİRİMİ ÖĞRENCİ İŞLERİ)
102	YASEMİN KARAKOÇ (ÖZLÜK İŞLERİ - TAHSİLAT)	207	BİRGÜL GENÇ (EĞİTİM BİRİMİ ÖĞRENCİ İŞLERİ)
103	FATİH ŞAHİN (TESMER – STAJ)	208	SANTRAL (EĞİTİM BİRİMİ ÖĞRENCİ İŞLERİ)
104	GÜVENLİK	209	HACER ÇİÇEK (MUTFAK)
105	BORA YILDIRIM (TESMER MÜDÜRÜ)	210	TUĞÇE ŞEN (TESMER MUHASEBE)
106	SENEM ŞAKIR (GENEL İDARE MÜDÜRÜ)	306	SELDİ ARPACI (HUKUK MÜŞAVİRİ)
107	SEVDA TOPÇU (MUHASEBE DEPARTMANI)	311-312	GÜLNUR ATASEVER (BAŞKAN SEKRETERİ)
109	ESİN KÜTÜKÇÜOĞLU (MUHASEBE SORUMLUSU)	313	DENETLEME KURULU
110	YUSUF ALABAĞ (KÜTÜPHANE)	314	HAKSIZ REKABET KURULU
112	EMİN AKBULUT (BİLGİ İŞLEM)	315	DİSİPLİN KURULU
118	OGÜN KIZILTO (TEKNİSYEN)	316	ÇOŞKUN YILDIRIM (DİSİPLİN SERVİSİ)
126	DİLEK ÜSTÜNYAVUZ (KARŞILAMA)	317	SEVİL ERDÜL (İDARİ İŞLER SEKRETERİ)
160	GONCA TEMİZTEPE (ÖZLÜK İŞLERİ – TAHSİLAT)	318	ÖZLEM ÇAYHAN (YÖN.KAT.MUTFAK)
203	EBRU BAYTEKİN (EĞİTİM BİRİMİ SORUMLUSU)	319	TESMER TOPLANTI SALONU
204	ERDAL ÖZKOL (EĞİTİM DANIŞMANI)	320	BURÇAK K. UYSAL (BASIN-YAYIN DANIŞMANI)
205	SEVİNÇ AZCA (EĞİTİM BİRİMİ MUHASEBE)	400	BASIN YAYIN TOPLANTI ODASI

Banka Hesap Numaraları

BANKA ADI	ŞUBE KODU	ŞUBE ADI	IBAN NO
AKBANK	284	HALİT ZİYA	TR26 0004 6002 8488 8000 0412 47
DENİZBANK	9076	İZMİR	TR94 0013 4000 0055 2791 0000 12
FINANSBANK	1415	ALTINDAĞ	TR33 0011 1000 0000 0041 4839 04
GARANTİ BANKASI	410	KONAK	TR95 0006 2000 4100 0006 6924 83
HALKBANKASI	429	GÜZELYALI	TR91 0001 2009 4290 0010 2600 88
İŞ BANKASI	3413	YENİGÜN	TR38 0006 4000 0013 4131 1277 65
YAPI KREDİ BANKASI	927	İZMİR	TR85 0006 7010 0000 0061 3532 99
Havale Masrafı Almanayan Banka (Banka Şubelerinden Yatırımlar için)			
AKBANK/FİRMA KODU: 5020587			

1456 Sokak No: 15 Alsancak - İZMİR

Tel: (232) 441 96 33 Pbx **Faks:** (232) 446 81 30-441 95 67

TESMER Faks: (232) 445 69 77

Kurs Bölümü: (232) 446 45 98-441 98 07 **Faks:** (232) 441 96 25

www.izsmmmo.org.tr

e-mail: izsmmmo@izsmmmo.org.tr

Değerli Meslektaşlar ve Değerli Okurlar

Teknolojik gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyük değişiklikler yaratıyor. İş gücü ve günlük hayata yansiyabilecek farklılıklar, yeni yaklaşımlar birçok mesleği etkileyecek, bazılarını yok ederken yenilerinin de ortaya çıkmasına neden olabilecek. Teknoloji ile entegrasyonu en iyi şekilde gerçekleştirebilen ve bu doğrultuda kendini yeniden yapılandıran meslekler varlıklarını sürdürebilirken bu sayede insan gücü ve zaman kazancını sağlayacak şekilde gelişebilecek.

Mali Müşavirlik de bu değişimden nasibini alacak olan meslekler arasında. Bu konuda düzenlenen bilgi içerikli toplantıların önemi tartışılmaz. O nedenle, TÜRMOB tarafından düzenlenen Dijitalleşme Sürecinde Değişen İş Hayatı ve Muhasebe Mesleğinin Yeniden Yapılanması konulu 20. Türkiye Muhasebe Kongresi, mesleğimizin geleceğinin tartışılması ve yol haritalarının belirlenmesi açısından büyük önem taşıyordu. Kongrenin ana başlıklarından biri olan Teknolojik Gelişmelerin Muhasebe Mesleğine Beklenen Etkileri konusundaki, Başkanlık yürüttüğüm panelde Prof.Dr. Cemal İbiş, Doç.Dr. Burcu Adiloğlu, Burcu Sakız ve Alper Karaçar ile birlikte bu konuda yapılabilecekleri konuştuk. Dijitalleşmenin çoğunlukla muhasebe mesleği için bir tehdit olarak görüldüğünü ama gerçek başarının tehditleri fırsata çevirmekten geçtiğine dikkat çekilen panelin birçok meslektaşımıza rehber olabilecek bilgiler verdiğini umuyorum.

İzmir Mali Müşavirler Odası olarak sürekli eğitim ve gelişim önemine inanan bizler de birçok seminer ve etkinlik ile meslektaşlarımızla buluşuyoruz. 7143 Sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması Semineri, 7143 Sayılı Kanun Uyarınca Kurum Alacaklarının Yapılandırma Semineri, İlçe-Semt Temsilcileri, Komite Başkanları Mesleki Çalıştay gibi organizasyonlarla mesleki konularımızı görüştük. Amacımız hem stajyerlerimiz hem de meslektaşlarımıza her alanda bilgi ve deneyim akışı sağlayarak gelişmelerine yardımcı olmak.

Aramıza yeni katılan ve ruhsat almaya hak kazanan meslektaşlarımıza başarı belgelerini törenle verdik. Bu değerli arkadaşlarımızın mesleğimizin gelişimi ve ilerlemesi adına büyük katkıları olacağını düşünüyorum.

Diğer meslek grupları ve odalarıyla her zaman yakın ilişkiler içerisinde olmaya çalışıyoruz. İzmir Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanı Serdar Pehlivan, Mülkiyet Birliği İzmir Şube Başkanı Dr. Ayhan Bülent Toptaş odamızı ziyaretleri bu anlamda önem taşıyordu.

Odamız üyeleri ve meslektaşlarımız sadece işlerinde değil sosyal alanda da başarılarıyla bizleri gururlandırıyorlar. Üyemiz SMMM Selbilet Yıldırım'ın Ağrı Dağı'nda, 5137 metreye çıkması bizler için ayrı bir gurur oldu. Ayrıca yine meslektaşımız SMMM Emrah Karabuğa 32. Çanakkale Boğazı Yüzme Yarışı'nda 2. oldu.

Odamız, Gelir İdaresi Başkanlığı ve İzmir YMM Odası ile birlikte 1 Kasım 2018 Perşembe günü odamız konferans salonunda; Gelir İdaresi Başkanlığı Denetim ve Uyum Yönetimi Daire Başkanı Sayın Faruk Gözübüyük, Gelir İdaresi Grup Başkanları Sayın Abdullah Kiraz ve Sayın Abdullah Karaboyacı'nın sunumları ile İzmir Vergi Dairesi Başkanı Sayın Rifat Engin ve Grup Müdürleri, İzmir Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanı Sayın Serdar Pehlivan ve Başkan Yardımcısı Sayın Gürsoy Güç, İzmir Örtülü Sermaye, Transfer Fiyatlandırması ve Yurtdışı Kazançlar Grup Başkanı Sayın Muhammet Ağan'ın katılımları ile "E Uygulamalar ve Defter Beyan Sistemi" konulu bir seminer gerçekleştirdik. Seminere yaklaşık 800 kişi katıldı.

TESMER İzmir Şubemiz 3 Kasım tarihinde 'Aday Meslek Mensupları Konferansı' başlıklı bir etkinlik düzenledi. Kuluçka Eğitim Merkezi, Türkiye'de ilk 350 saatlik 'Uygulamalı Muhasebe Eğitimi Kurs Programı', Ofisim Hazır Projesi, Yenilenen Tesmer İzmir Şubesi Web Sayfası ve İnsan Kaynakları Modülü, Yenilenen Teos Sistemi ve Kullanımı konu başlıklarıyla düzenlenen konferans ile aday meslek mensuplarımızla biraraya geldik.

"Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği" 4 Kasım 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak uygulamaya girdi. Buna göre; Denetçiler, 3 yıllık dönem içerisinde; en az 60 kredisi temel mesleki konulardan olmak üzere, 120 kredi karşılığı eğitimi tamamlamak zorundalar. TÜRMOB tarafından, Bağımsız Denetçilerin 3 yıllık dönem içerisinde toplam 120 kredi karşılığı eğitimi tamamlayabilmelerini sağlayacak düzen ve süreklilikte olmak üzere eğitim programları hazırlandı ve eğitim programı için KGK'dan onay alındı.

Kasım ayında TÜRMOB nezdinde Bağımsız denetçi sürekli eğitim programı dahilinde, muhasebe, denetim ve finans ana başlıkları altında toplamda 47 saat süren eğitim programını Odamızda vermeye başladık. Bu tarihe kadar 1.etap Muhasebe, denetim ve finans eğitimlerini tamamladık ve Kasım ayı sonunda 2.muhasebe eğitimini de gerçekleştireceğiz.

15.03.2018 tarihinde 7101 Sayılı İcra iflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 30361 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanması ile iflasın ertelenmesi kurumu

kaldırılmış, konkordatoya ilişkin hükümler değişmiş ve daha etkin, işlevsel hale getirilmiştir. Bu kapsamda 02.06.2018 tarihli 30439 Sayılı Resmi Gazete ile Konkordato Komiserinin Niteliklerine ve Alacaklılar Kurulunun Zorunlu Olarak Oluşturulmasına Dair Yönetmelik yayınlanmıştır.

Konkordato ile ilgili hukuki ve mali bilgiler, başvurunun yapılması, sürecin işleyişi, borçlu ve alacaklılar için hukuki sonuçlar vb. konulara ilişkin bilgilerin; konkordato komiseri olarak görev almak isteyen ve konkordato süreçlerinde borçlu ya da alacaklı yönünden danışmanlık görevi yürütecek meslek mensuplarımıza aktarılabilmesi amacıyla TESMER vasıtası ile Odamızda yüz yüze eğitim yöntemiyle “Konkordato Komiserliği Eğitimi” 17-18 Kasım tarihlerinde 100 kişinin katılımıyla gerçekleştirilerek, katılımcılara eğitim belgeleri verildi.

TÜRMOB tarafından Odalarımızın ve Meslek Mensuplarımızın Hizmetler ve İletişim anlamında TÜRMOB ile olan tüm ilişkilerinin internet üzerinden, kademeli olarak tamamen digital platformlara taşınması amaçlanan “e-Birlik Projesi” eğitimi, TÜRMOB Eğitimcileri, Ege Odaları personelleri ve odamız personellerinin katılımı ile 17 Kasım tarihinde odamızda düzenlendi.

Sizlere dopdolu bir dergi ulaştırmaya çalışan Yayın Kurulu, Bilim Kurulu ve Hakem Kurulu üyelerimiz başta olmak üzere bilimsel yazıları ile bizleri aydınlatan yazarlarımıza ve tüm emeği geçenlere yürekten teşekkür ediyor, verimli ve aydınlık bir dönem diliyorum.

Vedat ADAK
Başkan

İçindekiler

Başkan	3
--------------	---

Hakemli Yazılar

Doç. Dr. A. Erdal ÖZKOL Bobi Frs Ve Dönüştürme Maliyetleri	10
Yrd. Doç. Dr. Semra TETİK - Yrd. Doç. Dr. Ayşen AÇIKGÖZ Salihli meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimi üzerine bir araştırma	16
Doç. Dr. Pınar PEHLİVAN Türkiye’de Ticari Banka Mevduatı Ve Kredilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi	27

Hakemsiz Yazılar**Dr. Öğr. Üye. Ş. Sertaç ÇAKI - Gamze BECCELİ**

Otomotiv Sektöründe Yan Sanayinin Satış Ve Karlılığında Ana Sanayinin Etkisi:

Bir Yan Sanayi Firması Üzerinden Finansal Ve Karlılık Oranları Yardımıyla İnceleme 37

Mali Müşavir - Bağımsız Denetçi - İbrahim ÖZTÜRK

Meslek Mensupları Ve Aday Meslek Mensupları Hakkında Disiplin Cezaları Ve Disiplin Kovuşturma Süreçleri 52

Celal Bayar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı**MaliHukuk Bölümü - Bahar ÖNER**

Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi 58

Avukat Akın Gencer ŞENTÜRK

Yargı Kararları Işığında:“Müstakbel”Veya “Muhtemel” Alacak Haczigenel Bakış..... 69

Yeminli Mali Müşavir & Bağımsız Denetçi HARUN REŞİT TOKCAN

Sermayenin Kaybı Ve Borca Batık Olma Durumuna Genel Bakış 82

Stajyer Avukat Deniz Hazal ÖZTÜRK

Yapay Zekâ İle Fikri Mülkiyet Hukuku İlişkisi

Yapay zekâ bir eser yarattığında eser sahibi kimdir?..... 88

İZMİR SMMMO DAYANIŞMA DERGİSİ HAKEM KURULU

Prof.Dr. Asuman Altay
Prof.Dr. Başar Ataman Akgül
Prof.Dr. Can Şinga Mugan
Prof.Dr. Cemal İbiş
Prof.Dr. Ercan Bayazıtlı
Prof.Dr. Feryal Orhan Basık
Prof.Dr. Güven Sayılğan
Prof.Dr. Hülya Talu
Prof.Dr. M.Banu Durukan
Prof.Dr. Mehmet Merdan Hekimoğlu
Prof.Dr. Mehmet Özbirecikli
Prof.Dr. Münir Şakrak
Prof.Dr. Nergis Tek
Prof.Dr. Nihat Küçüksavaş
Prof.Dr. Ömer Lalik
Prof.Dr. Reşat Karcıoğlu
Prof.Dr. Rüstem Hacırüstemoğlu
Prof.Dr. Serdar Özkan
Prof.Dr. Süleyman Yükçü
Prof.Dr. Şaban Uzay
Prof.Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu
Prof.Dr. Yurdakul Çaldağ
Prof.Dr. Yüksel Koç Yalkın
Prof.Dr. Çağnur Balsarı
Prof.Dr. Esra Aslanertik
Doç.Dr. A.Fatih Dalkılıç
Prof.Dr. Mine Tükenmez
Prof.Dr. Nilgün Kutay
Prof.Dr. Orhan Çelik
Prof.Dr. Tamer Aksoy
Dr. Masum Türker
Doç. Dr. Mine Aksu
Yrd.Doç. Dr. Gürol Durak

Hakemli Yazılar

Refereed Papers

BOBİ FRS ve DÖNÜŞTÜRME MALİYETLERİ

Doç. Dr. A. Erdal ÖZKOL

Özet

Mamul üretim maliyetleri, katlanılan fedakarlıkların tamamı veya bir kısmı maliyetlere dahil edilerek hesaplanabilmektedir. Tam maliyetleme yönteminde üretim giderlerinin tamamı, kısmi maliyet yöntemlerinde ise farklı yaklaşımlar nedeniyle bazıları veya bir kısmı maliyetlere dahil edilir. Dönüştürme maliyeti yöntemi olarak VUK'ta tam maliyet, TMS/TFRS'de normal maliyet yöntemi, BOBİ FRS'de tam maliyet veya normal maliyet yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir. Çalışmada maliyet yöntemleri üzerinde durularak BOBİ FRS'nin dönüştürme maliyetleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dönüştürme Maliyetleri, Normal Maliyet, BOBİ FRS.

BOBİ FRS and CONVERSION COSTS

Abstract

Product production costs can be calculated by including all or part of the incurred sacrifices. Full cost method covers all production expenses but, partial cost methods covers some(part) of production expenses because of different approaches. As conversion costs; VUK suggests full cost method, TMS/TFRS suggests normal cost method and BOBİ FRS suggests full cost method or normal cost method. In article, focused on costing methods and conversion costs in BOBİ FRS tried to be scrutinized.

“Dönüştürme Maliyetleri

6.11 Dönüştürme maliyetleri; *ham madde ve malzemelerin yarı mamul ve mamul haline getirilmesi sürecinde, direkt işçilik giderleri gibi, üretimle doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetleri ve bu süreçte katlanılan sabit ve değişken genel üretim giderlerinden sistematik bir şekilde dağıtılan tutarları içerir. Faaliyet giderleri, dönüştürme maliyeti olarak dikkate alınmaz ve bu giderlerden dönüştürme maliyetine pay verilmez.*

6.12 Dönüştürme maliyetlerinin belirlenmesinde **tam maliyet yöntemi** kullanılır. *Tam maliyet yönteminde, sabit ve değişken genel üretim giderlerinin tamamı dönüştürme maliyetine dâhil edilir. Ancak faaliyetleri geçici veya kalıcı olarak durdurulan ya da henüz faaliyete geçmemiş bölümlere ilişkin sabit genel üretim giderleri dönüştürme maliyetine dâhil edilmez, gider olarak “satışların maliyeti” kaleminde gösterilir.*

6.13 Bununla birlikte, *sabit genel üretim giderlerinin, normal üretim kapasitesi esas alınarak dönüştürme maliyetine dâhil edilmesi de mümkündür (normal maliyet yöntemi).* Bu durumda normal üretim kapasitesi, planlanan bakım-onarım çalışmalarından kaynaklanacak kapasite düşüklüğü de dikkate alınarak, normal şartlarda bir veya birkaç dönem veya sezonda elde edilmesi beklenen ortalama üretim miktarıdır. *Fiili üretim düzeyi normal üretim kapasitesine yakınsa, söz konusu üretim düzeyi normal üretim kapasitesi olarak dikkate alınabilir. Her bir üretim birimine dağıtılan sabit genel üretim gider tutarı, düşük kapasite ya da atıl kapasite nedeniyle arttırılamaz. Dağıtılmayan genel üretim gideri, gerçekleştiği dönemde “satışların maliyeti” kaleminde gösterilir. Normalin üstünde üretim gerçekleşen dönemlerde, her bir üretim birimine dağıtılmış sabit genel üretim gideri, toplam sabit genel üretim giderinin toplam üretim sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanır. Normal maliyet yönteminin kullanıldığı durumda, değişken genel üretim giderleri de üretim tesislerinin fiili kullanımına bağlı olarak her bir üretim birimine dağıtılır.”*

Buna göre BOBİ FRS’ye tabi olacak işletmeler mamul maliyetlerinin hesaplanmasında tam maliyet veya normal maliyet yöntemlerinden birisini kullanabilecektir(**Gençoğlu; 2017; 12**).

2. Maliyet Yöntemleri

İşletmelerin üretim faaliyetlerinde katlanmış oldukları giderlerin tümünün veya bir kısmının mamul maliyetlerine dâhil edilip edilmelerine göre var olan mamul maliyet yöntemleri[tam, değişken, normal ve asal(direkt)] bakıldığında; tam maliyet yöntemi; üretime ait tüm giderlerin değişken veya sabit, halen faaliyet halinde veya faaliyeti durdurulmuş olmasına bakmaksızın mamul maliyetlerine yükleneceğini, asal(direkt) maliyet yöntemi ise üretimde genel üretim giderlerinin çok düşük düzeyde olması sebebiyle, sadece direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile direkt işçilik giderlerinin mamul maliyetlerine yükleneceğini belirtir. Değişken ve normal maliyet yöntemlerinde ise üretim giderleri, değişken ve sabit olarak sınıflandırılarak mamullere yüklenmektedir.

Birim değişken maliyetler üretim miktarına göre değişmeyen sabit nitelikli, toplam değişken maliyetler ise üretim miktarına göre artıp azalabilen değişken nitelikli; birim sabit maliyetler üretim miktarına göre artıp azalabilen değişken nitelikli, toplam sabit maliyetler ise üretim miktarına göre değişmeyen sabit nitelikli maliyetlerdir (**Akgün; 2012; 236**). Tüm dönüştürme maliyetleri uygulamalarında toplam maliyet tutarları kullanılmaktadır.

Tam maliyet yönteminin amacı, giderleri değişken veya sabit ayrımına tabi tutmadan ve hiçbir üretim giderini mamul maliyetinin dışında bırakmadan mamul maliyetini belirlemektir. Yönteme göre, üretimi gerçekleştirmek amacıyla katlanılan tüm giderler, üretim için kullanılsın veya kullanılsın mamul maliyetine dâhil edilmelidir(VUK’a göre üretim giderleri dışındaki diğer giderleri de mamul maliyetlerine dâhil etmek

ihtiyaridir). Üretim faktörlerinin kapasitelerinin altında bir üretim miktarı gerçekleştiğinde katlanılan sabit giderlerin tamamı üretime yükleneyeceği için birim üretim maliyetleri o dönemde yüksek gerçekleşecek, üretim miktarı arttıkça birim üretim maliyeti düşecektir.

Değişken maliyet yönteminin amacı, üretim miktarının artışı veya azalışı ile doğrudan ilişkilendirilebilen giderlerin mamul maliyetlerine yüklenmesini sağlayarak üretim miktarıyla, katlanılan bu tür üretim giderlerinin doğru orantısını sağlamaktır. Bunun sonucunda, brüt satışlar ile içinde sadece değişken üretim giderlerinin bulunduğu satış maliyetleri karşılaştırılarak, doğrudan üretimle artıp azalabilen üretim giderlerinin işletmeye sağladığı katkı belirlenebilecektir. Bu yaklaşıma göre, üretim olmadığında üretim maliyeti oluşmayacak ve katlanılan diğer giderler de dönem gideri olarak dikkate alınabilecektir. Yöntemde mamul maliyetlerine sadece değişken nitelikteki giderler dâhil edileceği için, hangi üretim miktarında olursa olsun üretilen mamul birim maliyeti aynı kalır, değişmez.

Tam ve değişken maliyet yöntemlerine bakıldığında; mamul maliyetlerinin belirlenmesindeki sorunun, mamul maliyetlerine ne kadar sabit üretim giderlerinin yüklenmesi gerektiğidir. Tam maliyet yönteminde üretim miktarı ne kadar olursa olsun sabit üretim giderlerinin tamamı yüklenmekte, değişken maliyet yönteminde ise sabit üretim giderleri mamul maliyetlerine dahil edilmemektedir. Her iki yöntemde de sabit giderler ile üretim miktarları ilişkilendirilmemektedir.

Normal maliyet yöntemi ise, tam ve değişken maliyet yöntemlerini bir araya getirerek uygulanabilen bir yöntemdir. Bu yöntemde mamul üretim giderlerinin değişken ve sabit olarak sınıflandırılmalarının yanında sabit giderlerinin yaratmış olduğu kapasite de dikkate alınmaktadır. Buna göre öncelikle ileriye dönük tahmin etme veya standartlarla kapasiteler belirlenerek bütçe/bütçeler oluşturulmalıdır. Stan-

dart veya tahmini değerler dönem başında belirlendiğinde sonraki dönemin üretim miktarı başka bir deyişle kapasitesi de tahmin edilmiş olacaktır. Standart maliyetler, birim maliyetler için belirlenir ve sahip olunan kapasitede bir birim üretirken tüketilmesi gereken kaynaklara ait beklentiyi temsil eder (**Ansari, vd.; 2004; 497**).

Kapasite türlerinden teorik(maksimum) kapasite, mevcut şartlarda ulaşılması mümkün olmayan ve hiç durmaksızın tüm faktörlerin sürekli çalışmaları ile gerçekleştirilen üretim düzeyidir. Normal kapasite; talep yetersizliği, ekonomik konjonktür gereği ulaşılan ortalama kapasite düzeyidir (**Kaygusuz, vd.; 2009; 294**). Pratik kapasite; çalışılan vardiya sayısına göre hesaplanan yıllık mesai süresinden hafta sonu ve diğer tatiller, yıllık izinler, gün içindeki yemek ve dinlenme molaları, olağan bakım, ayar ve bekleme süreleri ve diğer normal kesintiler düşüldükten sonra kalan sürede tam verimle çalışılması halinde ulaşılabilecek üretim düzeyidir (**Büyükmirza; 2009; 527**). Pratik kapasiteye ulaşmak kolay olmayabilir. Bu durumda geçmiş dönemlerdeki üretim kapasiteleri ve ekonomik konjonktür de dikkate alınarak belirlenen ortalama normal üretim kapasitesi kullanılır.

BOBİ FRS'de de belirtildiği gibi normal üretim kapasitesi, planlanan bakım-onarım çalışmalarından kaynaklanacak kapasite düşüklüğü de dikkate alınarak, normal şartlarda bir veya birkaç dönem veya sezonda elde edilmesi beklenen ortalama üretim miktarıdır. Normal üretim kapasitesi, bu kapasite düzeyinde üretim gerçekleştirildiğinde katlanılan sabit genel üretim giderlerinin tümünün mamul maliyetlerine yüklenmesini gösterir. Bu durumda; atıl kapasite (normal kapasitenin altında)de üretim gerçekleştirilirse sabit üretim giderlerinin kullanılan kadar (kapasite kullanım oranı kadar), aşırı kapasite (normal kapasitenin üstünde)de üretim gerçekleşirse sabit üretim giderlerinin tamamı mamul maliyetlerine yüklene-

cektir. Aşırı kapasite (normal kapasitenin üstünde)de tüm genel üretim giderleri mamullere yükleneceğinden birim mamule yüklenen sabit genel üretim gideri payı azalacak ve mamuller yüksek değerlenmemiş olacaktır (**Güngörmüş; 2010; 113**).

Kapasite Kullanım Oranı = Fiili Kapasite / Normal Kapasite

Normal maliyet yöntemi (**Yükçü; 2011; 362**)nin amacı, üretim miktarı ile birim mamul maliyetlerinin doğru orantılı olarak gerçekleşmesini sağlamaktır. Bunu da mamul maliyetlerine sadece üretim miktarı ile doğru orantılı değişen direkt ilk madde, malzeme giderleri ve direkt işçilik giderlerini yükleyerek gerçekleştirir. Bunun yanında sabit genel üretim giderlerinden de kapasite kullanım oranı kadarını yükler. Kapasite kullanımı üretim miktarı tarafından belirlendiği için, mamul maliyetlerine yüklenen sabit genel üretim giderleri değişken gider niteliğini kazanmış olur. Böylece, normal maliyet yöntemi üretim miktarı ile değişkenlik gösteren üretim giderlerini mamul maliyetlerine yüklenmiş olur. Üretim miktarı belirlenen normal kapasite düzeyinde veya üstünde olursa sabit üretim giderlerinin tamamı mamul maliyetlerine yüklenecektir. Üretimin atıl kapasite düzeyinde gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak kullanılmayan kapasite ise mamul maliyetlerine dâhil edilmeyerek dönem gideri olarak raporlanacaktır (**Acar, vd.; 2013; 287**).

3. BOBİ FRS Dönüştürme Maliyetleri Uygulamasının Değerlendirilmesi

Tam maliyet yönteminde tüm üretim giderleri üretim maliyetine yüklenmekte, faaliyetleri geçici veya kalıcı olarak durdurulan ya da henüz faaliyete geçmemiş bölümlere ilişkin sabit genel üretim giderleri dönüştürme maliyetine dâhil edilmez, gider olarak “Satışların Maliyeti” kaleminde gösterilmektedir. Yapılan üretimin tamamının satılması durumunda bunun

bir sakıncası bulunmamaktadır. Ancak stok kalması durumunda satışların maliyeti gerçeğinden fazla görünmesine ve yanlış brüt kar veya zararı hesaplanmasına sebep olacaktır. Böyle bir giderin satışlarla ilişkilendirilmeden dönem gideri olarak “Durdurulan Faaliyetler” kalemi olarak raporlanması daha anlamlı olacaktır(**Gökçen; 2017; 112**).

Diğer yandan, normal maliyet yönteminin kullanılması ve atıl kapasite ile üretim yapılması durumunda sabit genel üretim giderlerinin(kapasitenin) kullanılmayan kısmı da satışların maliyeti ile ilişkilendirilmiştir. Bu durumda da hatalı sonuçlar elde edilecektir. Kullanılmayan sabit genel üretim giderleri “Satışların Maliyeti” ne dâhil edilirse; gerçeğinden yüksek satışların maliyet ve gerçeğinden düşük brüt kar veya zarar sonuçlarının ortaya çıkmasına sebep olur. Bu da hatalı rapor ve kararların alınması demektir. Bu nedenle kullanılmayan sabit genel üretim giderleri(kapasite) dönem gideri olarak “Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler” kaleminde raporlanmalıdır.

Her iki durumda raporlama hatası nedeniyle “Brüt Kar Oranı”, “Faaliyet Karı Oranı”, “Dönem Karı Oranı” vb. finansal analizler gerçeği yansıtmayacak şekilde oluşacak ve yanlış kararlar alınmasına sebep olacaktır.

4. Sonuç

Maliyet yöntemleri ile KOBİ FRS’de kullanılması önerilen yöntemler karşılaştırıldığında; tam maliyet yönteminin kullanılması önerilen yöntemde henüz faaliyete geçmemiş bölümlere ilişkin sabit genel üretim giderleri “Satışların Maliyeti” kaleminde değil “Durdurulan Faaliyetler” kaleminde; normal maliyet yönteminin kullanılması önerilen yöntemde ise, atıl kapasite üretim düzeyinde kullanılmayan kapasite(kullanılmayan sabit genel üretim giderleri)nin de “Satışların Maliyeti” kaleminde değil “Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler” kaleminde raporlanmaları, finansal raporların daha gerçekçi sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

Kaynakça

ACAR, Durmuş; BAYRİ, Osman; ÖZTÜRK, Mahmut Sami; "TMS-TFRS'ye Göre Stokların Raporlanmasındaki Yenilikler ve Farklılıklar», 1. International Conference on New Directions in Business, Management, Finance and Economics (ICNDBM 2013), Famagusta, Northern Cyprus; 12-14 Eylül, 2013, ss:285-307.

AKGÜN, Ali İhsan, "TMS-2 Stoklar Standardı Kapsamında Tam Maliyet ve Normal Maliyete Göre Düzenlenen Gelir Tabloları Karşılaştırması", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi; C:17; S:2; 2012, ss:229-246.

ANSARİ, Shahid; BELL, Jan; KLAMMER, Thomas; Management Accounting: A Strategic Focus, A Modular Series, 2004, Houghton Mifflin Company, Boston(ss:497-498).

BÜYÜKMİRZA, Kamil, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi (Tekdüzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı), 14.Baskı, Aralık, 2009, Gazi Kitabevi.

GÖKÇEN, Gürbüz; ÖZTÜRK, Erkan; "Tam Maliyet ve Normal Maliyet Yöntemlerinin UFRS(TFRS) ve BOBİ FRS'deki Düzenlemeler Çerçevesinde İncelenmesi»; Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2017, (ss:105-114).

GÜCENME, GENÇOĞLU, Ümit, "Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması", Muhasebe ve Fi-

nansman Dergisi, Ekim, 2017, Sayı: 76, (ss:1-24).

GÜNGÖRMÜŞ, Ali, Haydar; BOYAR, Ender; "TMS-2 Stoklar Standardına Göre, Standart Maliyet Yönteminin Uygulanması"; Mali Çözüm Dergisi; Sayı:102; Kasım-Aralık; 2010; ss:109-127.

HORNGREN, Charles, T.; FOSTER, George; DATAR, Srikanth, M; Cost Accounting: A Managerial Emphasis, Prentice – Hall of India, New Delhi, 2001.

KAYGUSUZ, Sait, Y.; DOKUR, Şükrü; Maliyet Muhasebesi, Dora Yayınları; 31; 2009.

KIYMETLİ, ŞEN, İlker; ÖZBİRECİKLİ, Mehmet; "BOBİ FRS'nin Muhasebe Uygulamalarına Getirdiği Değişiklikler: BOBİ FRS, TMS/TFRS, ve Mevcut Muhasebe Sistemi Çerçevesinde Bir İnceleme"; Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan, 2018, Özel Sayı, (462-484).

YÜKÇÜ, Süleyman, Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, 7.Basım, Altın Nokta Yayınevi, 2011.

<http://www.gib.gov.tr/taxonomy/term/86018> (04.06.2018)

http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2017Seti/3-TMS/TMS_2_2017.pdf

http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/bobi_frs.PDF

SALİHLİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*¹

Yrd. Doç. Dr. Semra TETİK¹
Yrd. Doç. Dr. Ayşen AÇIKGÖZ²

Özet

Çalışmanın amacı, meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimini belirleme, öğrencilerin demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasında ilişki olup olmadığını belirleme ve girişimcilik eğitimi alan ve almayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminin farklı olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu noktadan hareketle, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu öğrencilerine Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği” uygulanmıştır. Anket rastgele 300 öğrenciye dağıtılmış olup tamamı geri dönmüştür. Anketlerden 9 tanesi eksik doldurulduğu için değerlendirme dışı bırakılarak 291 anket değerlendirmeye alınmıştır. Verilerin analizinde ortalama, standart sapma, frekans analizi, faktör analizi ve korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın analiz sonuçlarına göre, meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğiliminin yüksek olduğu, demografik özellikler ile girişimcilik eğilimi arasında kısmen anlamlı ilişki bulunduğu söylenebilir. Ayrıca girişimcilik eğitimi alan ve almayan öğrencilerin girişimcilik eğilimi arasında bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi

A SURVEY ON ENTREPRENEURSHIP TENDENCY OF THE STUDENTS OF SALİHLİ VOCATIONAL HIGH SCHOOL

Abstract

The aim of the study is to determine entrepreneurship tendencies of the students of Salihli Vocational High School, whether there is relationship between demographic characteristics and entrepreneurship tendencies of the students and to reveal whether there is a difference between the students who did entrepreneurship course and who did not. “Entrepreneurship Scale for University Students” developed by Yılmaz and Sünbül (2009) was applied to the students in Manisa Celal Bayar University, Salihli Vocational High School. The inventory was distributed to 300 students randomly and all of them came back. Except 9 of the inventories

* Bu çalışma, UMYOS 2015’de sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş şeklidir.

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu, semratetik@hotmail.com

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu, acikgoza2002@yahoo.comW

which were not filled completely, 291 of them were included in the evaluation. In the analysis of the data, mean, standard deviation, frequency analysis, factor analysis, one-way Anova and correlation were used. According to the results, it can be said that tendency of the students of vocational school is high and there is partly significant relation between their demographic characteristics and entrepreneurship tendency. In addition, there is no difference in entrepreneurship tendency of the students who did entrepreneurship course and who did not.

Keywords: Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurship Course

1. GİRİŞ

Girişimcilik ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanması, yeni buluş ve fikirlerin ortaya çıkarılması ve işsizliğin azaltılması bakımından son derece önemlidir. Dolayısıyla girişimcilik ve girişimciliğin desteklenmesi, gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelere temel politikası haline gelmiştir.

Girişimcilik; sorun ve ihtiyaçları fark etmek, bunları gidermek için ticari hale gelebilecek ürün/hizmet ve toplumsal fayda yaratmak, üretim faktörlerini bir araya getirebilmek ve düzenlemek, bunların tümü için risk almak, yenilik yapmak, fırsatları öngörmek ve değerlendirmek olarak ifade edilebilir. Girişimcinin içinde yetiştiği ve yer aldığı ekonomik çevre onun ekonomik şartlarını; aile yapısı, aile kökeni, eğitimi, yaşı, vs. onun sosyolojik şartlarını ve kendisine ilişkin öznel algısı, işini sevmesi, iş disiplini gibi özellikleri ile psikolojik şartlarını oluşturmakta ve girişimcilik bu şartların çeşitli kombinasyonlarının bir sonucu olarak şekillenmektedir.

Girişimci olmak aslında bir kişilik özelliği yani bir yetektir. Bu nedenle herkes girişimci bir ruha veya zihniyete sahip değildir. Ancak eğitim her alanda olduğu gibi girişimcilikte de sihirli bir anahtardır. Kişiler aldıkları

edebitlerle iyi bir girişimci olma konusunda bilgi ve becerilerini artırabilir ve o ana kadar fark etmemiş oldukları konulara duyarlılık kazanabilirler (Çetinkaya Bozkurt, 2011:21). Gençlerin kariyer planlarının şekillenmeye başladığı üniversite eğitimi sırasında verilen girişimcilik eğitimleri, gençlerin girişimciliği doğru anlamaları ve bir kariyer alternatifi olarak düşünebilmele-ri için önemli bir fırsattır (<http://www.istka.org.tr>).

2. GİRİŞİMCİ VE GİRİŞİMCİLİK KAVRAMLARI

Literatüre bakıldığında girişimci ve girişimcilik kavramlarına ilişkin farklı açılardan birçok tanım yapıldığı görülmektedir. Girişimci kelimesi Fransız kökenli “entrepren-der/ entrepreneur” sözcüğünden gelmektedir ve “bir şeyden sorumlu olmak” veya “bir şey yapmaya söz vermek” anlamındadır (Gutierrez ve Guerrero, 2011: 237; Taysı ve Canbaz, 2014:60). Cantillon’a göre girişimci, “kar elde etmek amacıyla işi organize eden ve işin riskini üstlenen kişidir” (Döm, 2014:1). Schumpeter’in bakış açısıyla girişimci, toplumda değişimi yaratacak kişi ve kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Başar vd., 2013:4).

Girişimci, sorumluluk ve risk alan, başarma isteği olan, fırsatları sezeabilen, değişiklikleri benimseyebilen ve şartlara adapte olabilen kişi olarak tanımlanmaktadır (Sarıtış ve Duran, 207:148). Bir başka tanıma göre girişimci; emek, sermaye ve doğal kaynaklar olarak belirtilen üretim faktörlerini, başkalarının ihtiyacını karşılayacak mal ve hizmetleri üretmek üzere tedarik eden ve uygun şekilde birleştiren kimsedir (Mucuk, 2008:4). Girişimcilik, üretim faktörlerini kullanarak ve risk üstlenerek, bir iş fikrini üretim etkinliğine dönüştürme faaliyeti olarak tanımlanabilir (Tutar ve Altın-kaynak, 2014:5).

Özkara ve arkadaşlarına göre (2006:222) girişimci, gördüğü fırsatları değerlendirme yolunda kendi girişimcilik anlayışıyla stratejiler geliştiren, bu sayede değişimin öncülüğünü yapan kişidir. Girişimci öz bir

ifadeyle işletmeyi kuran, yönlendiren, geleceğe ilişkin planları yapan ve yürüten kişi olarak tanımlanabilir (Akdemir, 2012:29). "Girişimcilik ise bir iş ya da işletme kurabilmek için oluşturulabilen, geliştirilebilen yeni bir fikir olarak tanımlanabilir" (Chegini ve Khostinat, 2011:165; Aydın ve Çakar, 2014:79). "Girişimcilik; tanımlama, değerlendirme ve geliştirme süreçlerinin ardından fırsatlar oluşturarak, aynı zamanda süreçlere etki edebilecek kaynaklarla birlikte bu fırsatlardan yararlanarak yapılan faaliyet" şeklinde ifade edilebilir (Sanchez, 2011:425; Aydın ve Çakar, 2014:79).

Girişimci ile ilgili yapılan tanımların ortak noktası, girişimcinin başkalarının baktığı ama göremediği fırsatları fark edip, bu fırsatları birer iş fikrine dönüştürebilmesi ve risk almaya yatkınlığıdır (Titiz, 1996:3). Girişimcilik ile ilgili yapılan tanımların ortak noktası ise girişimciliğin bir iş fikrine sahip olarak pazardaki fırsatları değerlendirmek, mal ve hizmet üretmek amacıyla sermaye, doğal kaynak, emek gibi üretim faktörlerinin bir araya getirilerek, işletmesiyle ilgili faaliyetler olmasıdır (Tekin, 2005:2).

Girişimcilik eğilimi, her şeyden önce bireysel faktörlerle çevresel faktörlerin bir bileşimi olup, bireylerin kendi işini yapma konusundaki istek ve kararlılığını ifade etmektedir. Başarılı girişimciler her yaştan, her gelir seviyesinden, her ırktan ve her cinsiyetten olabilir (Çetinkaya Bozkurt, 2011:25). Bununla birlikte girişimcilerin, eğitim ve deneyim durumları farklılık gösterebilir (Başar vd., 2013:15). Ancak bazı araştırmalar, başarılı bir girişimci olmak için risk alma, başarıma ihtiyacı, içsel kontrol odağı, yenilikçilik, kendine güven ve belirsizliğe karşı tolerans gibi bazı temel kişisel özelliklerin mevcut olması gerektiğini söylemektedir. Söz konusu özellikler, Koh (1996)'un çalışmasında girişimcilik boyutları olarak ele alınmıştır.

3. GİRİŞİMCİLİĞİN BOYUTLARI

Girişimcilik altı boyuttan oluşmaktadır. Bunlar sırası-

la; risk alma, başarıma ihtiyacı, kontrol odağı, belirsizliğe tolerans, yenilikçilik ve kendine güvendir.

Risk Alma: Risk üstlenmek, girişimciliğin belirgin davranış özelliklerinden birisidir. Girişimcilerin risk üstlenme şekli, katma değer üretme sürecini etkileyen önemli bir davranış türü olmaktadır. Risk üstlenme sürecinin belirleyicileri, yaratma ve fırsat boyutu, gerçek ve algılanan değer, girişimcinin kişisel becerileri ve hedefleri ile uygunluk ve rekabet alanının farklılığıdır. Girişimci risk üstlenirken teknolojik değişim, pazar yapısı, kamusal düzenlemeler ve rekabet türü gibi konulara dikkat etmelidir (Başar vd., 2013:8).

Başarma İhtiyacı: Girişimcileri kendi işini kurmaya yönelten motivasyonel unsurlardan biri de başarılı olma ve başarıma ihtiyacıdır. Neyin başarı olarak görüldüğü hususu da bireyden bireye değişmektedir. Yatırım projesinin başarılı olarak gerçekleştirilmesi, yeni ürünün piyasada kabul görmesi, işi büyütme, karı artırma gibi nedenlerdir (Döm, 2014:31). Başarma ihtiyacı yüksek kişilerin girişimcilikte başarılı olacağı kabul edilmektedir. Girişimcilik ruhuna sahip kişilerin, en belirgin özelliği, başarı arzularının yüksek olmasıdır. Bu tip insanlar, rutin işlerden pek hoşlanmazlar, yeni fikirler yaratmayı tercih ederler (Balaban ve Özdemir, 2014:136).

Kontrol Odağı: Kontrol odağı, içsel kontrol odağı ve dışsal kontrol odağı olarak iki boyutta değerlendirilmektedir. İçsel kontrol odağı, kişinin kendi davranışları ve sonuçları üzerinde kontrol sahibi olduğuna inandığı bir kişilik yönelimi olarak tanımlanmaktadır. Dışsal kontrol odağı ise, kişinin kendi davranışları ve sonuçları üzerinde kontrol sahibi olmadığına, hayatının ve yaşadığı olayların şanslılık ve kader gibi kendi dışındaki etkenlere bağlı olduğu inancıyla tanımlanan bir kişilik yönelimi olarak tanımlanmaktadır (Döm, 2014:32). Başarılı girişimcilerin içsel kontrol odağına sahip olduğu kabul edilmektedir.

Belirsizliğe Tolerans: Belirsizliğe tolerans, bireyin belirsiz durumlara olumlu tepki verebilme yeteneği olarak

tanımlanabilir. Girişimciler gerek faaliyete başlama aşamasındaki hazırlık döneminde gerekse faaliyeti sürdürme noktasında sürekli belirsizlik içeren durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Girişimsel özellikleri yüksek olan bireyler bu aşamada belirsizlikten kaçmak yerine belirsiz durumları yönetmeyi tercih etmektedirler (Bozkurt vd., 2011:823).

Yenilikçilik: Girişimcilikte yenilikçi olmak, düşünsel bakımdan yenilikçi ve sentezci olmayı gerektirir. Yenilikçilik; problemlere, fırsatlara, tehditlere ve ihtiyaçlara yaratıcı, alışılmamış, yeni çözümler aramayı ifade eder. Yenilikçi olmak, yeni fikirler üretmek ve bunları iş fikrine dönüştürmek, girişimcilik özelliğidir (Tutar ve Altınkaynak, 2014:25).

Kendine Güven: Kişinin kendisi hakkında olumlu düşünmesi olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle, insanın kendisiyle ve çevresiyle barışık olması, olumlu ve olumsuz yönlerinin farkında olması demektir. Kendine güven, yaşamın zorluklarıyla baş etme ve sorunlarla gerçekçi bir şekilde mücadele etme yeteneği kazandırır. Kendine güvenen bireyler olayların sonuçlarının sahip oldukları yetenekler ve kişisel faaliyetlerinin sonucunda şekillendiğine inandıklarından dolayı, onlar girişimciliğe daha çok yatkın olan bireylerdir (İşcan ve Kaygın, 2011:447).

Girişimciliğin gelişiminde en önemli faktörlerden biri de bu konuda verilen eğitimlerin yaygınlaştırılması ve kişilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesidir (Akyüz, 2013:85). Özellikle üniversitelerde verilen girişimcilik eğitiminin, öğrencilerin girişimcilik potansiyelini ortaya çıkarmadaki etkisi oldukça önemli bir konu olarak görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının bu konuda üstleneceği misyonun son yıllarda sayıları gittikçe artan genç girişimcilerin başarı şansını artırmaya da olumlu katkılar yapacağı düşünülmektedir (Bozkurt vd., 2011:823).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokulu öğrenci-

lerinin girişimcilik eğilimini belirleme, öğrencilerin demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasında ilişki olup olmadığını belirleme ve girişimcilik eğitimi alan ve almayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminin farklı olup olmadığını ortaya koymaktır.

Bu noktadan hareketle, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu öğrencilerine Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği” uygulanmıştır. Bununla birlikte öğrencilere kişisel ve aile özellikleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Anket rastgele 300 öğrenciye dağıtılmış olup tamamı geri dönmüştür. Anketlerden 9 tanesi eksik doldurulduğu için değerlendirme dışı bırakılarak 291 anket değerlendirmeye alınmıştır. Verilerin analizinde ortalama, standart sapma, frekans analizi, faktör analizi ve korelasyon analizi uygulanmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimi yüksektir.

H2: Meslek yüksekokulu öğrencilerinin demografik özellikleri ile girişimcilik boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Girişimcilik eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik eğilimi, girişimcilik eğitimi almayan öğrencilerin girişimcilik eğiliminden daha yüksektir.

Araştırma, 2014-2015 öğretim yılında Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Verilerin sadece bir üniversitenin, bir meslek yüksekokulunda toplanmış olması araştırmanın en önemli kısıtlarından birini oluşturmaktadır.

5. BULGULAR

Bu kısımda, araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ve girişimcilik eğilimlerine ilişkin bulgular ve faktör analizi sonuçları tablolar şeklinde özetlenmiştir.

5.1. Demografik Özellikler

Demografik özellikler, kişisel özellikler ve aile özellikleri olmak üzere iki boyutta değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Kişisel Özellikler

KİŞİSEL ÖZELLİKLER		N	Frekans	%
CİNSİYET	Bayan	291	200	68,7
	Bay		91	31,3
YAŞ	17-19	291	70	24,1
	20-22		195	67,0
	23-25		20	6,9
	25'ten büyük		6	2,1
DEVAM ETTİĞİ PROGRAM	Yerel Yönetimler	291	69	23,7
	Pazarlama		12	4,1
	Bilgisayar Programcılığı		16	5,5
	Çocuk Gelişimi		71	24,4
	Dış Ticaret		56	19,2
	Moda Tasarımı		24	8,2
	Özel Güvenlik		36	12,4
GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ	Yok	291	123	42,3
	Var		168	57,7
ÖĞRETİM	Örgün	291	145	49,8
	İkinci		146	50,2
NOT ORTALAMASI	1-1,5	291	0	0
	1,5-2		36	12,4
	2-2,5		82	28,2
	2,5-3		100	34,4
	3 ve üzeri		73	25,1
AYLIK HARCAMA TUTARI	200-300 TL	291	112	38,5
	350-400 TL		72	24,7
	450-500 TL		56	19,2
	600 ve üzeri		51	17,5
İŞ DURUMU	Tam Gün	291	6	2,1
	Yarım Gün		26	8,9
	Çalışmıyor		259	89,0
GİRİŞİM FAALİYETİ GEÇMİŞİ	Var	291	158	54,3
	Yok		133	45,7
KİŞİLİK ÖZELLİĞİ	Konuşkan-Girişken	291	177	60,8
	Sessiz-Sakin		71	24,4
	Duygusal-Alıngan		33	11,3
	İçe Dönük		10	3,4

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kişisel özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere uygulamaya katılan öğrencilerin 200'ü kız (%68,7), 91'i ise (%31,3) erkektir. Yaş grupları incelendiğinde 17-19 yaş grubunda 70 (%24,1), 20-22 yaş grubunda 195 (%67), 23-25 yaş grubunda 20 (%6,9), 25 yaşından büyük 6 (%2,1) öğrenci bulunduğu görülmüştür. Öğrencilerin devam ettiği programlara göre dağılımı ise şöyledir; Yerel Yönetimler 69 (%23,7), Pazarlama 12 (%4,1), Bilgisayar Programcılığı 16 (%5,5), Çocuk Gelişimi 71 (%24,4), Dış Ticaret 56 (%19,2), Moda Tasarımı 24 (%8,2), Özel Güvenlik 36 (12,4), Tekstil Teknolojisi 7 (%2,4).

Araştırma kapsamındaki 291 öğrencinin 145'i (%49,8) örgün öğretim, 146'sı (%50,2) ikinci öğretim öğrencisidir. Öğrencilerden 168'i (%57,7) girişimcilik eğitimi almış, 123'ü (%42,3) girişimcilik eğitimi almamıştır. Öğrencilerin 36'sı (%12,4) not ortalamalarının 1,5-2 arasında olduğunu, 82'si (%28,2) not ortalamalarının 2-2,5 arasında olduğunu, 100'ü (%34,4) not ortalamalarının 2,5-3 arasında olduğunu, 73'ü (25,1) not ortalamalarının 3 ve üzerinde olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin 112'si (%38,5) aylık harcama tutarını 200-300 TL, 72'si (%24,7) aylık harcama tutarını 350-400 TL, 56'sı (%19,2) aylık harcama tutarını 450-500 TL, 51'i (%17,5) aylık harcama tutarını 600 ve üzeri olarak ifade etmiştir. Öğrencilerden 259'u (%89) hali hazırda herhangi bir işte çalışmadığını, 26'sı (%8,9) yarım zamanlı işte çalıştığını, 6'sı (%2,1) çalışmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerden 158'i (%54,3) hayatında en az bir kez girişimcilik faaliyetinde bulunduğunu, 133'ü (%45,7) bulunmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerden 177'si (%60,8) kişiliğini konuşkan-girişken, 71'i (%24,4) sessiz-sakin, 33'ü (%11,3) duygusal-alıngan, 10'u ise (%3,4) içe dönük olarak adlandırmıştır.

Tablo 2: Aile Özellikleri

AİLE ÖZELLİKLERİ		N	FREKANS	%
AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI	1	291	27	9,28
	2		119	40,89
	3		92	31,62
	4		26	8,93
	5'ten çok		27	9,28
YAŞ SIRASI	İlk çocuk	291	127	43,6
	Ortanca		64	22,0
	Büyük		100	34,4
BABANIN EĞİTİMİ	İlköğretim	291	206	70,8
	Lise		65	22,3
	Üniversite		20	6,9
ANNENİN EĞİTİMİ	İlköğretim	291	236	81,1
	Lise		48	16,5
	Üniversite		7	2,4
BABANIN İŞ DURUMU	Çalışmıyor / Emekli	291	80	27,5
	Kendine ait işyerinde çalışıyor		86	29,6
	Kamu sektöründe çalışıyor		32	11,0
	Özel sektörde çalışıyor		93	32,0
ANNENİN İŞ DURUMU	Çalışmıyor / Emekli	291	246	84,5
	Kendine ait işyerinde çalışıyor		12	4,1
	Kamu sektöründe çalışıyor		11	3,8
	Özel sektörde çalışıyor		22	7,6

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin aile özellikleri Tablo 2'de özetlenmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere ailedeki çocuk sayısı ve yaş sırası sorulmuş ve 27'si (%9,28) ailedeki çocuk sayısını bir, 119'u (%40,89) ailedeki çocuk sayısını iki, 92'si (%31,62) ailedeki çocuk sayısını üç, 26'sı (%8,93) ailedeki çocuk sayısını dört, 27'si (%9,28) ailedeki çocuk sayısını beş olarak belirtmiştir. Ailedeki yaş sırasını 127'si (%43,6) ilk çocuk, 64'ü (%22) ortanca çocuk, 100'ü (%34,4) büyük çocuk olarak tanımlamıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilere anne ve babası-

nın eğitim düzeyi sorulmuştur. Babasının eğitimi sorulduğunda 206'sı (%70,8) babasının eğitim düzeyini ilköğretim, 65'i (%22,3) lise, 20'si (%6,9) üniversite olarak belirtmiştir. Annesinin eğitim düzeyini ise 236'sı (%81,1) ilköğretim, 48'i (%16,5) lise, 7'si (%2,4) üniversite olarak belirtmiştir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilere anne ve babasının iş durumu sorulmuştur. Babasının iş durumunu 80'i (%27,5)'çalışmıyor/emekli, 86'sı (%29,6) 'kendine ait işyerinde çalışıyor', 32'si (%11) 'kamu sektöründe çalışıyor', 93'ü (%32) 'özel sektörde çalışıyor' olarak tanımlamıştır. Annesinin iş durumunu ise 246'sı (%84,5)'çalışmıyor/emekli, 12'si (%4,1) 'kendine ait işyerinde çalışıyor', 11'i (%3,8) 'kamu sektöründe çalışıyor', 22'si (%7,6) 'özel sektörde çalışıyor' olarak tanımlamıştır.

5.2. Faktör Analizine İlişkin Sonuçlar

Veriler faktör analizine alınmadan önce Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) uygunluk testine ve Barlett testine tabi tutulmuş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. KMO değeri 0,912 ve evren korelasyon matrisinin birim matris olmadığını gösteren Barlett testinin P (anlamlılık) değeri 0,000'dır. Faktör analizinin geçerliliğini daha baştan gösteren KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi, örnekleme yeterliliğini ölçmeye yarayan bir test olup örnek büyüklüğü ile ilgilendir. Bu testin sonucu bir oran olup %60,0'ın üstünde olması arzulanır (İlban, 2008:133; Yılmaz, 2014:18). Barlett testinin P değerinin de 0,05'ten küçük olması gerekmektedir. Analizimiz bu iki sonucu da sağlamaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda (Tablo 3), iki faktör üzerine neredeyse eşit şekilde yüklenen ifadeler ölçekten çıkarılmıştır. Dolayısıyla girişimcilik ölçeği 28 ifade üzerinden değerlendirilerek 6 boyut (yenilikçilik, kontrol odağı, risk alma, başarıma ihtiyacı, kendine güven, dışa açıklık) elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik analizi sonucu 0,89 olarak bulunmuştur.

Tablo 3: Döndürülmüş Bileşen Matrisi

	Bileşen					
	1	2	3	4	5	6
VAR00001						,719
VAR00002						,553
VAR00004				,709		
VAR00005				,602		
VAR00006				,634		
VAR00007				,466		
VAR00008					,599	,428
VAR00009					,706	
VAR00010					,570	
VAR00011	,637				,431	
VAR00013					,495	
VAR00014			,442			
VAR00015		,600				
VAR00016			,624			
VAR00018	,594					
VAR00019	,516					
VAR00020	,737					
VAR00021	,689					
VAR00023			,404			
VAR00024			,499			
VAR00025			,770			
VAR00026			,720			
VAR00027	,651					
VAR00030						,555
VAR00032						,534
VAR00034		,736				
VAR00035		,748				
VAR00036		,740				

5.3. Girişimcilik Eğilimine İlişkin Bulgular

Girişimcilik eğilimine ilişkin bulguların tanımlayıcı istatistik bilgileri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimine İlişkin Bulgular

BOYUTLAR	N	Ortalama	Std. Sapma
Yenilikçilik	291	3,69	,717
Kontrol Odağı	291	4,17	,699
Risk Alma	291	3,77	,713
Kendine Güven	291	3,84	,665
Başarıya İnanma	291	4,19	,589
Dışa Açıklık	291	3,92	,702
Genel Girişimcilik Eğilimi	291	3,94	,511

Tablo 4'e göre yenilikçilik boyut ortalaması 3,69; kontrol odağı boyut ortalaması 4,17; risk alma boyut ortalaması 3,77; kendine güven boyut ortalaması 3,84; başarıya inanma boyut ortalaması 4,19 ve dışa açıklık boyut ortalaması 3.92'dir. Genel girişimcilik eğilimi ortalaması ise 3. 94'tür. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin girişimcilik eğilimi yüksektir. Buna göre H1 doğrulanmıştır.

5.4. Boyutlar ve Demografik Özellikler Arasındaki Korelasyon Analizi

Girişimcilik boyutları ve araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri arasındaki korelasyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Boyutlar ve Demografik Özellikler Arasındaki Korelasyon Analizi

		Kişilik	Girişim	Aylık harcama	Babanın işi	Not ortalaması	Yaş sırası	Girişimcilik Eğitimi	Program Türü	İş Durumu
Girişimci kişilik özelliği	Pearson Korelasyon	-,281**	-,272**	,165**	,089	,071	,050	-,099	,029	-,103
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,000	,000	,005	,130	,227	,399	,093	,625	,080
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Yenilikçilik	Pearson Korelasyon	-,176**	-,288**	,112	,031	,028	,069	-,068	,033	-,105
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,003	,000	,057	,595	,633	,240	,250	,575	,073
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Kontrol odağı	Pearson Korelasyon	-,208**	-,182**	,156**	,143*	,042	-,001	-,060	-,005	-,048
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,000	,002	,008	,014	,472	,986	,306	,926	,410
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Risk alma	Pearson Korelasyon	-,245**	-,171**	,151*	,014	,061	-,034	-,066	-,035	-,057
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,000	,003	,010	,811	,303	,569	,258	,552	,332
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Kendine güven	Pearson Korelasyon	-,194**	-,143*	,128*	,094	,001	,021	-,034	-,035	-,069
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,001	,015	,029	,111	,987	,722	,569	,553	,238
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Başarıya inanma	Pearson Korelasyon	-,116*	-,207**	,120*	,058	,142*	,158**	-,077	,057	-,037
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,048	,000	,041	,323	,015	,007	,188	,335	,528
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291
Dışa açıklık	Pearson Korelasyon	-,372**	-,230**	,109	,041	,036	,069	-,185**	,144*	-,143*
	Anlamlılık (2-kuyruklu)	,000	,000	,064	,489	,541	,243	,002	,014	,015
	N	291	291	291	291	291	291	291	291	291

Tablo 5'te görüldüğü gibi, kişilik değişkeni ile tüm girişimcilik boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, kişilik özellikleri girişimcilik eğilimi üzerinde etkilidir denilebilir.

Girişim faaliyetinde bulunma değişkeni ile tüm girişimcilik boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, küçük de olsa bir girişimci olarak faaliyette bulunmak girişimcilik eğilimi üzerinde etkilidir denilebilir.

Aylık harcama tutarı değişkeni ile dışa açıklık boyutu dışında tüm boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, aylık harcama tutarı arttıkça girişimcilik eğilimi de artmaktadır denilebilir.

Babanın çalıştığı sektör değişkeni ile sadece kontrol odağı boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, babanın çalıştığı sektörün girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili olduğu söylenebilir.

Not ortalaması değişkeni ile sadece başarı ihtiyacı boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, not ortalamasının girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili olduğu söylenebilir.

Ailedeki yaş sırası değişkeni ile sadece başarı ihtiyacı boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, yaş sırasının girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencini okuduğu program türü değişkeni ile sadece dışa açıklık boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, program türünün girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili söylenebilir.

İş durumu değişkeni ile sadece dışa açıklık boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p<0.05$) bulunmuştur. Bu sonuca göre, kişinin bir işte çalışıyor

olmasının girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre H2 kabul edilebilir.

Yapılan analizde girişimcilik eğitimi alan öğrenciler ile girişimcilik eğitimi almayan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerinde etkili olmadığı söylenebilir. Bu sonuca göre H3 reddedilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Girişimcilik; bir iş fikrine sahip olarak pazardaki fırsatları değerlendirmek, mal ve hizmet üretmek amacıyla sermaye, doğal kaynak, emek gibi üretim faktörlerinin bir araya getirilerek, işletmesiyle ilgili faaliyetler olarak ifade edilebilir (Tekin, 2014:2).

Girişimcilik ekonomik gelişmenin temel dinamiği olarak görülmektedir. Girişimcilik her şeyden önce ve en önemlisi bir zihniyettir. Bir kişinin, bağımsız olarak ya da bir organizasyon içinde bir fırsatı saptama ve yeni bir değer yaratmak ya da ekonomik başarı elde etmek için bu fırsatın üzerine gitme motivasyonunu ve kapasitesini tanımlar (Döm, 2014:7).

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin girişimcilik eğiliminin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Girişim faaliyetinde bulunma, kişilik özellikleri, aylık harcama tutarı değişkenleri ile girişimcilik boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu değişkenler girişimcilik eğilimi üzerinde etkilidir denilebilir. Ayrıca öğrencinin not ortalaması, ailedeki yaş sırası, okuduğu program türü ve iş durumu değişkenlerinin girişimcilik eğilimi üzerinde kısmen etkili olduğu söylenebilir. Girişimcilik eğitimi alan öğrenciler ile girişimcilik eğitimi almayan öğrenciler arasında istatistiksel olarak

anlamli bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

Ülkemizin kalkınması açısından bireylerin; iş hayatının ve toplumun ihtiyaçlarına göre eğitilmeleri, eğitildikleri mesleklerde istihdam edilmeleri ve kendi mesleki alanlarında girişimci bir ruha sahip olmaları, bu ruh ve yeterliliklerle kendi iş alanlarını yaratmaları ve girişimci olmaları, ülke ekonomisi açısından oldukça kritik ve büyük önem taşımaktadır. Ülke genelinde girişimciliğin gelişiminde en önemli faktörlerden biri de bu konuda verilen eğitimlerin yaygınlaştırılması ve kişilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesidir (Çetinkaya Bozkurt, 2011:5).

Ülkemizin genç nüfus oranı dikkate alındığında özellikle gençlerin girişimciliğe teşvik edilmeleri ve eğitim sisteminin de girişimcilik odaklı düzenlenmesi yararlı olabilir. Yükseköğretim öğrencilerinin yüksek düzeyde girişimcilik eğilimine sahip olmasına rağmen uygulamada girişimci olanların sayısı oldukça düşüktür. Bu bakımdan, girişimciliğin önemli bir kariyer seçeneği olarak görülmesi konusunda gençlerde farkındalık yaratılmalıdır.

Bu çalışma sadece bir meslek yüksekokulunda uygulanmış olup, elde edilen sonuçlar bütün meslek yüksekokulu öğrencilerine genelleştirilemez. Dolayısıyla daha geniş bir örneklem üzerinden yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akdemir, A. (2012), İşletmeciliğin Temel Bilgileri, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Akyüz, Y. (2013), Üniversite Öğrencilerinin KOSGEB Desteklerine Bakış Açıları ve Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma, Uşak Üniversitesi Örneği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3): 80-98.

Aydın, E. ve Çakar, U. (2014), Eko girişimcilik ve Yaratıcılık İlişkisi, Geri Dönüşüm Sektörü Üzerinde Bir Araştırma,

Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 21(1): 77-89.

Balaban, Ö. ve Özdemir, Y. (2014). Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi, Sakarya Üniversitesi İİBF Örneği, <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/114522/makaleler> (Erişim Tarihi: 26.03.2015).

Başar, M., Ürper, Y. ve Tosunoğlu, BT, (2013), *Girişimcilik ve Girişimcilik Süreçleri*, Ed. Yılmaz Ürper, Girişimcilik, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No, 3002 Açık Öğretim Fakültesi Yayını No, 1955.

Bozkurt, Ö., Aslan, Z. ve Göral, M. (2011). Yükseköğretimde Verilen Girişimcilik Eğitiminin Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Teknik Program ve Sosyal Program Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi Yeni Yönelişler ve Sorunlar*, 27-29 Mayıs, 822- 833.

Chegini M. ve Khoshtinat, B. (2011). Study of Relationship between Entrepreneurial Skills and Organizational Entrepreneurship, *Australian Journal Of Basic & Applied Sciences*, 5(4): 165-172.

Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2011). *Dünyada Ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi, Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Döm, S. (2014), *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Ankara, Detay Yayıncılık.

İlban, M.O. (2008), Seyahat Acente Yöneticilerinin Destinasyon Marka İmajı Algıları Üzerine Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(1): 121-152.

İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul 2014-2023 Bölge Planı, www.istka.org.tr/content/pdf. Girişimcilik Eğitimlerinde Yenilikçi Modellerin Uygulanması ve Yaygınlaştırılması. (Erişim Tarihi: 11.03.2015)

İşcan, Ö. F. ve Kaygın, E. (2011), **Üniversite** Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(2): 443-462

Koh, H. C. (1996), Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics A Study of Hong Kong MBA Stu-

- dents, *Journal of Managerial Psychology*, 11 (3): 12-25.
- Mucuk, İ. (2008). *Temel İşletme Bilgileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özkara, B., Karayormuk, K. ve Köseoğlu, M. A. (2006), Girişimcinin Son Köyü, Girişimlerin Sürekliliğinin Sorgulanması, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, Dizi: 11, No: 86, 25-27 Mayıs, Bişkek.
- Sanchez, J. C. (2011), Entrepreneurship: Introduction. *Psicothema*, 23(3), 424-426.
- Sarıtaş, A. ve Duran, G. (2017), Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, *Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University/Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 147-165.
- Taysı, K. ve Canbaz S. (2014), Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerini ve Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(1): 59-67.
- Tekin, M. (2005), *Hayallerin Gerçeğe Dönüşümü, Girişimcilik*, Konya, Günay Ofset.
- Tekin, M. (2014). *Girişimcilik*, Konya: Eralp Yayın ve Dağıtım.
- Titiz, T. (1996). *Girişimcilik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Tutar, H. ve Altınkaynak, F. (2014), *Girişimcilik*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, E. ve Sünbül, A. M, (2009), Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2): 195- 203.
- Yılmaz, Y, (2014), Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinde Ailesel Özelliklerin Etkisi, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesinde Bir Alan Araştırması. *The Journal of Marmara Social Research/Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 5: 11-24.

TÜRKİYE’DE TİCARİ BANKA MEVDUATI ve KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Doç. Dr. Pınar PEHLİVAN¹

Özet

Bankacılık sektörünün en önemli işlevlerinden biri tasarruflarla yatırımlar arasındaki önemli bağlantıyı kurarak finansal aracılık görevini yerine getirmektir. Dolayısıyla bankacılık faaliyetleri, ekonomik büyümeyi hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Bu nedenle bankacılık sektöründeki finansal faaliyetler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki bir çok ampirik çalışmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada iktisat literatürünün önemli tartışma konularından biri olan bankacılık faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye açısından belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmada banka kredileri ve mevduat büyüklüğü ile GSYİH arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla 2002:1-2015:4 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılmıştır. Ekonometrik analizde zaman serisi model tahmini, eşbütünleşme testi ve nedensellik testi uygulanmıştır.

Bulgulara göre, uzun dönemde banka kredileri ile GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcutken, mevduat ile GSYİH arasında nedensel bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Sözcükler: Kredi, Mevduat, Ekonomik Büyüme, Nedensellik

Jel Sınıflaması: E44, C22, G21

THE EFFECTS OF COMMERCIAL BANK DEPOSITS AND CREDITS ON ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Abstract

One of the most important functions of the banking sector is to fulfill financial intermediation by establishing important connections between savings and investments. Banking activities have an accelerating effect on economic growth. For this reason, the relationship between financial activities in the banking sector and economic growth has been subject to many empirical studies.

In this study, the relationship between banking activities and economic growth, which is one of the important discussion topics in economics literature, is being tried to be determined for Turkey. In order to determine the relationship between bank credits- deposits and GDP, three-monthly data for the period 2002:1-2015:4 have been used in this study. Time series model

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi, SMMM, pinar.pehlivan@cbu.edu.tr, pinarpehlivan1974@yahoo.com

estimation, cointegration test and causality test were used in the econometric analysis.

According to findings, there is a bidirectional causality relationship between bank credits and GDP in the long-term, but no causal relationship between deposits and GDP.

Keywords: Credit, Deposit, Economic Growth, Causality

JEL Classification: E44, C22, G21

1- Giriş

Ekonomik büyüme bir ülkede mal ve hizmet üretim miktarının artmasıyla, dolayısıyla milli gelirdeki yükselişlerle açıklanır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından kilit kavramlardan biri olan ekonomik büyümeyi destekleyen en önemli unsur ise finansal piyasalardır. Finansal sistem, büyüme ve kalkınma için gerekli olan fonların ve tasarrufların toplanmasını sağlayarak bunların yatırıma dönüşmesinde hayati bir işlev yerine getirmektedir. Kredi mekanizması yoluyla yatırımların artması; üretimin, istihdamın ve milli gelirin artışını da beraberinde getirmektedir.

Finansal piyasaların en etkin aktörü ise bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektörü üstlendiği bu işlev ile adeta bir kamu görevi yerine getirmekte, ekonominin dışında atıl kalan fonların ve tasarrufların yatırımlara dönüştürülerek ekonomiye kazandırılmasında ciddi bir rol üstlenmektedir.

İşte bu öneminden dolayı, finansal piyasalar hatta bankacılık sektörü ile reel ekonomi arasındaki ilişkinin ölçüsü ve birbirlerine etkileri yıllardır araştırılan bir konu olmuştur. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, ülkemizde bankacılık sektörü faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2001 krizinden sonraki dönemden itibaren analiz edilmiştir. Üçer aylık dönemler itibarıyla 2015-2002 yılları arasını kapsayan bu çalışmada, bankacılık sektörü faaliyetlerini temsil etmek üzere mevduat ve kredi büyüklükleri, ekonomik

büyümeyi göstermek üzere de Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüklükleri kullanılmıştır.

TC Merkez Bankası verilerinden faydalanan çalışmaya sadece mevduat bankaları dahil edilmiş, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları analizin dışında tutulmuştur. Zaman serisi kullanılarak yapılan analizde *eşbütünleşme testi ve nedensellik testi uygulanmıştır.*

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde bu alanda yapılmış diğer çalışmalara yer verilmiş ve literatür toplu bir biçimde sunulmuştur. Ardından veri seti, model ve değişkenler açıklanmış ve yöntem anlatılmıştır. Daha sonra da analizde elde edilen bulgular tartışılmış ve ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

2-Literatür

Literatürde bankacılık sektörü ya da finansal sektör ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi araştıran teorik ve ampirik pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan değişkenler, yöntemler, kapsadığı dönemler ve elde edilen bulgular aşağıda Tablo 1 vasıtasıyla toplu olarak verilmiştir.

Tablo 1: Literatürde Yer alan Çalışmalar

Yazar	İlişki	Ekonometrik Yöntem	Değişkenler	Dönem	Bulgu
Vurur ve Özen (2012)	Tasarruf-Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme	Birim Kök Testi Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik	GSYİH Kredi Mevduat	1998:1- 2012:1	Tasarruflardan ekonomik büyümeye, tasarruflardan kredilere doğru tek yönlü nedensellik
Tuna ve Bektaş (2013)	Kredi-Ekonomik Büyüme	Birim Kök Testi Todo-Yamamoto Nedensellik Testi	GSYİH Kredi	1998:1- 2012:4	Nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Tandoğan ve Özyurt (2013)	Bankacılık Sektörü-Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	Birim Kök Testi Panel Veri (19 Ülke için)	Büyüme → Kişi Başına GSMH Kalkınma → Beşeri Gelişme Endeksi, Sürdürülebilir Beşeri Gelişme Endeksi ve Dış Borcun Sürdürülebilirliği Bankacılık Sektörü → Yurtiçi Krediler, Banka Mevduatları, Özel Sektör Kredileri	1981-2009	Bankacılık Sektöründen ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik
Ağayev (2013)	Finansal Gelişme-Gelir	Birim Kök Testi Johansen Eşbütünleşme Testi Granger Nedensellik Testi	Gelir Düzeyi → Kişi Başına GSYİH ve GSYİH Finansal Gelişmişlik → Krediler/GSYİH, Tasarruflar/GSYİH, Kamu Harc/GSYİH, Tüketici Fiyat Endeksi, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH	1995-2010	Tüm ülkeler için finansal gelişme gelir artışına neden oluyor.
Arslan ve Yapraklı (2008)	Banka Kredileri-Enflasyon	Johansen Eşbütünleşme Testi Hata Düzeltme Modeli, (ADF, PP, KPSS Testleri) Granger Nedensellik	Banka Kredileri ÜFE	1983-2007	Enflasyon banka kredilerini negatif etkiler, banka kredileri enflasyonu pozitif yönde etkiler.
Berkman (2011)	Finansal Liberalizasyon-Büyüme	Birim Kök Testi Regresyon Analizi	Ekonomik büyüme → Reel GSYİH Finansal Liberalizasyon → M2Y/GSYİH Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Krediler/GSYİH BİST İşlem Hacmi/GSYİH	1987:1- 2011:2	Finansal Liberalizasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik
Bilginoğlu ve Aysu (2008)	Dış Borçlar-Ekonomik Büyüme	Birim kök Testi Eşbütünleşme Testi Granger Nedensellik Testi Hata Düzeltme Modeli	Bağımlı Değişken → GSMH Bağımsız Değişken → Sabit Sermaye Yatırımı, Nüfus Artış Hızı, Dış Borç/ GSMH, MEB ve YÖK'ün Bütçedeki Payı, Dış Ticaret Hacmi/GSMH	1968-2005	Dış borçlar ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip
Ceylan ve Durkaya (2010)	Kredi-Ekonomik Büyüme	Birim Kök Testi Eşbütünleşme Testi, VAR, Granger Nedensellik Testi	Reel GSYİH Toplam Krediler	1998:1- 2008:4	Kredilerden büyümeye doğru tek yönlü nedensel ilişki vardır.
Güneş (2013)	Finansal Gelişme-Büyüme	EKK Eşbütünleşme Birim Kök Testi Granger Nedensellik Testi	Reel GSMH Nominal GSMH Finansal sistem istihdamı/ Toplam istihdam Para Arzı	1988:1- 2009:2	Finansal gelişme ile büyüme arasında nedensellik tespit edilememiştir.
Kaya, Gülhan ve Güngör (2013)	Finansal Sektör-Reel Sektör	Sınır (Peseran) testi Birim Kök Testi Granger Nedensellik Testi	Özel Sektör Krd/GSYİH GSYİH Büyüme Oranı İhracat Endeksi İthalat Endeksi İMKB Endeksi Kapasite Kullanım Oranı Büyümesi Sanayi Üretim Endeksi Büyümesi	1998:1- 2009:4	Krd/GSYİH ile GSYİH- İMKB arasında nedensellik yok. Krd/GSYİH'ten Sanayi endeksi büyümesine, ithalattan Krd/GSYİH'e doğru tek yönlü, Krd/GSYİH ile kapasite kullanım oranı ve ihracat endeksi arasında çift yönlü nedensellik var.

Mercan ve Peker (2013)	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme	Panel Veri (10 ülke için)	GSYİH Dış ticaret Hacmi M2Y Özel Sektör Kredileri Devlet iç borçlanma faiz oranı	1992:1-2010:12	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensellik var.
Öztürk, Barışık ve Darıcı (2010)	Finansal Derinleşme-Ekonomik Büyüme	Statik Panel Veri Analizi AB ve Türkiye için)	Finansal derinleşme→ Krediler/GSYİH M2/GSYİH M3/GSYİH Özel Sektör Kredileri/GSYİH Borsada işlem gören hisse değeri/GSYİH	1992-2007	Tüm değişkenler ile büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
Pala ve Teker (2014)	Ekonomik büyümenin belirleyicileri	Granger Nedensellik Testi Eşbütünleşme VAR Yöntemi	GSYİH artışı Nüfus artışı Yurtiçi Krediler/GSYİH Tüketici Enflasyonu Net Tasarruflar/GSMH	2000-2011	Ekonomik büyüme üzerinde nüfus artışı, özel sektör kredileri/ GSYİH, net tasarruflar / GSMH pozitif yönde etkili, tüketici enflasyonu ve yurtiçi krediler/ GSYİH negatif etki var.
Şahbaz ve İnkara (2014)	Sorunlu Krediler-Makro ekonomik Etki	Birim Kök Testleri VAR Yöntemi Granger Nedensellik Testi	Tasfiye Olunacak Alacaklar GSYİH Artış Hızı Özel Tüketim Harcamaları Artış Hızı Özel Sabit Sermaye Harcamaları Artış Hızı Kredi Hacmi Artış Hızı	1998:2-2012:3	Sorunlu krediler ile diğer değişkenler arasında çift yönlü nedensellik var.
Tarı, Yiğitbaş ve Kurt (2012)	Banka Kredileri-Reel Sektör	ARDL Modeli Eşbütünleşme Yaklaşımı (Sınır Testi)	Krediler/Toplam Varlıklar Tasfiye Edilecek Krediler Net Faiz Marjı Bankalar arası Gecelik Faiz Oranı Menkul Kıymetler / Toplam Varlıklar ÜFE Sanayi Üretim Endeksi	2002:1-2010:10	Bankaların kredi verme davranışı reel sektörü etkilemektedir.
Tutar ve Ünlüleblebici (2014)	KOBİ kredileri-Ekonomik büyüme	ADF ve PP Birim Kök Testi Granger Nedensellik Testi	GSYİH Kobi Kredileri	2006:12-2011:6	Kobi kredilerinden büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Yiğitbaş (2014)	Kredi-Konjonktür Dalgalanmaları		Konjonktür değişkenleri→ Reel GSYİH, Enflasyon, Reel Para Arzı. Kredi→ Reel Kredi Hacmi, Reel Tasfiye Edilecek Alacaklar, Reel Özel Karş.	1987:1-2013:3	Banka kredileri ile reel GSYİH, enflasyon ve geri ödenmeyen krediler arasında uzun dönemli denge var.
Aslan ve Korap (2006)	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	Krediler, dolaşımdaki para, GSYİH	1987-2004	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensellik var.
Özcan ve Arı (2011)	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme	VAR modeli, Granger Nedensellik Testi	Mevduat ve kredi hacmi, GSYİH	1998-2009	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik var.
Acaravcı, Öztürk ve Acaravcı (2007)	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme	VAR analizi, Eşbütünleşme Testi	Krediler-GSYİH	1986-2006	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik var.
Demirhan, Aydemir ve İnkaya (2011)	Finansal Gelişme-Ekonomik Büyüme	VEC modeli, Nedensellik Testi	Krediler-GSYİH	1987-2016	Çift yönlü nedensellik

3-VERİ SETİ, DEĞİŞKENLER ve MODEL SEÇİMİ

Bu araştırma Türkiye’de bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında ekonomik büyüme göstergesi olarak GSYİH, bankacılık sektörü göstergeleri olarak ise mevduat bankalarının mevduat toplam miktarı ile kredi toplam miktarları belirlenmiştir. Bu kapsamda 2002 ilk çeyrek ile 2015 son çeyrek arasındaki zaman dilimi için kurulan ekonometrik modelde GSYİH bağımlı değişken iken, mevduat bankalarının mevduat ve kredi tutarları bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Analize; katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir.

Modelde yer alan değişkenlere ait açıklama, kullanılan simge ve kaynaklar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Değişken Türü	Simgesi	Kaynak
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	Bağımlı Değişken	gdp	TÜİK
Mevduat Toplamı	Bağımsız Değişken	mev	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
Kredi Toplamları	Bağımsız Değişken	kre	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
Kalıntı Terimi	Artık	ε	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do>, <http://evds.tcmb.gov.tr/>

Bu durumda tahmin edilmek istenen model aşağıdaki şekildedir.

$$gdp = \beta_0 + \beta_1(mev) + \beta_2(kre) + \varepsilon$$

4-YÖNTEM

Türkiye’de bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi araştırmadan önce ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi

sinaması yapılmıştır.² Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin varlığını test etmek amacıyla Johansen eşbütünleşme testinden yararlanılmıştır.³ Ayrıca uzun dönem ilişki içinde olan değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkileri (neden-sonuç ilişkisini) araştırmak için Granger Nedensellik Testinden yararlanılmıştır.⁴

5-BULGULAR

5.1-Modelde Yer Alan Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

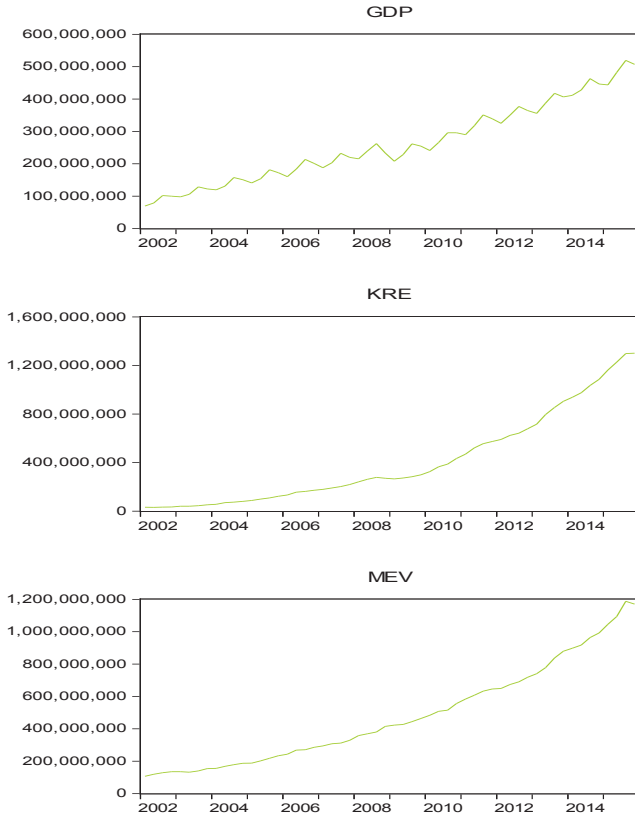
Ekonometrik zaman serisinde yer alan değişkenlere ait betimsel istatistikler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

	GDP (Bin TL)	KRE (Bin TL)	MEV (Bin TL)
Ortalama	261000000	412000000	481000000
Maksimum	519000000	1300000000	1190000000
Minimum	69461341	30673050	107000000
Standart Sapma	121000000	376000000	308000000
Çarpıklık	0.395572	0.956238	0.678408
Basıklık	2.125155	2.746888	2.38164
Jarque-Bera	3.246278	8.683803	5.187746
p	0.197278	0.063012	0.07473
Toplam	1.46E+10	2.31E+10	2.69E+10
Gözlem Sayısı	56	56	56

Tablo 3’de Jarque-Berra olasılık değeri incelendiğinde her üç değişkenin de normal dağıldığı görünür ($p > 0,05$). Araştırmada kullanılan değişkenlere ait seyir grafikleri ise Şekil 1’deki gibidir.

- 2 Dickey, D.D. ve Fuller, W.A. "Distribution of the Estimators for Autoregressive Series with a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, 1979, Vol:74, 427-431.
- 3 Dickey, D.D. ve Fuller, W.A. "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, 1981, Vol: 49, No:4, 1057-1072.
- 4 Johansen, S. ve Juselius, K. "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand For Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 1990, Vol:52, 169-210.
- 5 Grenger, C.W. "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, 1969, Vol:137, 424-438.
- 6 Grenger, C.W. "Some Recent Developments in a Concept of Causality", *Journal of Econometric*, 1988, Vol:39, 199-211

Şekil 1: Değişkenlere Ait Seyir Grafikleri

Değişkenlerin seyir grafikleri, değişkenlerin durağan olmadıklarını açıkça göstermektedir. Fakat yine de değişkenlerin durağanlık durumları ADF birim kök testi ile sınanmalı ve değişkenlerin farklarında durağanlık aranmalıdır. ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde her üç değişkenin de kendi seviyeleri ve 1. farklarında durağan değil iken 2. farklarında durağanlaştıkları gözlemlenmektedir. Gerek zaman serisi regresyon modellerinde gerekse VAR modeli ve VAR modeline dayalı ko-entegrasyon ve nedensellik testlerinde, modeldeki değişkenlerin tamamının aynı düzeyde durağan oldukları varsayımı yapılır. Bu durumda değişkenlerin ikinci farklarında durağan oldukları bilindiğine göre tahmin edilmek istenen regresyon modeli aşağıdaki şekilde olacaktır.

$$d(gdp,2)=\beta_0+ \beta_1(d(mev,2))+ \beta_2(d(kre,2))+ \varepsilon$$

5.2-Model Tahmini

Ekonomik zaman serisi araştırmalarında regresyon modeli tahmin edilirken değişkenler arası ilişkilerin aynı dönem olmayabileceği de düşünülmelidir. Bu sebeple modele mevduat toplamaları ve kredi toplamaları değişkenlerinin bir gecikmeli değerleri de eklenmiştir. Bu hali ile tahmin edilmek istenen modelin nihai ifadesi şu şekildedir:

$$d(gdp,2)=\beta_0+ \beta_1(d(mev,2))+ \beta_2(d(mev,2))(-1)+ \beta_3(d(kre,2))+ \beta_4(d(kre,2))(-1)+ \varepsilon$$

Böylece modelde tahmin edilmek istenen parametre sayısı 5'e çıkmıştır. Bu modelin tahmin sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 4: ADF Birim Kök (Augmented Dickey-Fuller) Test İstatistikleri

Değişken	Kesme Terimsiz Ve Trendsiz		Kesme Terimli		Kesme Terimli Ve Trendli		Durağanlık Durumu
	t	p	t	p	t	p	
gdp	3.207069	0.9995	2.258135	0.9999	0.243947	0.9978	Durağan Değil
d(gdp)	-0.249231	0.5915	-2.389606	0.1497	-3.305920	0.0770	Durağan Değil
d(gdp,2)	-20.54588	0.0000	-20.38121	0.0001	-20.30546	0.0001	Durağan
kre	3.305305	0.9996	3.148302	1.0000	0.829778	0.9997	Durağan Değil
d(kre)	-1.846990	0.0621	-2.855945	0.0574	-4.571302	0.0030	Durağan Değil
d(kre,2)	-5.050704	0.0000	-4.989710	0.0001	-4.838438	0.0014	Durağan
mev	6.762744	1.0000	4.992503	1.0000	0.460741	0.9989	Durağan Değil
d(mev)	1.986878	0.9877	-5.174934	0.0001	-7.732371	0.0000	Durağan Değil
d(mev,2)	-7.294067	0.0000	-7.350474	0.0000	-5.985458	0.0000	Durağan

*d(x) : Değişkenin ilk farkını temsil eder, *(d,2): Değişkenin ikinci farkını temsil eder.

Tablo 5: Model Tahmini

Bağımlı Değişken	d(gdp,2)			
Metot	En küçük Kareler			
Örneklem 2002Q4 - 2015Q4		Gözlem Sayısı	53	
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t	R
d(kre.2)	0.99509	0.3014	3.3016	0.0018*
d(kre.2)(-1)	1.20196	0.30016	4.00441	0.0002*
d(mev,2)	-0.48988	0.22661	-2.1618	0.0356*
d(mev,2)(-1)	-0.7422	0.30277	-2.4514	0.0179*
ε	-1407269	3158038	-0.4456	0.6579
R-Kare	0.3573	Jarque-Berra	0.250856	
Düzeltilmiş R Kare	0.30374	p (LM Test)	0,9423	
F-istatistiği	6.67114	p (White Test)	0,4145	
p (F-istatistiği)	0,00024	ε Ortalama	0,0000	

Model tahmin sonuçları incelendiğinde mevduat bankalarının kredi toplamının aynı dönemde GSYİH üzerinde %99 güven düzeyinde, anlamlı ve yaklaşık 0,99 oranında aynı yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kredi toplamının bir gecikmeli değerinin de % 99 güven düzeyinde GSYİH üzerinde anlamlı ve yaklaşık 1,20 pozitif katsayı ile aynı yönde bir etkisi vardır. Kredi değişkeninin bir önceki dönemin GSYİH üzerindeki etkisi, mevcut dönemdeki etkisinden daha fazladır. Mantıksal sezgiler ve iktisat teorisine uygun olan bu sonuç, kredi toplamı değişkeninin bir sonraki yıla etkisinin mevcut döneme etkisinden daha fazla olacağı anlamına da gelir.

Mevduat değişkeninin GSYİH üzerindeki etkisi mevcut dönemde %95 güven düzeyinde negatif katsayı ile yaklaşık -0,49'dur. Tahmin edilen katsayının anlamlı ve negatif olması, mevduat toplamı değişkeninin GSYİH üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde mevduat değişkeninin bir gecikmeli değerinin GSYİH üzerindeki etkisi de %95 güven düzeyinde anlamlı ve negatif katsayı ile yaklaşık -0,74'tür. Mevduat değişkeninde de aynen kredide olduğu gibi, bir önceki yılın mevcut dönemi daha fazla etkilediği görülmektedir.

Modelin düzeltilmiş R karesi incelendiğinde, mevduat ve kredi bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişken olan GSYİH'teki değişimlerin yaklaşık olarak %30'unu açıklayabildiği görülmektedir. Diğer yandan tüm

modelin anlamlılığını sınavabileceğimiz f istatistiği olasılık değeri de modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tahmin edilen regresyon denkleminin varsayımları incelenecek olursa Jarque-Berra anlamlılık değeri 0,250856 çıkmıştır. 0,1 den büyük olan bu değer kalıntı terimlerinin % 99 olasılıkla normal dağıldığına işaret etmektedir. Regresyon modeli çoklu doğrusal bağıntı varsayımı için LM test istatistiğine bakılabilir. Bu istatistiğin 0,1 den büyük olması nedeniyle çoklu doğrusal bağıntı olmadığı söylenebilir. Bir diğer varsayım ise heteroskedastisi varsayımdır. White Test istatistiğinin 0,1'den büyük olması nedeniyle % 99 olasılıkla regresyon artıkları değişen varyans problemine sahip değildir. Son olarak artıkların ortalaması sıfırdır varsayımında da uygun sonuçlara ulaşıldığından, modeldeki tüm varsayımların karşılandığı görülmektedir.

5.3-Eşbütünleşme Testi

Zaman serisi ekonometrisinde uzun dönem ilişkilerinin varlığını test etmenin bir diğer yolu ise ko-entegrasyon (eşbütünleşme) testleridir. Johansen eşbütünleşme testi yapmadan önce değişkenler arasında kurulacak VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu seçilmelidir. Farklı gecikme uzunlukları için hesaplanan uyum iyiliği kriter değerleri Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6:Gecikme Uzunluğu Seçimi

Örnek: 2002Q1 - 2015Q4						
Gözlem: 49						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2670.287	NA	4.90e+43	109.1138	109.2296	109.1577
1	-2643.818	48.61611	2.40e+43	108.4007	108.8640	108.5765
2	-2602.095	71.52586	6.35e+42	107.0651	107.8759	107.3727
3	-2548.941	84.61234*	1.06e+42*	105.2629	106.4212*	105.7023*
4	-2539.867	13.33280	1.08e+42	105.2599*	106.7656	105.8312
5	-2531.714	10.98193	1.16e+42	105.2944	107.1477	105.9976

* İlgili bilgi kriteri için uygun değeri gösterir.

Tablo 6 incelendiğinde bilgi kriterleri uyumunun en fazla sağlandığı gecikmenin 3. gecikme olduğu anlaşılmaktadır. Johansen eşbütünleşme testi için kurulacak VAR modelinde uygun gecikme uzunluğu 3'tür. Uygun gecikme uzunluğu ile kurulan VAR modeline Johansen eşbütünleşme testi uyguladığında elde edilen

sonuçlar aşağıda Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Johansen Eşbütünleşme Testi

Örnek: 2003Q3 - 2015Q4				
Gözlem: 50				
Ko-Entegrasyon	Öz Değer	Trace istatistiği	0.05 Kritik Değer	p
0	0.513471	86.80331	24.27596	0.0000
1	0.416294	50.78035	12.32090	0.0000
2	0.379512	23.86249	4.129906	0.0000

Tablo 7 incelendiğinde değişkenler arasında 3 adet istatistiksel olarak anlamlı eşbütünleşme, daha açık bir ifade ile uzun dönem ilişkisi olduğu görünür ($p < 0,05$).

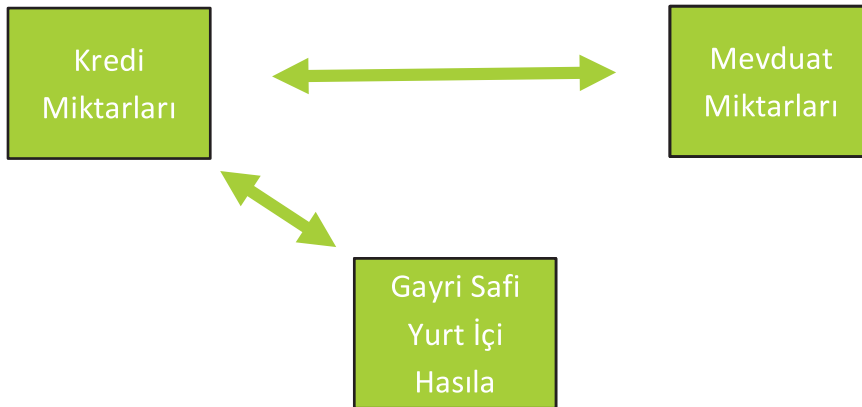
5.4-Nedensellik Testi

Söz konusu eşbütünleşme ilişkilerini Granger Nedensellik testi ile de inceleyebiliriz. Granger nedensellik test sonuçları Tablo 8'deki gibidir.

Tablo 8: Granger Nedensellik Testi

Örnek:2002Q1 - 2015Q4			
Gözlem: 51			
Bağımlı Değişken GDP			
	Ki-Kare	df	p
KRE	14.58124	3	0.0022
MEV	1.609826	3	0.6572
Bağımlı Değişken KRE			
	Ki-Kare	df	p
GDP	18.34715	3	0.0004
MEV	27.62281	3	0.0000
Bağımlı Değişken MEV			
	Ki-Kare	df	p
GDP	3.962191	3	0.2656
KRE	26.99997	3	0.0000

Tablo 8 incelendiğinde bağımlı değişkeni GSYİH olan modelde % 95 güven düzeyinde anlamlı bir adet nedensellik ilişkisi mevcuttur. Kredi miktarlarının GSYİH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir nedensel etkisi mevcuttur. Bağımlı değişkeni kredi olan modelde ise 2 adet istatistiksel olarak anlamlı nedensel ilişki mevcuttur. GSYİH ve mevduatın krediler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir nedensel etkisi bulunmaktadır. Son olarak mevduat miktarları bağımlı değişkenin olduğu model incelendiğinde kredilerin mevduat üzerinde nedensel bir etkisi mevcut iken, GSYİH'in mevduat üzerinde nedensel bir etkisine rastlanmamıştır. Söz konusu nedensel etkileri Şekil 2 yardımıyla göstermek mümkündür.

Şekil 2: Granger Nedensellik Testi

6-SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin 2002 ilk çeyrek ile 2015 son çeyrek verilerinden yararlanarak temel bankacılık faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Mevduat toplama ve kredi kullandırma işlemleri temel bankacılık faaliyeti olarak kabul edildiğinden bankacılık verileri olarak mevduat ve kredi miktarları, ekonomik büyüme göstergesi olarak da GSYİH değişkeni kullanılmaktadır. Bu bağlamda mevduat ve kredilerin GSYİH üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla zaman serisi model tahmini, eşbütünleşme testi ve nedensellik testi yapılmıştır. Regresyon analizine bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki bir sonraki dönem etkilerini de inceleyebilmek amacıyla bağımsız değişkenlerin birer gecikmeli değerleri de eklenmiştir.

Yapılan zaman serisi model tahmini, eşbütünleşme testi ve nedensellik testi sonuçlarından hareketle, mevduat toplamının ekonomik büyümenin bir göstergesi olan GSYİH üzerindeki kısa dönemli etkisinin negatif yönde olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan mevduatın GSYİH üzerinde nedensel bir etkisi de tespit edilememiştir. Buna karşılık kredilerin kısa dönemde GSYİH üzerindeki etkisi olumlu bulunmuştur. Uzun dönemde ise kredilerin GSYİH üzerinde nedensel bir etkisi de mevcuttur. Kredilerle ilgili bir diğer bulgu ise GSYİH'in de krediler üzerinde nedensel bir etkisi olduğu yönündedir. Daha açık bir ifade ile uzun dönemde krediler ile GSYİH arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Bankacılık göstergeleri olan ve ana modelde bağımsız değişkenleri oluşturan krediler ile mevduat arasında da uzun dönemde çift taraflı nedensel bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular Türkiye ekonomisinde kredilerdeki artışın GSYİH'te artışa yani ekonomik büyümeye neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etki zincirleme bir şekilde devam etmekte, bu kez

GSYİH arttıkça krediler de artmaktadır. Dolayısıyla ülkenin büyümesi açısından önemli bir yeri olan bankacılık sektörü ve yerine getirdiği fonksiyonların önemi tekrar vurgulanmalıdır. Ekonomideki tasarrufların atıl kalmasını önleyen, bunları krediye dönüştüren ve böylece üretimin, istihdamın ve gelirin artmasına yol açan bankacılık sektörü, ekonomilerin büyümesi noktasında lokomotif olma görevini yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A, Öztürk, İ. ve Acara, S.K. "Finance-Growth Nexus: Evidence From Turkey", *International Research Journal of Finance and Economics*, 2007, Sayı:11, 30-40.
- Ağayev, S. "Geçiş Ekonomileri Örneğinde Finansal Gelişmenin Gelir Düzeyine Etkisi", *Ege Akademik Bakış*, 2013, Cilt:13, Sayı:1, 125-136.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. "Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)", *Ekonometri ve İstatistik*, 2008, Sayı: 7, 88-103.vc1
- Aslan, Ö. ve Korap, H.L. "Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, Sayı:17, 1-20.
- Berkman, A.N. "Türkiye'de Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", *C.Ü. İİB Dergisi*, 2011, Cilt:12, Sayı:2, 259-282.
- Bilginoğlu, M.A. ve Aysu, A. "Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2008, Sayı:31, 1-23.
- Ceylan, S. ve Durkaya, M. "Türkiye'de Kredi Kullanımı – Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi İİB Dergisi*, 2010, Cilt:24, Sayı:2, 21-35.
- Demirhan, E., Aydemir, O ve İnkaya, A. "The Direction of Causality Between Financial Development Economic Growth: Evidence From Turkey", *International Journal of Management*, 2011, Cilt: 28, Sayı:1, 3-19.
- Dickey, D.D. ve Fuller, W.A. "Distribution of the

Estimators for Autoregressive Series With a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, 1979, Vol:74, 427-431.

-Dickey, D.D. ve Fuller, W.A. "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, 1981, Vol: 49, No:4, 1057-1072.

-Grenger, C.W. "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, 1969, Vol:137, 424-438.

-Grenger, C.W. "Some Recent Developments in a Concept of Causality", *Journal of Econometric*, 1988, Vol:39, 199-211.

-Güneş, S. "Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2013, Cilt:14, Sayı:1, 73-85.

-Johansen, S. ve Juselius, K. "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 1990, Vol:52, 169-210.

-Kaya, A., Gülhan, Ü. ve Güngör, B. "Türkiye Ekonomisinde Finans Sektörü ve Reel Sektör Etkileşimi", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2013, Yıl:5, Sayı: 8, 2-15.

-Mercan, M. ve Peker, O. "Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2013, Cilt:8, Sayı:1, 93-120.

-Özcan, B. ve Arı, A. "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi", *Business and Economics Research Journal*, 2011, Cilt:2, Sayı:1, 121-142.

-Özen, E. ve Vurur, N.S. "Türkiye'de Mevduat-Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Sayı: 15, 117-131.

-Öztürk, N., Barışık, S. ve Darıcı, H.K. "Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi:

Panel Veri Analizi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, Cilt: 6, Sayı:12, 95-119.

-Pala, A. ve Teker, D. "AB-27 Ülkeleri ve Türkiye'de Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Statik Panel Veri Modeli Uygulaması", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2014, Cilt:6, Sayı:1, 151-162.

-Şahbaz, N. ve İnkaya, A. "Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makroekonomik Etkileri", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2014, Cilt:1, Sayı:1, 69-82.

-Tandoğan, D. ve Özyurt, H. "Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009)", *Marmara Üniversitesi İİB Dergisi*, 2013, Cilt: 35, Sayı:2, 49-79.

-Tarı, R., Yiğitbaş, Ş.B. ve Kurt, S. "Asimetrik Bilgi Banka Kredileri ve Reel Sektör Arasındaki İlişkilerin Ampirik Analizi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2012, Cilt: 11, Sayı:4, 1248-1274.

-Tuna, K. ve Bektaş, H. "Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolünün İncelenmesi: Türkiye Örneği", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2013, Cilt:5, Sayı:9, 139-150.

-Tutar, F. ve Ünlüleblebici, Y. "Türkiye'de KOBİ Kredilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi (2006-2011)", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2014, Cilt:3, Sayı:5, 1-14.

-Vurur, N.S. ve Özen, E. "Türkiye'de Tasarruf-Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *16. Finans Sempozyumu*, 10-13 Ekim 2012, Erzurum.

-Yiğitbaş, Ş.B. "Türkiye'de Banka Kredileri ve Konjonktür Dalgalanmaları Arasındaki İlişkinin Analizi", *TBB Bankacılar Dergisi*, 2014, Sayı: 90, 19-32.

Hakemsiz Yazılar

Opinion Papers

OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE YAN SANAYİNİN SATIŞ VE KARLILIĞINDA ANA SANAYİNİN ETKİSİ: BİR YAN SANAYİ FİRMASI ÜZERİNDEN FİNANSAL VE KARLILIK ORANLARI YARDIMIYLA İNCELEME

Dr. Öğr. Üye. Ş. Sertaç ÇAKI¹
Gamze BECCELİ²

Giriş:

Otomotiv sektörünün tıpkı inşaat sektörü gibi ekonominin itici lokomotifi olduğu düşünülecek olursa bu konuda araştırma ve inceleme yapmanın da önemi ortaya çıkar. Otomotiv sektörünün ekonomiye gereken etkiyi sağlayabilmesi yan sanayisinin de güçlü olmasını gerektirmektedir. Fakat Türkiye’de ve dünyada sektör incelemelerinde otomotiv sektörü incelenirken otomotiv yan sanayi, ana sanayinin gerisinde kalmakta, gereken önem verilmemekte ve dolaşısıyla araştırma yapılamamaktadır.

Bu çalışmada; otomotiv sektöründe, yan sanayinin satışlarında ve karlılığında, ana sanayinin etkisini belirlemeye çalışacağız.

Çalışmada ele alınan; Otokar ana sanayi firması, askeri ve zırhlı araçların yurt dışı ve yurt içi ihalelerinde öncülük ederken, Ford ana sanayi; transit modelleri ve kamyon üretimlerindeki birinciliklerini devam ettirmektedir. Anadolu Isuzu ise; kamyon ve kamyonet minibüs-midibüs modellerine yoğunlaşmıştır. Görünen o ki bu üç firmanın da kendi alanlarında otomotiv sektörümüze katkıları büyüktür. Her biri yurt içi ve yurt dışı pazarlarda AR-GE çalışmaları ile birlikte, inovatif bakış açısı ve teknolojik yenilikler ile varlıklarını sürdürmeye ve gelişmeye devam etmektedirler. Böylece hem otomotiv ana sanayi sektörünü hem de tedarik yan sanayi sektörünü kalkındırmaktadırlar.

Çalışmanın ilk bölümünde, otomotiv yan sanayi sektörünün Türkiye ve dünya ekonomisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde araştırma kısmına yer verilmiştir. Şaftsan’ın (Firma gerçek olup ismi değiştirilmiştir.) iş yaptığı ve Bist-100’de işlem gören üç ana sanayi firmasının (Ford Otosan, Otokar, Anadolu Isuzu) 2012-2016 arasında yılları finansal performans oranları hesaplanarak Şaftsan firmasının satış tutarları ve karlılık oranları regresyon analizi yöntemiyle aralarında ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

¹ Ege Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı.

² Şaftsan Sanayi ve Ticaret A.Ş., Satış Temsilcisi.

1. OTOMOTİV YAN SANAYİSİNİN ÖNEMİ

Otomotiv yan sanayisinin önemini ortaya koymak için ihracat, ithalat, istihdam paylarını Türkiye ve Dünya ekonomisindeki yerini ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

1.1. İhracat

Otomotiv sektörünün, ana sanayi ve yan sanayi ile beraber GSYH içindeki payının %4'e yaklaştığı tahmin edilmektedir. Ana sanayi üretiminin %75'i, yan sanayi üretiminin ise %65'i ihracata yönelik yapılırken, otomotiv sektörü ihracatının %58'i ana sanayiden, (taşıt araçları üreticilerinden) kalan kısmı ise yan sanayi ihracatından oluşmaktadır. 2011-2014 döneminde ana sanayi ihracatı %22, yan sanayi ihracatı ise %44 arttı. Türkiye, dünya toplam otomotiv yan sanayi ticaretinde %1,5 payla 20. sırada yer almaktadır (Konya- ABİ-GEM, 2017, s.16).

Türkiye'nin oto yan sanayi ihracatı 2014 yılında bir önceki yıla göre %3 artarak 9,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında ise %9,2 oranında azalarak 8,6 milyar dolara gerilemiştir. İhracatı yapılan başlıca parçalar motor aksam ve parçaları, dış ve iç lastikler, montaj karoseri aksamı, jantlar, kauçuk parçalar, transmisyon mili, frenler ve servo frenlerdir. Aslında, Türkiye halihazırda parçalar halinde pek çok otomobil, otobüs ve kamyon ihraç etmektedir. Oto yan sanayinin ihracatında başta gelen şehirler sırasıyla Bursa, İstanbul, Kocaeli ve İzmir'dir. Ayrıca başlıca ihraç pazarları Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Romanya, İspanya, Belçika, İran, Polonya ve Rusya Federasyonu'dur. 2015 yılında oto yan sanayi ihracatının yaklaşık %70'i başta Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere olmak üzere AB ülkelerine yapılmaktadır. Türk firmaları, OPEL, VW, FORD, GM gibi pek çok Batılı üreticiye parça sağlamaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2016:8).

2006 yılından bu yana en çok ihracat gerçekleştiren sektör, aynı zamanda demir-çelik, hafif metaller, petrokimya, lastik ve plastik gibi sanayi dallarının genel alıcısı konumunda yer almaktadır (Konya- ABİ-GEM, 2017:17).

Tablo:1. Otomotiv Yan Sanayi İhracatı

Otomotiv Yan Sanayi İhracatı (1000 ABD \$) Ürünler	2013	2014	2015
Motor Aksam ve Parçaları	1.513.847	1.732.680	1.546.605
Diğer Aksam ve Parçalar	1.138.317	1.246.771	1.223.571
Dış ve İç Lastikler	1.183.307	1.170.861	987.902
Montaj Karoseri Aksamı	890.935	955.435	792.022
Jant ve Tekerlek Aksamı	702.439	707.980	634.474
Motorlu Taşıtlar için Kauçuk Parçalar	526.363	573.105	501.093
Transmisyon Mili, Yatak, Kovan	343.012	338.667	322.810
Fren ve Servo Frenler	237.424	265.349	250.107
Akümülatörler ve Aksam-Parçaları	305.285	287.927	222.097
Farlar ve İşaret Cihazları	188.466	221.932	212.363
Amortisörler	169.458	179.265	179.407
Akslar	144.258	171.405	162.865
Motorlu Taşıtlarda Oturma-yaya Mahsus Mobilyalar	135.277	150.873	158.349
Debriyaj ve Aksam-Parçaları	169.265	175.800	150.446
Filtreler	120.269	138.912	136.073
Dizel-Yarı Dizel Motorlar	308.182	159.869	132.352
Rulmanlar	122.254	128.248	127.175
Ateşleme Cihazları	134.851	141.713	120.915
İçten Yanmalı Motorlar	31.787	27.163	108.039
Direksiyon Simitleri, Kolonları, Kutuları	93.546	105.447	105.302
Oto Camları	101.564	107.589	93.547
Emniyet Kemerleri	92.505	80.572	76.116
Egzozlar, Susturucular ve Egzoz Boruları	72.495	71.082	72.167
Vites Kutuları	64.936	59.069	50.236
Tamponlar ve Parçaları	50.616	41.578	49.551
Kara Taşıtları için Karoserleri	181.016	90.735	46.722
Radyatörler	50.208	51.493	46.150
Metal Tabakalı Contalar, Conta Takım ve Gruplar	25.739	30.185	36.802
Motorların Yakıt, Yağ, Soğutma Pompaları	31.786	35.951	33.689
Hava Yastıkları	36.712	30.379	19.958
Dikiz Aynaları	13.932	16.552	15.840
Klimalar	12.651	8.806	11.114
Kara Taşıtları için Motorlu Şasiler	353	448	1.834
Motorlu Araçların Alet Tabloları İçin Saatler	331	1.007	698
Fren Balataları (8708.30 GTIP'dekiler hariç)	547	207	220
Toplam	9.193.933	9.505.053	8.628.611

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2016:9

1.2. İthalat

Türkiye'nin oto yan sanayi ithalatı 2014 yılında 12,4 milyar dolar, 2015 yılında 12,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı yapılan başlıca parçalar dizel ve yarı dizel motorlar, vites kutuları, iç-dış lastikler,

motor aksam-parçaları, içten yanmalı motorlar, fren servo-frenler ile transmisyon aksamıdır. Yeni modellerin birçok parçası ithal edilmektedir. 2015 yılında Türkiye'nin ithalat yaptığı başlıca ülkeler Almanya, İngiltere, İtalya, Çin, Fransa, Polonya ve Güney Kore olmuştur (Ekonomi Bakanlığı,2016).

Tablo:2. Otomotiv Yan Sanayi İthalatı

Oto Yan Sanayi İthalatı (1000 ABD \$) Ürünler	2013	2014	2015
Dizel-Yarı Dizel Motorlar	2.275.790	2.278.151	2.264.910
Vites Kutuları	1.085.839	1.113.622	1.131.938
Dış ve İç Lastikler	1.080.672	988.081	879.661
Motor Aksam ve Parçaları	753.265	816.679	849.971
İçten Yanmalı Motorlar	753.265	816.679	849.971
Fren ve Servo Frenler	566.628	593.613	637.186
Transmisyon Mili, Yatak, Kovan	639.074	655.650	627.152
Montaj Karoseri Aksamı	707.248	614.805	601.835
Akslar	597.753	605.815	584.486
Diğer Aksam ve Parçalar	574.311	528.231	511.923
Rulmanlar	412.179	414.814	374.097
Direksiyon Simitleri, Kolonları, Kutuları	325.186	367.265	363.305
Farlar ve İşaret Cihazları	271.964	286.299	308.701
Akümülatörler ve Aksam-Parçaları	268.206	263.467	267.696
Debriyaj ve Aksam-Parçaları	203.179	206.539	228.375
Ateşleme Cihazları	229.961	222.596	221.264
Jant ve Tekerlek Aksamı	180.718	221.632	211.346
Motorların Yakıt, Yağ, Soğutma Pompaları	196.018	202.649	202.123
Filtreler	244.781	222.419	191.724
Motorlu Taşıtlar için Kauçuk Parçalar	193.794	205.881	185.868
Amortisörler	174.407	184.008	172.939
Radyatörler	150.645	165.744	160.736
Hava Yastıkları	136.009	137.882	125.457
Egzozlar, Susturucular ve Egzoz Boruları	82.395	93.792	112.416
Metal Tabakalı Contalar, Conta Takım ve Gruplar	80.970	88.186	89.538
Oto Camları	59.153	59.652	78.238
Tamponlar ve Parçaları	71.795	69.619	72.833
Emniyet Kemerleri	38.004	48.222	51.198
Dikiz Aynaları	37.002	35.843	34.282
Klimalar	20.401	23.430	19.833
Motorlu Taşıtlarda Oturmaya Mahsus Mobilyalar	18.632	20.076	16.369
Fren Balataları (8708.30 GTİP'dekiler hariç)	11.952	12.135	13.611
Kara Taşıtları için Karoserileri	28.500	14.746	5.962
Kara Taşıtları için Motorlu Şasiler	10.532	6.456	1.726
Motorlu Araçların Alet Tabloları İçin Saatler	6.736	5.395	1.046
Toplam	12.396.594	12.435.479	12.216.815

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı,2016:12

1.3.İstihdam

Türkiye ucuz iş gücü, Avrupa'ya ve diğer pazarlara yakınlığından dolayı Avrupa ve Japonya gibi ülkeler tarafından üretim için kullanabilecekleri bir merkez konumundadır. Türkiye, üretim merkezi işlevini başarılı bir şekilde sürdürmektedir. Ancak, üretim sistemlerinin geliştirilmesine yönelik AR-GE çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Uluslararası alanda ise, rekabetçi ürünler üretebilmek, üretim merkezi olma özelliğini sürdürebilmek için hızla değişen teknolojilere uyum sağlayabilecek üretim sistemlerinin geliştirilmesi ve AR-GE çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir. Otomotiv yan sanayi işletmeleri tasarım, tasarım doğrulama, teknoloji geliştirme ve araştırma işlevleri temelinde stratejilerini belirlemeleri, yenilikçi ürün üretebilmek için teknolojiye ve bu alanda eğitim almış insan kaynaklarına yatırım yapmaları gerekmektedir (Öztürk ve Öztürk,2005:94-95).

Tablo 3: TÜİK-2013'e göre İstihdam Payları

	Yerel Birim Sayısı	Pay (%)	İstihdam	Payı (%)	Birim Başına İstihdam
Türkiye (TR)	4.340	100,0	170.623	100,0	39
İstanbul (TR-10)	783	18,0	20.126	11,8	26
İzmir (TR-31)	371	8,5	15.762	9,2	42
Bursa-Eskişehir-Bilecik (TR-41)	692	15,9	55.831	32,7	81
Kocaeli-Sakarya-Bolu-Düzce-Yalova (TR-42)	378	8,7	40.951	24,0	108
Konya-Karaman (TR-52)	565	13,0	8.615	5,0	15
Manisa-Afyon-Uşak-Kütahya (TR-33)	95	2,2	4.777	2,8	50

Kaynak: Konya-ABİGEM,2017:25

Otomotiv ana sanayinde 50.000, yan sanayinde ise 200.000 olmak üzere yaklaşık 250.000 kişinin istih-

dam edildiği ve bu sayının dağıtım, pazarlama ve satış ağlarında çalışanları ile birlikte 400.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir (Ekonomi Bakanlığı,2016, s.2). Otomotiv sektöründe yan sanayi kanalları ile yaratılan iş alanları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Resmî Gazete,2016/4:12).

Tablo:4.Otomotiv Sektörünün Doğrudan ve Dolaylı Olarak İstihdam Sağladığı Alanlar

KAMU	HİZMETLER	SANAYİ	TİCARET
Trafik Güvenlik	Finansman	Motorlu Araç	Distribütör/İthalatçılar
Kayıt, Tescil, Noter	Sigorta	Aksam-Parça Sistem	Yetkili Bayiler ve Servisler
Sağlık	Lojistik	Ham Madde	Serbest Satıcılar/Galeriler
Yol Bakım ve Onarım	Taşımacılık	Yenileme Pazarı	Serbest Servisler/Tamirhaneler
	Akaryakıt ve Yağ Dağıtım	Üretim ve Bakım Araçları	Yedek Parça Satıcıları
	Sürücü Eğitim Kuruluşları		
	Medya, Halkla İlişkiler ve Reklam	Üst Yapı ve Aksesuar	
	Güvenlik, Yemek, Temizlik		

Kaynak: Resmî Gazete,2016/4:12.

Murat Selek'e göre; gelecekte iş dünyasının başarısına veya başarısızlığına etki edecek en önemli faktörün insan olduğu ve farkın insan kaynakları yönetiminde olduğu, ayrıca teknolojiye ve sermayeye kolayca ulaşılabileceği, insan faktörünün önemli şirketlerin başarısında ayırıştırıcı faktör olduğu söylenmektedir (TAYSAD,2017:24).

Otomotiv sektörü, hammadde ve yan sanayi ile otomotiv ürünlerinin tüketiciye ulaşmasını sağlamakta ve bunu destekleyen pazarlama, bayi, servis, akaryakıt, finans ve sigorta sektörlerinde de geniş iş hacmi ve istihdam oluşturmaktadır. Otomotiv sanayi ve buna bağlı olarak otomotiv yan sanayi hızlı ve sürekli bir biçimde yeni ürünlere ve modellere ihtiyaç duymaktadır (Yıldız, Yayla,2017:49).

1.4.Otomotiv Yan Sanayinin Türkiye ve Dünya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Türkiye otomotiv ana ve yan sanayinin, dünya otomotiv sektöründeki payı incelendiğinde,2000'li yıllara kadar hem ana hem de yan sanayide Türkiye'nin payının %0,5'i geçmediği; 2005 yılına gelindiğinde ise her iki sektördeki payının %1 eşliğini geçmiş olduğu görülmektedir. Bununla beraber, bu iki sektördeki yükseliş trendinin 2008 yılına kadar aralıksız olarak devam ettiği, söz konusu yılda yaşanan küresel mali kriz ile durağan bir sürece girilmiş olduğu da açıktır. Türkiye otomotiv ana ve yan sanayinin dünya pazarındaki payı birbiri ile karşılaştırıldığında ise, 2003 yılına kadar oran olarak otomotiv yan sanayinin dünya pazarındaki payının otomotiv ana sanayiye göre daha yüksek olduğu, 2004 yılı itibariyle ise tam tersi bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yükseliş ve düşüş eğilimlerinin birbiri ile neredeyse paralel olarak ilerlemesinin, bu iki sektör arasındaki sıkı ilişkiden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Tektaş,2015:20).

Türk otomotiv tedarik sanayi gerek üretim miktarı gerekse kalite olarak iç piyasada kendini kabul ettirmesinin yanında, uluslararası pazarlarda rekabet gücüne ulaşmış bulunmaktadır. Aynı zamanda teknolojik olarak kendini geliştirmiş, üretim kapasitesi ve verimlilik açısından da büyük bir aşama kaydetmiştir. Bu sanayi dalında hizmet veren firmaların büyük bölümü ISO kalite belgelerini almış ve dış pazarlara yönelik üretimlerini artırmışlardır. Ayrıca, ülkemizde Kasım 2015 dönemi itibariyle 5746 sayılı Kanun çerçevesinde AR-GE merkezi belgesi alan firma sayısı 225'e ulaşmış olup, otomotiv tedarik sanayinde 54 firma AR-GE merkezi kurmuştur. Bu rakam otomotiv sanayimizin AR-GE yatırımlarına verdiği önemi ve firmalarımızın gelişime açık olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde, tedarik zincirinde aksam parça üretmek üzere yer alan 1.000 civarında firma bulunmakta olup, bunların büyük bölümü ana sanayi firmalarına orijinal parça üretmektedir. Bu firmalar motorlu ta-

şıt üretim merkezlerine paralel olarak büyük oranda Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde kümelenmektedir (Resmî Gazete,2016/4:6-7).

TAYSAD'a göre, küreselleşmenin hızlandığı bir ortamda otomotiv sanayisinin ve otomotiv yan sanayisinin Türkiye'nin ve Türk otomotiv şirketlerinin bölgede ve dünyada gittikçe artan önemini de arttırmaktadır. Otomotiv dünyası Çin'den söz etse de Rusya'nın ilk sırada gelmesi bu iki ülkenin arasındaki potansiyelin göstergesidir. Doğu Avrupa ülkelerinin ikinci sırada gelmesi, Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve önemini artırma hedefinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır (KPMG,2013:46).

2. İŞLETMELERDE VE ÇALIŞMADA KULLANILAN FİNANSAL VE KARLILIK ORANLARI

Finansal analiz, finansal tablolarda yer alan bilanço ve gelir tablosu gibi hesap kalemleri arasındaki ilişkilerin kurulmasını ve yorumlanmasını kapsamaktadır. Finansal analiz ile firmanın likidite, karlılık durumu, sermaye yapısı, firmanın aktiflerinin kullanım durumu gibi konularda bilgi sahibi olunmaktadır. Finansal analiz, muhasebe sistemi kurallarına bağlı olarak uygun prensiplerle oluşturulmuş finansal tablolara bağlıdır (İç, Tekin, Pamukoğlu, Yıldırım,2015:72).

Bu çalışmada kullanılan finansal ve karlılık rasyoları aşağıda kısaca listelenmiş ve tercih edilme sebepleri ortaya koyulmuştur.

2.1.Likidite oranları:

İşletmenin kısa vadeli borçlarını ne ölçüde karşılayabileceğini ve net çalışma sermayesini göstermektedir. (Acar,2003:27). Tercih edilen likidite rasyoları,

2.1.1.Cari Oran:

İşletmenin kısa vadeli borç ödeme kabiliyeti göstermesi anlamında çokça tercih edilen bir rasyodur.

Cari Oran = Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar

2.1.2.Asit-Test Oranı

Cari oranın daha sağlıklı yorumlanabilmesi için bir anlamda cari oranı tamamlayıcı niteliktedir. Asit-test oranı, dönen varlıklarda yer alan ve paraya çevrilmesi dönen varlıkların diğer unsurlarına göre nispeten biraz daha uzun sürebilen stokların hesap dışı bırakılması ile ölçülmektedir (Çabuk ve Sayılır,2013:65).

Asit-Test Oranı = (Dönen Varlıklar – Stoklar) / KVK

2.1.3.Nakit Oranı

Firmanın finansal durumunu ifade etmekte kullanılan en güvenilir likidite oranı olarak gösterilmektedir. Firmanın kısa vadeli borçlarını ödeyebilmek için ne kadarlık nakit ve nakit benzeri varlığı olduğunu göstermektedir (Çakır, Küçükkaplan,2012:75).

Diğer bir deyişle, işletmenin faaliyetlerden sağladığı nakit akışının durması demek alacaklarını tahsil edememesi, satışların durması durumunda işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünün nasıl olduğunu yansıtmaktadır. Bundan dolayı nakit oranının hesaplanmasında alacakların ve stokların dönen varlık toplamından çıkartılması, sadece işletmenin elinde bulunan para ve para benzeri unsurların hesaplamada kullanılması doğru olmaktadır.

Nakit oranı= (Hazır Değerler + Menkul Kıymetler) /Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

2.2.Karlılık Oranları

Firmaların performanslarını değerlendirmede karlılık oranları oldukça önem taşımaktadır (Yurdakul ve İç,2003:6).

Karlılık oranları, işletmenin faaliyetleri sonucunda ölçülü ve yeterli bir kar elde edip etmediğini ölçmeye yaramaktadır. Kar ile kaynaklar ve kar ile satışlar arasında ilişki kurulmaktadır.

Kaynakların karlılık oranları, kar ile kaynaklar arasında ilişki kurularak öz kaynakların ve uzun vadeli yabancı kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığı belirlenmektedir. Kaynakların karlılığı iki orandan bulunmak-

tadır: Sermayenin Amortismanı Oranı- Öz kaynakların Amortismanı Oranı.

Satışların Karlılık Oranları; Gelir tablosundaki brüt satış karı, dönem karı ve dönem net karı ile satışlar arasında ilişkiye dayanarak bulunmaktadır: Brüt Kar Oranı-Faaliyet Karı Oranı-Net Kar Oranı (Ceyhan,2015:83-86).

2.2.1.Brüt Kar Marjı Oranı

Satış karlılığını göstermektedir ve formülü şudur:

$$\text{Brüt Kar Marjı} = \text{Net Satışlar-SMM} / \text{Net Satışlar}$$

Bu oranla, yıllık cironun ne oranda brüt kara dönüştüğü anlaşılabilmektedir. Aynı zamanda oran işletme faaliyetlerinin etkinliğinin bir ölçüsü olduğu kadar, ürün fiyatlaması içinde bir göstergedir (Aktan ve Bodur,2006:59-60).

2.2.2.Net Kar Marjı Oranı

Net dönem karı, şirketlerin tüm faaliyetlerinin sonuçlarını yansıtan bir değerdir. Net dönem karı satışlara oranlandığında net kâr marjı bulunmaktadır.

$$\text{Net Kar Marjı} = (\text{Dönem Net Karı} / \text{Net Satışlar}) * 100$$

Net kâr marjı, şirketlerin yatırım, finansman ve faaliyet politikaları hakkında bilgi vermektedir. İşletmeler için önemli olan faaliyetlerinden kar elde etmenin yanı sıra, faiz gelirleri, firmanın ana faaliyetleri dışında elde ettikleri gelirler de firmalar için önemli olmaktadır. Firmanın ödediği faiz ve vergilerin de kara yansıtılması ve kardan düşülmesi, sonuçta firmaya kalan karı, yani net karı açıklamaktadır (Yurdakul ve İç,2003:9).

2.2.3. Faaliyet Karı Marjı Oranı

Faaliyet Karı Oranı, işletmenin faaliyet giderleri karşılandıktan sonra eriştiği karlılık olarak değerlendirilmektedir.

$\text{Faaliyet Karı Oranı} = (\text{Faaliyet Karı} \times 100) / \text{Net Satışlar}$
Oranın yüksek olması, işletmenin faaliyet giderlerini etkin bir şekilde kontrol edebildiği ve en az faaliyet gideriyle karını en hale getirdiğini göstermektedir (Ceyhan,2015:88).

2.2.4. Özsermaye Karlılık Oranı

Yatırımların karlılığını gösteren ana oranlardır. Öz kaynak karlılığı şu şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{Öz kaynak Karlılığı} = \text{Net Kar} / \text{Öz kaynak}$$

Bu oran, işletmelerin öz kaynaklarının performansını ölçmektedir. Özellikle aynı sanayi dalında faaliyet gösteren işletmeleri karşılaştırırken bu orandan yararlanılmaktadır. Eğer oran büyükse işletmenin iyi bir yatırım yaptığını ve giderlerini sıkı bir şekilde kontrol altında tuttuğunu söyleyebilmek mümkündür (Aktan ve Bodur,2006:60).

2.3.Borsa Performansı Oranları

2.3.1.Piyasa Değeri/Defter Değeri

$(PD/DD) \text{ Oranı} = \text{Hisse senedinin piyasa değeri} / \text{hisse senedinin defter değeri}$

PD/ DD oranı ise hisse senedinin 1 liralık defter değerine karşılık yatırımcının kaç lira ödemeye razı olduğunun bir göstergesi olduğu şeklinde hesaplanabilmektedir (Bektaş, Tekin,2013:323-324).

Defter değeri, toplam öz kaynağın, dolaşımda bulunan hisse senedi sayısına bölünmesi yoluyla hesaplanmaktadır (Akel,2016:67). Piyasa değeri, piyasadaki arz ve talebe bağlı olarak belirlenen değerdir. İşletmeler, hisse senedi ihraç etmişse hisse senetlerinin fiyatlarıyla ölçülmektedir (Akel,2016:19).

2.3.2.Hisse Başına Kar Oranı

$\text{Temettü Verimi} = \text{hisse başına temettü} / \text{hisse fiyatı}$

$\text{Hisse başına kar} = \text{Dönem net karı} / \text{hisse senedi sayısı}$

Hisse başına kazanç, işletmelerin finansal performansının ölçümünde yer alan önemli göstergelerdendir. İşletmeler kazanç oluşturarak yatırımcılarına getiri sağlamaktadırlar. Bu kazançlar yatırımcılara temettü olarak yansıtmakta veya yeni yatırımların yapılabilmesi için işletme sermayesine eklenmektedir. İşletmenin bir dönem sonunda elde etmiş olduğu kârdan (veya zarardan) her bir hisse senedine dağıtılacak olan

kısmı göstermektedir. Başka bir deyişle hisse başına kazanç, işletmenin hisse senetlerini ellerinde bulunduran yatırımcıların sahip oldukları hisse senetlerine ne kadar kâr veya zararın olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yatırımcıların ortaklıklarının değerinin belirlenmesinde yardımcı olmakta, işletmenin gelecekte yatırımcılara sağlayacağı temettü ödemeleri hakkındaki fikir sağlamakta, yatırımcılara yol göstermektedir (Selçuk,2016:101).

2.3.3.Fiyat Kazanç Oranı

Fiyat/Kazanç Oranı=hisse senedinin fiyatı/hisse başına kar

F/K oranı, bankanın her 1 liralık hisse senedi başına düşen net karına karşılık, yatırımcının kaç lira ödemeye razı olduğunu gösteren bir orandır (Bektaş, Tekin,2013:323-324).

2.4.Faaliyet Oranları

İşletmenin varlıklarını verimli kullanıp kullanmadığını ölçmeye yaramaktadır.

Stok Devir Hızı Oranı, işletmenin stoklarının bir dönemde kaç defa yenilendiğini göstermektedir.

Stok Devir Hızı Oranı=Satılan Ticari Malların Maliyeti/Ortalama Ticari Mal Stok

Stokta Kalma Süresi=360/Stok Devir Hızı

Oranın sonucu, 360'a bölünürse, stokların bir yılda kaç günde bir yenilendiği bulunabilmektedir (TSPAKB,2012:15).

Alacakların Devir Hızı Oranı, işletmenin alacaklarını ne kadarlık bir süre içinde tahsil ettiğini, diğer bir deyişle alacakların bir dönemde kaç defa tahsil edildiğini ifade etmektedir.

Alacakların Devir Hızı Oranı =Kredili Net Satışlar/Ortalama Ticari Alacak

Alacak Tahsil Süresi=360 /Alacak Devir Hızı

Oranın sonucu 360'a bölündüğünde, alacakların bir yılda kaç günde bir tahsil edildiği bulunabilmektedir (TSPAKB,2012:16).

Toplam Aktifler Devir Hızı Oranı, işletmenin tüm aktiflerinin verimliliğini ölçmede kullanılmaktadır. Oranın sonucunun düşük olması, işletmenin aktiflerini verimli bir şekilde kullanmadığını göstermektedir.

Toplam Aktifler Devir Hızı Oranı = Net Satışlar / Ortalama Toplam Aktif

Oranın düşük olması işletmenin tam kapasite ile çalışmadığını göstermektedir (TSPAKB,2012:17).

Öz kaynaklar Devir Hızı Oranı, işletmenin öz kaynaklarının verimli kullanılıp kullanılmadığını göstermektedir (TSPAKB,2012:17).

Öz kaynaklar Devir Hızı Oranı = Net Satışlar /Ortalama Öz kaynaklar

3. FORD OTOSAN, ANADOLU ISUZU, OTOKAR FİRMALARININ FİNANSAL ORANLARI ARACILIĞIYLA ŞAFTSAN FİRMASININ KARLILIĞINA ve SATIŞLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

3.1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Firmaların, finansal performans düzeyinin ölçümü için kullanılacak finansal oranlar Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP-www.kap.gov.tr) tarafından yayımlanan firma bilanço-gelir tabloları kullanılarak oluşturulmaktadır (İç, Tekin, Pamukoğlu, Yıldırım,2015:74).

Bu çalışmada firmaların kendi sayfalarından ve KAP'ta yayımlanan (bilanço ve gelir tabloları) finansal tabloları indirilerek 5 yıllık (2016,2015,2014,2013,2012 yılları için) her bir firmanın finansal oranı bulunmuştur. Firmalara ait finansal veriler ve finansal oranlar excelde hesaplanmıştır.

Bu araştırmada ismi değiştirilmiş olan Şaftsan yan sanayi firmasının çalışmakta olduğu üç ana sanayi firmasıyla arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır. İlgili yan sanayi firması (Şaftsan) sadece şaft üretimi yaptığı için ana otomotiv sanayi firmaları içinde binek otoları göz önüne alınmamıştır. Dolayısıyla uygulama içinde otomotiv denildiğinde binek otoları dahil değildir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi Regresyon Analizi

Literatürde, Kieschnick, La Plante ve Moussawi (2009) tarafından Amerikan firmalarından Compustat ve CRSP verilerini, 1990-2004 yılları arasında regresyon analiziyle hisse senedi getirisi, net işletme sermayesindeki değişim, temettü ödemeleri, hisse başına kazanç değişkenlerine bakarak incelenmiştir. Bu çalışmada da temettü ödemeleri, hisse başına kar, cari oran, likidite oranı ile satış tutarları ve karlılık oranı bağımlı ve bağımsız değişkenler belirlenerek regresyon analizi uygulanmıştır.

Regresyon denklemi : $y = a + bx$

y = Bağımlı değişkenin değeri

a = Regresyon doğrusunun kesişim değeri (Sabit değer)

b = Regresyon doğrusunun eğimi

x = Bağımsız değişkenin değerini göstermektedir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri ve Bulguları

Tablo:5. Araştırmada Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişkenler	
Cari oran	Likidite Oranı
Özsermaye karlılığı	VAFÖK Marjı
Brüt Kar Marjı	Net Kar Marjı
Faaliyet Kar Marjı	Hisse Başına Kar
Temettü Ödemesi	Aktif Devir Hızı
Bağımlı Değişkenler	
Satış Tutarı	Karlılık Oranı

3.3.1. Finansal Performans Oranları ve Analiz Sonuçları

3.3.1.1. Şaftsan-Ford Otosan

Finansal oranlar	2016	2015	2014	2013	2012	Satış Tutarı ile ilişkisi	Karlılık Oranı ile ilişkisi
Cari oran	1,09	1,05	1,0	1,02	1,49	0,12504553	0,059977131
Likidite Oranı	0,79	0,73	0,74	0,71	0,97	0,160886234	0,082533493
Özsermaye karlılığı	30,2	27,5	21,6	28,7	34,3	0,267540768	0,024654688
Brüt Kar Marjı	11,4	11,1	9,5	9,9	11,1	0,811930308	0,011803449
VAFÖK Marjı	8,6	8,6	7,1	7,5	7,9	0,426595731	0,031413828
Faaliyet Kar Marjı	6,1	6,2	4,5	5,9	6,5	0,66073205	0,035336363
Net Kar Marjı	5,2	5,0	5,0	5,6	7,0	0,11895521	0,119071321
Temettü Ödemesi	663	400	175	300	579	0,027918091	0,0000904895
Hisse Başına Kar	2,72	2,4	1,7	1,83	1,95	0,347526755	0,006322949
Aktif Devir Hızı	1,97	1,99	1,65	1,9	2,1	0,939880693	0,057111664
Satış Tutarı (Şaftsan-Ford Otosan)	39.500	50.000	32.000	37.000	35.450	Anlamlılık Düzeyi: $p < 0,05$	
Karlılık Oranı (Şaftsan-Ford Otosan)	1,0	1,3	1,5	1,4	1,2		

Ford Otosan'ın 2012-2016 yılları arasında cari oranı ve likidite oranları açısından incelersek 2012 yılında artmışken, özellikle 2014 yılında önemli düşüş olmuşken diğer yıllarda giderek azalmaktadır. Finansal ana-

liz açısından da cari oranın 1,5 ile 2 arasında olması yeterli sayılırken bu firmanın varlıklarını değerinde ve hızlı bir şekilde paraya dönüştürebilme derecesinde bir sorun olmadığı görülmektedir. 2014 yılında genel anlamda otomotiv sektöründe üretim, ihracat, ithalat, pazar açısından düşüş yaşanmıştır. Bu durum yukarıdaki tablodaki finansal oranlardan da anlaşılmaktadır. Likidite oranı, finansal analizde sınır 1 olarak kabul edilirken bu firmanın likidite oranı 1'in altında oluşu kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmede sorun yaşamadığı anlaşılmaktadır. Özsermaye karlılığı, 2012 yılında en yüksek orana ulaşmışken diğer yıllarda önemli derecede azalma olmamıştır. Bu durumda firma ortaklarının koydukları sermayeden kar elde edebilmeleri tekrar 2016 yılında artışa geçmiştir. Diğer kar marjlarında bu firmanın kar oranlarında yükselişe geçtiği gözlenmektedir. Temettü ödemeleri açısından ise bu firmanın hisse senedine yatırım yapacak olan yatırımcılar tarafından da olumlu değerlendirecek nitelikte ödeme tutarlarının arttığı görülmektedir. Aktif devir hızının artması ise işletmenin tam kapasite ile etkin çalıştığı kar oranlarından da anlaşılmaktadır. Şaftsan firmasının Ford Otosan'a yaptığı satış tutarları açısından 2015 yılında önemli bir yükseliş olduğu görülmektedir. Bu durumda Ford Otosan'ın 2015 yılında üretim ve ihracat açısından hedeflerine ulaştığı görülmektedir ve Şaftsan da bu durumdan etkilenmiştir. Tabloda görüldüğü gibi %5 anlamlılık düzeyinde incelersek Ford Otosan Finansal Oranları ile Şaftsan Satış Tutarları Regresyon Analizi sonucunda cari oran, likidite oranı, özsermaye karlılığı, brüt kâr marjı, vafök marjı, faaliyet kâr marjı, hisse başına kar, aktif devir hızı ile satış tutarları arasında ilişki saptanamamıştır. Temettü ödemesi ile satış tutarları arasında ilişki saptanmıştır. Cari oran, net kâr marjı, aktif devir hızı ile karlılık oranları arasında ilişki saptanamamıştır. Likidite oranı, özsermaye karlılığı, brüt kâr marjı, vafök marjı, faaliyet kâr marjı, temettü ödemesi, hisse başına kar ile karlılık oranları arasında ilişki saptanmıştır.

3.1.1.2.Şaftsan-Anadolu Isuzu

Finansal oranlar	2016	2015	2014	2013	2012	Satış Tutarı ile ilişkisi	Karlılık Oranı ile ilişkisi
Cari oran	1,85	1,8	1,84	2,3	1,8	0,338894359	0,027918489
Likidite Oranı	1,14	1,02	1,13	1,71	0,99	0,225911335	0,006117103
Özsermaye karlılığı	17,7	5,5	10,3	54,4	0,8	0,040890585	0,000258002
Brüt Kar Marjı	13	16,7	17,2	16,3	12,7	0,824960025	0,055905983
VAFÖK	2,0	5,1	6,9	5,9	4,28	0,124127403	0,002301451
Faaliyet Kar Marjı	0,8	2,9	4,8	4	2,6	0,073005277	0,001073778
Net Kar Marjı	5,6	1,9	4,7	30,8	0,2	0,030612687	0,000176856
Temettü Ödemesi	12.710	28.057	65.330	0	9.915	0,068536811	0,00036438
Hisse Başına kar	1,82	0,7	1,35	2,37	0,05	0,119267676	0,000847289
Aktif Devir Hızı	0,94	1,06	1,05	0,99	1,26	0,190294095	0,027484561
Satış Tutarı (Şaftsan-Anadolu Isuzu)	4.100	4.600	2.600	2.000	1.436	Anlamlılık düzeyi; $p < 0,05$	
Karlılık Oranı (Şaftsan-Anadolu Isuzu)	1,4	1,4	1,3	1,2	1,2		

Anadolu Isuzu'yu, 2012-2016 yılları arasında cari oranı ve likidite oranları açısından incelersek 2013 yılında artmışken diğer yıllarda birbirine yakın oranlar olduğu görülmektedir. (1,80-1,83). Bu firmanın 2013 yılında 2'nin üzerinde cari orana sahip olması, ihtiyacından fazla dönen varlığa sahip olduğunu göstermektedir. Likidite oranında ise 2012 ile 2013 yılını

karşılaştırsak 2013'te bu oranda önemli bir yükseliş yaşanmıştır. Kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmede bu firmanın sorun yaşadığı söylenebilir. Ancak sadece bu iki orana bakarak yorum yapmak yetersiz ya da eksik olacaktır. Çünkü bir yıl içerisinde bu firmanın stoklarını ne kadar sürede erittiği de önem taşımaktadır. Özsermaye karlılığı, 2013 yılında artmıştır. 2013 yılında temettü ödemelerinde bu firma kar elde edemediği için bu ödemeyi yapmayarak 2014 yılında yapmış ve böylece bu ödeme miktarında (2014) artış yaşanmıştır.

Şaftsan firmasının Anadolu Isuzu'ya yaptığı satış tutarları açısından 2015 yılında artış yaşanmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi %5 anlamlılık düzeyinde incelersek Anadolu Isuzu Finansal Oranları ile Şaftsan Satış Tutarları Regresyon Analizi sonucunda cari oran, likidite oranı, brüt kâr marjı, vafök marjı, faaliyet kâr marjı, temettü ödemesi, hisse başına kar, aktif devir hızı ile satış tutarları arasında ilişki saptanamamıştır. Özsermaye karlılığı, net kâr marjı ile satış tutarları arasında ilişki saptanmıştır. Cari oran, brüt kâr marjı ile karlılık oranları arasında ilişki saptanamamıştır. Likidite oranı, özsermaye karlılığı, vafök marjı, faaliyet kâr marjı, net kâr marjı, temettü ödemesi, hisse başına kar, aktif devir hızı ile karlılık oranları arasında ilişki saptanmıştır.

3.1.1.3.Şaftsan- Otokar

Finansal oranlar	2016	2015	2014	2013	2012	Satış Tutarı ile ilişkisi	Karlılık Oranı ile ilişkisi
Cari oran	1,36	1,3	1,05	1,19	1,28	0,616921512	0,024328245
Likidite Oranı	0,9	0,75	0,64	0,75	0,81	0,420064335	0,012062184
Özsermaye karlılığı	0,29	0,32	0,3	0,35	0,32	0,75637448	0,05620687
Brüt Kar Marjı	25	26	25	22	22	0,891878237	0,04686834
VAFÖK Marjı	13	13	14	14	14	0,455851153	0,027265796
Faaliyet Kar marjı	11	10	10	11	11	0,535918516	0,123658684
Net Kar Marjı	4	6	6	7	8	0,162509959	0,000905051
Temettü Ödemesi	60.000	72.000	80.000	100.000	64.000	0,999756231	0,002543016
Hisse Başına kar	0,291	0,331	0,303	0,402	0,326	0,814632793	0,01048294
Aktif Devir Hızı	0,97	1,02	0,99	0,89	0,92	0,972351098	0,09194968
Satış Tutarı (Şaftsan- Otokar)	2.500	3.200	2.300	3.400	1.200	Anlamlılık Düzeyi: $p < 0,05$	
Karlılık Oranı (Şaftsan- Otokar)	1,5	1,5	1,4	1,5	1,4		

Otokar'ı, 2012-2016 yılları arasında cari oranı ve likidite oranları açısından incelersek cari oranda 2014 yılında azalma olsa da belirlenen sınır değerlerin aralığında bir oranda olması bu firmanın problem yaşamadığı anlamına gelebilmektedir. Özsermaye karlılığında 2016 yılında azalma var olsa da diğer yıllar ile karşılaştırılınca aynı seviyede devam ettiği söylenebilir. Temettü ödemesi ve hisse başına kar 2013 yılında artmış ancak 2016 yılında azalmıştır. Ancak aktif devir hızında 2013 yılında azalma olmuştur.

Şaftsan firmasının Otokar' a yaptığı satış tutarları ve bu firmanın özsermaye karlılığının, hisse başına kar, temettü ödemelerinin arttığı 2013 yılında artış göstermiştir.

Tabloda görüldüğü gibi %5 anlamlılık düzeyinde incelersek Otokar Finansal Oranları ile Şaftsan Satış Tutarları Regresyon Analizi sonucunda cari oran, likidite oranı, özsermaye karlılığı, brüt kâr marjı, vafök marjı, faaliyet kâr marjı, net kâr marjı, temettü ödemesi, hisse başına kar, aktif devir hızı ile satış tutarları arasında ilişki saptanamamıştır. Özsermaye karlılığı, faaliyet kâr marjı, aktif devir hızı ile karlılık oranları arasında ilişki saptanamamıştır. Cari oran, likidite oranı, brüt kâr marjı, vafök marjı, net kâr marjı, temettü ödemesi, hisse başına kar ile karlılık oranları arasında ilişki saptanmıştır.

iv. Sonuç ve Öneriler

Otomotiv sektörü, son yıllarda hızla gelişen ve ülkemiz ekonomisine her geçen gün daha fazla katkı sağlayan bir sektör haline gelmiştir. Ülkemizde otomotiv tedarik sanayi sektörümüz, sektördeki bilgi dağarcığı, tecrübe, ürün çeşitliliği, ihracat potansiyeli ve Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı yabancı yatırımcıların dikkatini çekmektedir. Fakat yan sanayi sektörü küresel rekabet, üretim ölçeklerinin küçüklüğünden ve yüksek maliyetlerden dolayı cirosunun sadece %5'i kadar yatırım yapmaktadır.

Birinci bölümde 'İhracat' konusu altında bahsettiğimiz üzere, otomotiv ana sanayi üretiminin %75'i, yan sanayi sektörünün ise %65'i ihracata yöneliktir. Yani otomotiv sektörü ülkemizde ihracat fazlası veren önemli bir sektörümüzdür. Potansiyeli böylesine yüksek bir sektörün hükümet politikaları, devlet destekleri, teşvikler ve oto ana sanayi – yan sanayi ilişkileri ile desteklenerek daha iyi bir konuma getirilmelidir.

Yine çalışmanın birinci bölümünde değinildiği üzere, ülkemizin otomotiv yan sanayi ithalatı 12 milyar dolar civarında oldukça yüksek bir oranda seyretmektedir. Özellikle yeni model taşıtların birçok yan sanayi parçası ithal edilmektedir.

Otomotiv sektöründe, olması gereken en önemli unsur, AR-GE (araştırma – geliştirme) çalışmalarının olmasıdır. Otomotiv ana sanayinde AR-GE bölümlerinde istihdam oranları toplam çalışana oran ile yüksek iken, yan sanayi sektöründe ise bazı firmalarda AR-GE bölümü yer almamaktadır. Yer alan firmalarda ise istihdam oranı toplam çalışan sayısına oranla düşük kalmaktadır. Bu durum da otomotiv yan sanayi sektörünün yeteri kadar gelişmesine engel olmaktadır. Çünkü yeteri kadar AR-GE çalışmalarına önem verilmemesi demek, ana sanayi sektörünün tasarım ihtiyacına cevap verememek ve bu yönde ürünleri yeteri kadar geliştirememek demektir. Bu yüzden yenilikçi ürün üretebilmek, teknolojiyi yakalayabilmek amacıyla bu alanda eğitime ve insan kaynaklarına yatırım yapmak gerekmektedir. Bu eğitimler gerekirse devlet desteği, sektördeki bulunan dernek – vakıflar aracılığıyla gerekirse ülkemizin sanayi dalında önemli rolü olan kurumsal firmalar aracılığıyla nitelikli elemanlar yetiştirilmelidir.

TÜİK, istihdam oranlarına baktığımızda ülkemizde otomotiv ana sanayi, yan sanayi ve bu kollara bağlı dağıtım, pazarlama ve satış ağlarında toplam çalışan sayısı 400.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran her geçen gün artmaktadır.

Tedarik sanayimiz, teknolojik ve sistemsal çalışmalara önem vererek kendini geliştirmiş yerli ve yabancı müşterilerini desteklemek amacıyla üretim kapasitesini arttırarak verimlilik açısından büyük bir aşama kaydetmiştir. Öyle ki, dünya devi olan Mercedes, Ford, Audi, Volkswagen gibi otomotiv üreticilerinin tedarikleri ülkemiz yan sanayisi tarafından karşılanmaktadır. Fakat, tedarik sanayi için sıkıntı yaratan nokta, ana sanayi firmalarının yıl içerisinde planladıkları, hedefledikleri üretim adetleri ve tutturmaları gereken bir kar hedefleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda yurt içinden tedarik ettikleri ürünlere ayırdıkları bir bütçeleri vardır, tedarikçilerine bu bütçeye uyum göstermeleri ve belli bir indirim sağlamaları konusunda üzerlerinde baskı oluşturmaktadırlar. Yıl içerisinde sık sık indirim talepleri gündeme gelmektedir. Bir yandan hammadde alım fiyatlarının artması, diğer yandan işçilik maliyetlerinin artması ile boğuşan yan sanayi, özellikle yurt içi ana sanayi sektörünün bu taleplerini karşılamaya çalışmaktadır.

Otomotiv tedarik yan sanayimiz, giderek yurt dışına açılmaya ve uluslararası pazarlara girmeye başlamıştır ve yurt dışı otomotiv ile daha yüksek kar ile çalışmaktadır.

Çalışmanın sonucunda 3 ana sanayi firmasının (Ford, Otokar ve Anadolu Isuzu) finansal oranları ile Şaftsan firmasının satış tutarları ve karlılık oranları arasında regresyon analiziyle ilişki olup olmadığı tespit edilmiştir. Analiz sonucunda otomotiv ana sanayisinin finansal oranları ile satış gelirleri arasında ilişki kurulamazken, finansal oranlar ile karlılık oranı arasında ilişki bulunmuştur. Aslında bu sonuç şaşırtıcı değildir çünkü, yurt içi ana sanayi firmalarının az ve kısıtlı kapasiteye sahip olması nedeniyle, yurt içi tedarik (yan) sanayi (Şaftsan) firmalarını kısıtlı bir noktaya kadar satış yoluyla gelir elde edebildiğini ve bu nedenle de otomotiv tedarik (yan) sanayinin yurt dışı pazarlarına açılarak üretim ve satışlarını artırdığı gözlemlenmektedir.

Araştırmada karşılaştırma yapılan otomotiv firmaların gerek yan sanayi gerekse de ana sanayi çeşitlendirilmesine gidilmesi ve binek otolarının da dahil edilmesi, daha farklı sonuçlara yol açabilir. Çünkü bu çalışmada hem tek bir yan sanayi hem de hafif ve ağır ticari araç ürün gamı ele alınmıştır.

Kaynakça

- ACAR, M. (2003) Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, s. 21-37. *Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi*.
- AKEL, V. (2016). *Finansçı Olmayanlar İçin "Değere Dayalı" Finansal Yönetim*, Erciyes Üniversitesi İİBF, Kayseri Ticaret Odası.
- AKTAN, B. ve BODUR, B. (2006). Oranlar Aracılığı ile Finansal Durumunuzu Nasıl
- **Çözümlersiniz? Küçük İşletmeler İçin Bir Rehber**, Journal of Yasar University, 1(1), s.49-67.
- BEKTAŞ, H. ve TEKİN, M. (2013). *Finansal Oranlar Ve Borsa Performans Oranları İlişkisi: İMKB’de İşlem Gören Bankaların Kanonik Korelasyon Analizi*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, Cilt XXXIV, Sayı: I, s.317-329.
- CEYHAN, M. (2015). *Bilanço Okuma Teknikleri ve Finansal Verileri Değerlendirme*.
- ÇABUK, A. ve SAYILIR, Ö. (2013). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3013 Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 1966. *Mali Analiz*. Eskişehir.
- ÇAKIR, H. M. ve KÜÇÜKKAPLAN, İ. (2012). *İşletme Sermayesi Unsurlarının Firma Değeri ve Karlılığı Üzerindeki Etkisinin İMKB’de İşlem Gören Üretim Firmalarında 2000 – 2009 Dönemi İçin Analizi*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.69-86.
- Ekonomi Bakanlığı, (2016). *Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Sektörü*, Sektör Raporları. İhracat Genel Müdürlüğü. Otomotiv, Makine, Elektrik ve Elektronik Ürünler Daire Başkanlığı.
- İÇ Y.T. ve TEKİN, M. ve PAMUKOĞLU, F. Z. ve YILDI-

RIM, S. E. (2015). *Kurumsal Firmalar İçin Bir Finansal Performans Karşılaştırma Modelinin Geliştirilmesi*, Gazi Üni. Müh. Mim. Fak. Der. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University Cilt 30, No 1, 71-85, 2015 Vol 30, No 1, 71-85, 2015.

• Kieschnick, Robert – LaPlante, Mark – Mousawwi, Rabih (2008). *Working Capital Management, Corporate Governance, and Firm Value*, University of North Texas

Working Paper, <http://ssrn.com/abstract=1431165>.

• KONYA- ABİGEM (2017). *Mevlana Kalkınma Ajansı 2016 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı Kapsamında Konya Ticaret Odası Konya'nın Yatırım ve İhracat Rakamlarının Artırılması İçin Sektör Raporları Hazırlanması Projesi* MART 2017.

• KPMG (2013). *2013 Otomotiv Yöneticileri Araştırması Türkiye Otomotiv Sektörünün Geleceğe Yolculuğu*, 2017 Öngörüler.

• ÖZTÜRK, F. ve ÖZTÜRK, N. (2005). *Otomotiv Yan Sanayii Tasarım Yeteneği Değerlendirmesi*, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:10,Sayı 2.

• Resmî Gazete, (2016/4). Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, *Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve*

Eylem Planı(2016-2019),<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160402-2-1.pdf>

• SELÇUK, F. (2016). *TMS/TFRS Kapsamında Hisse Başına Kazancın Hesaplanmasındaki Özellikli Durumlar*, Yıl: 1 Sayı: 1 Nisan & Haziran 2016, Muhasebe ve Denetim Dünyası.

• YILDIZ, A. ve YAYLA, A. (2017). Ürün Geliştirme Ekip Yapısının Ürün Geliştirme Zamanı Üzerindeki Etkisi: Otomotiv Yan Sanayiinde Bir Saha Araştırması. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 18 (1), 47-74. DOI: 10.24889/ifede.299151.

• YURDAKUL, M.VE İÇ, Y.T. (2003). *Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma*. Gazi Üni. Müh. Mim. Fak. Der. J. Fac. Eng. Arch. Gazi Uni. Cilt 18, No 1, 1-18, 2003 Vol 18, No 1, 1-18, 2003

• TAYSAD (2017). Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği Dergisi. *Geleceğimizi Yönetmeye Ne Kadar Hazırız?* Sayı:96-Yıl:19 (Temmuz-Ağustos).

• TEKTAŞ, A. (2015). Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, TR63 Bölgesi, *Filtre Sektör Raporu*

• TSPAKB (2012). *Finansal Yönetim*. Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı Eğitimi.

MESLEK MENSUPLARI VE ADAY MESLEK MENSUPLARI HAKKINDA DİSİPLİN CEZALARI VE DİSİPLİN KOVUŞTURMA SÜREÇLERİ

İbrahim ÖZTÜRK
Mali Müşavir
Bağımsız Denetçi

Meslek mensuplarımız, mesleğimizi icra ederken yasal mevzuata uymanın yanı sıra meslek yasamıza ve yönetmeliklere de uygun hareket edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmamızda disiplin cezaları ve disiplin kovuşturma süreçleri hakkında açıklamalar yapılacaktır.

İşletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmî mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek meslekî standartları gerçekleştirmek üzere, «Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik» ve «Yeminli Malî Müşavirlik» meslekleri ve hizmetleri ile Serbest Muhasebeci Malî Müşavirler ve Yeminli Malî Müşavirler Odaları, Serbest Muhasebeci Malî Müşavirler ve Yeminli Malî Müşavirler Odaları Birliğinin kurulmasına, teşkilat, faaliyet ve denetimlerine, organlarının seçimlerine dair esasları düzenlemek amacı ile 13.06.1989 tarihinde 3568 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

Kanunun 50. madde hükmüne dayanılarak hazırlanan Disiplin Yönetmeliği'nin amacı, meslek mensupları ve aday meslek mensupları hakkında, disiplin kovuşturması yapılmasına karar verecek yetkili organları, disiplin cezalarını vermeye yetkili organları, disiplin cezalarına karşı yapılacak itirazların usul ve esasları ve disiplinle ilgili diğer hususları düzenlemektir.

Meslek onuruna veya mesleki standartlara aykırı eylem ve davranışlarda bulunanlarla, görevlerini yapmayan veya kusurlu olarak yapan veyahut görevinin gerektirdiği güveni sarsıcı hareketlerde bulunan meslek mensupları ve aday meslek mensupları hakkında; muhasebe ve müşavirlik hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesi amacı ile durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre aşağıdaki cezalar uygulanır:

a) Uyarma: Meslek mensubuna ve aday meslek mensubuna, mesleğin yürütülmesinde daha dikkatli davranması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir.

b) Kınama: Meslek mensubuna ve aday meslek mensubuna, görevinde ve davranışlarında kusurlu olduğunun yazı ile bildirilmesidir.

c) Geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma: Mesleki sıfatı saklı kalmak koşuluyla altı aydan az, bir yıldan fazla olmamak üzere, mesleki faaliyetten alıkoymadır.

d) Yeminli sıfatını kaldırma: "Yeminli Mali Müşavir" in yeminli sıfatının kaldırılması ve mührünün geri alınmasıdır.

e) Meslekten çıkarma: Meslek mensubunun ruhsatnamesinin geri alınarak bir daha mesleği yürütmesine izin verilmemesidir.

Disiplin Soruşturması: İhbar veya şikâyet dilekçesinin yahut istemin Odaya intikalinden, dosyanın Disiplin Kuruluna sevkine kadar olan aşamayı ifade eder.

Disiplin Kovuşturması: Dosyanın Disiplin Kuruluna intikalinden, Disiplin Kurulu kararının kesinleşmesine kadar olan aşamayı ifade eder.

Meslek mensuplarının meslekten ayrılması veya meslekten menedilip Oda kaydının silinmesi, mesleğini ifa sırasındaki eylem ve davranışlarından dolayı hakkında disiplin kovuşturması yapılmasına engel değildir.

Meslek mensupları hakkında soruşturma aşağıdaki hususlardan birinin gerçekleşmesi üzerine yapılır:

a) Herhangi bir kişi veya kurumun (Maliye Bakanlığı, SGK, vb.) Oda veya Birlik

Kurullarına başvurarak, hakkında ihbar veya şikâyetle bulunduğu meslek mensubu ile ilgili iddialarını sözlü veya yazılı olarak yapması ve Birlik Kurullarının yapılan sözlü veya yazılı şikâyetlerin gerekli görülmesi halinde 30 gün içerisinde ilgili Odaya gönderilmesi,

b) İlgili Oda Kurullarından herhangi birinin isteği,

c) Birlik Kurullarından herhangi birinin isteği,

d) Sorumlu görülen Oda veya Birlik Kurul Başkanı ve üyeleri hakkında; ilgili Oda veya Birlik Genel Kurulunun kararı,

Oda Kurullarının başkan ve üyeleri hakkında (bu görevleri ile ilgili olarak), ilgili Oda Genel Kurulunun disiplin soruşturmasına karar vermesi halinde; bu Oda'nın Disiplin Kurulu, kanun ve bu yönetmelik hükümlerine göre gerekli inceleme ve araştırmaları yaparak kararını verir.

Birlik Kurulları Başkan ve üyeleri hakkında yapılacak soruşturma ise, Birlik Genel Kurulunun kararı üzerine Birlik Disiplin Kurulunca yapılarak karara bağlanır.

İlgili Oda Yönetim Kurulu, ivedi durumlar hariç olmak üzere, ihbar, şikâyet veya istem konusunun bildirilmesinden itibaren en geç iki ay içinde ihbar, şikâyet veya istem konusunu incelemek zorundadır.

İhbar veya şikâyetle bulunanın kimliği, adresi ve imzası bulunmayan ihbar ve şikâyetler işleme konulmaz. Ancak, Oda Yönetim Kurulu gerek gördüğü durumlarda, ihbar veya şikâyet konusu hakkında kendiliğinden soruşturma yapabilir.

Şikâyet veya ihbar veyahut istek konusu olan hususlar; ilgili Oda Yönetim Kurulunun üyeleri arasından görevlendireceği bir veya birkaç kişi tarafından incelenip soruşturulur. Oda Yönetim Kurulu, gerekli gördüğü hâllerde disiplin soruşturmalarını Oda üyeleri arasından görevlendireceği kişiler marifeti ile de yaptırılabilir.

Soruşturma ile görevlendirilenler kanıtları toplar, ihbar veya şikâyetle bulunanları ve hakkında ihbar veya şikâyet yapılan meslek mensubunu dinlemek üzere süre belirler ve bu sürenin ilgililere duyurulmasını sağlar.

Görevli kişi veya kişiler, bu süre dolana kadar veya sürenin dolmasından sonra da gerekli göreceği kimselerin ifadelerini alabilir, gerekli gördüğü defter ve belgeleri inceleyebilir.

Odaya bildirdiği adreslerine tebligat yapılamayan meslek mensubu hakkında dosya üzerinden yapılan inceleme üzerine yetinilir.

Görevli kişi veya kişiler; yapılan incelemelerle birlikte, hakkında soruşturma yapılan meslek mensubunu

da dinledikten veya dinlemek için verilen süre dolduktan veyahut da Odaya bildirdiği adreslerine tebligat yapılamaması nedeniyle meslek mensubuna ulaşılamaması durumunda dosyayı bir raporla Oda Yönetim Kuruluna verir.

Görevli kişi veya kişiler; Oda yönetimi aracılığı ile soruşturma maksadıyla her türlü adli ve idari mercilerden bilgi ve belge isteyebilir, ilgili dosyaları veya örneklerini isteyip, inceleyebilirler.

Oda Yönetim Kurulu; soruşturma raporunu eksik görürse raporu düzenleyeni veya başka kişileri eksikliği tamamlattırmak üzere görevlendirebilir. Tamamlanan soruşturma raporu Yönetim Kurulunca uygun görülmesi hâlinde Disiplin Kuruluna gönderilir. Ancak Yönetim Kurulu bu madde gereğince yapmış olduğu soruşturma ve kovuşturmayı ihbar, şikâyet veya istek tarihinden itibaren en geç 6(altı) ay içinde sonuçlandırır.

Genel kurulların istediği soruşturmaları ilgili Disiplin Kurulu yapar.

İlgili Oda Yönetim Kurulu veya Disiplin Kurulları dosyayı ve raporu inceleyerek, hakkında şikâyet veya ihbarda bulunan meslek mensubu için disiplin kovuşturması başlatılmasına yer olmadığına ilişkin karar verebilir.

Bu kararda ihbar veya şikâyetle bulunanın adı ve adresi, şikâyet olunan meslek mensubunun kimliği, atılı olan eylem ve kanıtlar ile gerekçe gösterilir.

Disiplin kovuşturmasına yer olmadığına ilişkin Oda Yönetim veya Disiplin Kurulu kararı; hakkında soruşturma açılmış meslek mensubuna ve varsa ihbar, şikâyet veya istemde bulunana, soruşturma tarihinden itibaren en geç 3(üç) ay içerisinde yazılı olarak bildirilir.

İlgili Oda Yönetim Kurulu veya Disiplin Kurullarının, kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararlarına karşı; bu kararların bildirim tarihinden itibaren 30(otuz) gün içinde şikâyetçi tarafından Birlik Disiplin Kuruluna itiraz edilebilir.

Oda Yönetim Kurulunca kovuşturma açılması gerekli görülen hallerde, Oda Disiplin Kurulunca soruşturmaya yer olmadığına karar verildiği takdirde, Yönetim Kurulu tarafından bildirim tarihinden itibaren 30 gün içinde Birlik Disiplin Kuruluna itiraz edilebilir.

Birlik Disiplin Kurulu tarafından dosya üzerinde yapılacak inceleme sonunda şikâyet, ihbar veya istem konusu incelemeye değer görülürse, ilgili Oda Yönetim veya Disiplin Kurulu kararı kaldırılarak, disiplin kovuşturması açılması için dosya tekrar ilgili Odaya gönderilir. Birlik Disiplin Kurulunun bu kararı kesindir.

Birlik Disiplin Kurulu tarafından şikâyetçinin itirazı reddedilirse şikâyetçi ret kararına karşı idari yargı merciine başvurabilir.

İlgili Oda Yönetim Kurulunun disiplin kovuşturması açılmasına karar vermesi halinde, kovuşturma dosyası derhal Disiplin Kuruluna gönderilir. Disiplin Kuruluna gönderilen dosya içinde şikâyet edilen meslek mensubu veya aday meslek mensubunun sicili de bulunur.

İlgili Disiplin Kurulu; hakkında disiplin cezası istenilen meslek mensubunun savunmasını aldıktan veya savunma için verilen süre bittikten sonra incelemesini evrak üzerinde yapar. Şu kadar ki, meslek mensubunun istemi veya Disiplin Kurulunun uygun görmesi halinde inceleme duruşmalı olarak yapılır. Duruşma gün ve saati en az 15(on beş) gün önce ilgiliye bildirilir. İlgilinin çağrıya uymaması halinde duruşmanın gıyabında yapılacağı belirtilir. Duruşma gizli olur.

Oda Disiplin Kurulu incelemeyi ivedilikle ve her hâlde kararın kendisine geliş tarihinden itibaren en geç 1(bir) yıl içinde sonuçlandırmak zorundadır. Ceza davasının sonucunun beklenmesini gerektiren hâller saklıdır.

Meslek mensubunun ve aday meslek mensubunun savunması alınmadan disiplin cezası verilemez. Yetkili

Disiplin Kurulunun 15(on beş) günden az olmamak üzere bildirim hükümlerine göre verdiği süre içinde savunma yapmayanlar, savunma hakkından vazgeçmiş sayılırlar.

Savunma hakkından vazgeçmiş sayılan meslek mensupları gıyabında duruşma yapılır. Şu kadar ki duruşmaya gelmediği takdirde duruşmanın gıyabında yapılacağına davetiyeye yazılması şarttır.

Disiplin Kurulu, kanıtların gösterilme ve incelenme şeklini serbestçe belirler.

Tanık ve bilirkişilerin duruşmaya çağırılması veya yetkilendirme yolu ile dinlenmesi veyahut yazılı ifadelerin okunması ile yetinilmesi konularında ilgili Disiplin Kurulunun takdir hakkı mevcuttur. Ancak bir olayın kanıtı, yalnız bir tanığın şahsi bilgisinden ibaret ise bu tanık her hâlde dinlenir.

Duruşma tutanağı, Disiplin Kurulu başkanının görevlendireceği bir üye veya yazman tarafından tutulur. Duruşma dışında dinlenenlere ait tutanakların duruşmada okunması zorunludur.

Disiplin Kurulu, çağrı yaptığı kişilerin çağrıya uymaması veya bilgi vermekten kaçınması yahut bilinen adreslerinde bulunmaması nedeniyle bilgi ve ifadelerini alamadığı hallerde mevcut kanıtlara göre karar verebilir.

Oda Disiplin Kurulunun kararlarına karşı ilgililer bildirim tarihinden itibaren 30(otuz) gün içinde ilgili Oda aracılığı ile veya doğrudan Birlik Disiplin Kuruluna itiraz edebilirler. Posta ile yapılan itirazlarda, itiraz dilekçesinin iadeli taahhütlü olarak postaya verildiği tarih esas alınır.

Birlik Disiplin Kurulu, itiraza konu olan bu kararları dosya üzerinde inceler. Ancak geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma, yeminli sıfatının kaldırılması ve meslekten çıkarma cezalarına ilişkin Disiplin Kurulu kararlarının incelenmesi sırasında ilgili meslek mensubunun isteği halinde veya gerek gördüğü takdirde duruşma yapılmasına karar verebilir.

Birlik Disiplin Kurulu, inceleme konusu kararın onanmasına veya kararın bozularak kovuşturmanın derinleştirilmesi için ilgili Odaya dosyanın geri gönderilmesine karar verebilir. Yeniden inceleme gerektirmeyen hallerde Birlik Disiplin Kurulu, uygun görmediği kararı kaldırarak işin esası hakkında karar verebilir veya verilmiş olan kararı düzelterek onaylayabilir.

Birlik Disiplin Kuruluna 30 (otuz) gün içinde itiraz edilmeyen ilgili Oda Disiplin Kurulu kararları, itiraz süresinin geçirilmesi ile kendiliğinden kesinleşir ve gereği ilgili Oda tarafından derhâl yerine getirilir. Süresinde itiraz edilen dosyalarda ise, Birlik Disiplin Kurulunun verdiği kararlar kesindir. Ancak, Birlik Disiplin Kurulunun itirazların reddine ait kararları, Maliye Bakanlığının onayı ile kesinleşir. İlgililer bu kararlara karşı, kararların iş veya ikametgâh adreslerine bildirim tarihinden itibaren idarî yargıya başvurabilirler.

Meslek mensubu hakkında başlamış olan ceza kovuşturması; disiplin işlem ve kararlarının uygulanmasına engel oluşturmaz. Şu kadar ki disiplin işlem ve kararına konu olacak bir eylem ve işlemde bulunmuş olan meslek mensubu hakkında aynı eylemlerden dolayı Ceza Mahkemesinde dava açılmış ise disiplin soruşturma ve kovuşturması bu davanın sonuna kadar bekletilir.

Meslek mensubu hakkında açılan ceza davası nedeniyle disiplin kovuşturması bekletiliyorsa Disiplin Kurulu, Disiplin Yönetmeliğinin 22. maddesindeki karar verme süresi, ceza davasının sonucu kurula ulaşana kadar durur.

Fiili, ceza davasına konu olsun veya olmasın hakkında “Geçici Olarak Mesleki Faaliyetten Alıkoyma” veya “Meslekten Çıkarma” cezasını gerektirecek nitelikte bir eylemden dolayı kovuşturma yapılan meslek mensubu; ilgili Oda Yönetim Kurulunun isteği ve bu isteğin Disiplin Kurulunca uygun görülmesi veya

Disiplin Kurulunun gerekli gördüğü hallerde, son karar verilene kadar, tedbir niteliğinde geçici olarak mesleki faaliyetten alıkonulabilir.

Oda Yönetim Kurulu, sonucu kendilerine ulaştırılmış ve hükümlülükle sonuçlanan bir ceza davasının konusunu oluşturan eylemden dolayı ayrıca disiplin soruşturması açmak zorundadır.

Disiplin kovuşturması açılmasına yer olmadığına ilişkin kararın konusunu oluşturan eylemlerden dolayı ilgili Disiplin Kurulunca yeniden inceleme yapılabilmesi için, yeni kanıtların elde edilmesi gereklidir.

Kovuşturmanın dayandığı ihbar veya şikâyetin sabit olduğu veya Cumhuriyet Savcısı'nın kovuşturma isteminde bulunduğu yahut kovuşturmayı oluşturan eylem ve davranışın resen haberalındığı tarihte meslek mensubu hangi Odanın çalışanlar listesinde veya meslek kütüğünde kayıtlı ise disiplin kovuşturmasına karar verme ve kovuşturmayı yürütme yetkisi ilgili Odaya aittir.

Oda Başkanları, Yönetim ve Disiplin Kurulu üyeleri; kendileri hakkında başlatılan kovuşturmalara ilgili görüşme ve kararlara katılamazlar.

Disiplin cezasını gerektiren eylemlerin işlenmesinden itibaren 5(beş) yıl geçmiş ise kovuşturma yapılamaz. Ancak şikâyet dilekçesinin Oda kayıtlarına girdiği tarihten itibaren zaman aşımı durur.

Disiplin cezasını gerektiren eylem, aynı zamanda suç teşkil ediyorsa ve bu suç için kanun daha uzun bir zaman aşımı süresi öngörmüşse, bu zaman aşımı süresi uygulanır.

Disiplin Yönetmeliğinin 11. Maddesinin 1.

Fıkrasına göre: Üç yıllık bir dönem içinde iki veya daha fazla disiplin cezasını gerektiren davranışta bulunan meslek mensubuna her yeni suçu için bir öncekinden daha ağır ceza uygulanabilir.

Disiplin Yönetmeliğinin 11. Maddesinin 2.

Fıkrasına göre: Ancak, disiplin cezası kesinleşip

ilgiliye bildirildikten sonra, aynı cezayı gerektiren bir eylemin tekrerrür etmesi durumunda bir üst ceza uygulanır.

Disiplin Yönetmeliğinin 11. Maddesinin 3.

Fıkrasına göre: Disiplin Kurulları, her iki durumda da yaptıkları incelemeler sonucu bir derece ağır veya bir derece hafif disiplin cezası uygulamasına karar verebilirler.

Karar verilen Disiplin cezaları şu şekilde uygulanır:

Disiplin cezaları kesinleşme tarihinden itibaren ilgili Oda Yönetim Kurulu Başkanlığınca uygulanır. Oda Disiplin Kurulu kararlarının birer onaylı örneği, karar tarihinden itibaren 30(otuz) gün içerisinde Birlik Disiplin Kurulu Başkanlığına gönderilir.

Uyarma ve kınama cezaları hariç diğer disiplin cezaları, Maliye Bakanlığı ile diğer ilgili kurum ve kuruluşlara duyurulur. Duyuru yapılan ilgili kurum ve kuruluşlar gerekli önlemleri alırlar. Geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma, meslekten çıkarma ve yeminli sıfatının kaldırılması cezaları; Resmî Gazete'de ve meslek mensubunun bağlı olduğu Oda ve Birlik İnternet sayfasında yayımlanır ve yöresinde uygun araçlarla ilan olunur. Disiplin cezaları, meslek mensubunun dosyasında saklanır.

Geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma, meslekten çıkarma veya yeminli sıfatının kaldırılması cezasını alan meslek mensubu; elindeki işlerini, cezanın kesinleşme tarihinden itibaren 60(altmış) gün içerisinde bağlı bulunduğu Odaya teslim eder. Oda bu iş veya defter ve belgeleri iş sahiplerine geri verir. İş sahiplerinin isteği halinde; Oda Yönetim Kurulunca görevlendirilecek bir meslek mensubuna, bu iş veya defter ve belgeler teslim edilir.

Geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma, yeminli sıfatının kaldırılması ve meslekten çıkarma cezalarının, Disiplin Yönetmeliğinin 29. Maddesine göre kesinleşmesinden sonra serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirler iş kabul edemez ve

mühür ya da kaşe kullanamazlar. Bu konuda Odalarca, Maliye Bakanlığı ile diğer ilgili kurum ve kuruluşlara bildirim yapıldıktan sonra önlem olarak yeminli mali müşavirin mühürlerinin, serbest muhasebeci mali müşavirlerin ise ruhsatlarının ve kaşelerinin geri alınması sağlanır.

Mesleki faaliyetten alıkoyma, yeminli sıfatının kaldırılması ve meslekten çıkarma cezalarının yargı organlarınca iptal edilmesinin kesinleşmesi ve ilgilinin istemi hâlinde durum ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilerek Oda ve Birlik İnternet sayfasında yayımlanır.

Meslekten çıkarılanlar, yeminli sıfatı kaldırılanlar ve geçici olarak mesleki faaliyetten alıkonulanlar bu yasakların gereklerini derhal yerine getirirler.

Bu gerekleri yerine getirmeyenler hakkında Odalar veya Birlik tarafından Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulur.

Mesleğimizin ifası sırasında tarafsız, meslek onuruna uygun ve yüksek meslekî standartları gerçekleştirmek üzere davranmak için yalnızca vergisel yükümlülükleri yerine getirmek yetmemekte, kendi meslek yaşamızı da öğrenmek ve kuralları doğru uygulamak gerekmektedir. Birliğimiz, Odalarımız ve meslektaşlarımız sayesinde mesleğimiz saygın bir noktaya gelmiştir. Büyük emek ve çalışma karşılığında alabildiğimiz unvanları hakkı ile taşımak için de mesleki sorumluluklarımızı bilmemiz önem arz etmektedir.

VERGİ HUKUKUNDA EKONOMİK YAKLAŞIM İLKESİ

Bahar ÖNER

**Celal Bayar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Ana Bilim Dalı/ Mali Hukuk Bölümü**

A. Ekonomik Yaklaşımın Tanımı ve Kapsamı

Vergi hukukunda, kanunun amacından hareket edilerek yorum yapılması ekonomik yaklaşımın uygulanması sonucunu doğurur. Ekonomik yaklaşım vergi doğurucu olayların saptanmasında ve vergi yasası hükümlerinin yorumlanmasında hukuki biçimlerin ötesine geçilerek gerçek ekonomik nitelik ve içeriklerin esas alınması anlamını taşır¹.

Çoğu kez vergi hukuku ile özdeşleştirilmiş biçimde kullanılan ve vergi hukukuna özgü olduğu vurgulanan “ekonomik yaklaşım”, vergi normları anlamlandırılırken ve vergiyi doğuran olay saptanıp nitelendirilirken biçimlerin ötesine geçilerek özün esas alınmasını öngörmektedir. Alman yazınında ve aynı yoğunlukta olmasa da Türk literatüründe, uzun süreden beri mevcut ve çok sayıda yargı kararına konu olan bu kavramın kapsamı ve uygulama alanı konusundaki belirsizliğin giderilmemiş olması eleştirilmektedir. Hukuki güvenlik ve kanunilik ilkelerinin geçerli olduğu vergi hukukunda bu durumun kabul edilemez olduğu vurgulanmakta, özellikle de vergi planlamasını olumsuz etkilemesi katlanılmaz bulunmaktadır. Hukuki metot mu, yoksa vergiler alanında ekonomi, hukuk, işletme, muhasebe verilerinin kullanımını öngören özel bir yöntem mi olduğu tartışma konusu yapılan ekonomik yaklaşımın, vergi kanunlarının yorumu, yorumun sınırları, hâkimin hukuk yaratması, vergi hukukunda boşluk doldurma ve vergi borcunun doğumunda somut maddi olayın saptanması ve nitelendirilmesi problemleriyle iç içe geçtiği; ekonomik yaklaşım ve bununla bağlantılı problemlerin çözümünün disiplinler üstü bir bakış açısı gerektirdiği genel kabul görmektedir².

Ekonomik yaklaşımın yasal dayanağının Vergi Usul Kanunu’nun “ispat” başlıklı 3/B maddesinde yer alan “Vergilemede vergi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır.” hükmü teşkil etmektedir. Esasında söz konusu hüküm, bir ispat kuralından ziyade; vergiyi doğurucu işlem, olay ve hukuki durumların sadece dış görünüşleri, hukuki biçim ve isimleri

¹ Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, Vergi Hukuku, Turhan Kitabevi, Baskı:11, Ankara, 2003, s.24.

² Mustafa AKKAYA, “Danıştay Kararlarında Ekonomik Yaklaşım”, 2004 Yılı İdari Yargı Sempozyumunda Sunulan Tebliğ, Danıştay Matbaası, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:70, 2004, s.99-108 www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar

ile değil, aynı zamanda bunların ekonomik anlam ve içerikleri ile değerlendirileceğini ifade eden ve böylelikle ekonomik yaklaşıma izin veren bir hükümdür³.

Ekonomik yaklaşımla ilgili düzenlemeler sadece Vergi Usul Kanunu'nun 3'üncü maddesinden ibaret değil, aslında bu genel bir düzenlemedir. Özel düzenleme olarak baktığımızda sisteme Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15'inci maddesindeki örtülü sermaye, örtülü kazanç, işte Damga Vergisi Kanunu'nun 4'üncü maddesindeki damga vergisinin tayininde kâğıdın mahiyetinin esas alınacağına ilişkin hükümler ekonomik yaklaşımın bizim mevzuatımızdaki dayanakları olarak göstermek mümkün olmaktadır⁴.

Bir görüşe göre ekonomik yaklaşım, vergi hukukuna özgü bir yorum yöntemidir⁵. Başka bir görüşe göre ise ekonomik yaklaşım yalnız vergi hukukuna özgü bir kavram değildir; yani bu yöntemin kullanım alanı vergi hukuku ile sınırlı değildir. Bu yöntem hukukun bütün dalları ile yakından ilişkilidir⁶.

Bir üst kavram olarak ekonomik yaklaşımın "ekonomik irdeleme" ve "ekonomik yorum" olmak üzere iki boyutu vardır. Vergi doğuran olayın ekonomik niteliği ve işlerliğine göre saptanmasına ve değerlendirilmesine ekonomik irdeleme; vergi doğuran olaya uygulanacak hukuk kuralının ekonomik gerçekler göz önüne alınarak saptanmasına ise ekonomik yorum denir⁷.

Ekonomik yaklaşımın normun anlamlandırılması yönünü ifade eden ekonomik yorum, bilinen yorum yöntemlerinin ötesinde ve dışında bir yöntem değildir. Gerek Alman gerek Türk vergi hukukunda ekonomik yorumun, amaçsal yorumun özel bir uygulaması olduğu ve kapsamı içinde yer aldığı konusunda görüş birliği vardır⁸.

Ekonomik yaklaşımın sadece vergi hukukunda uygulandığına ilişkin bir saptama da doğru değildir. İş hukukunda, şirketler hukukunda, borçlar hukukunda ekonomik yaklaşımın uygulamaları bulunmaktadır. Fakat burada sorun, vergilendirme ilişkisinde taraf olan vergi idaresini daimi vergiyi doğuran olay olarak karşısına gelen özel hukuk ilişkisinde biçimle gerçeğin örtüşmediğini kontrol etmesi gereğinden kaynaklanıyor. Diğer alanlarda bunun uygulaması daha istisnai, çünkü özel hukuk ilişkilerinde ancak taraflar arasında bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda gerçek durumun veya gerçek iradenin araştırılması söz konusu olmaktadır. Ancak ekonomik yaklaşım vergi normunun yorumu açısından ve vergiyi doğuran olayın saptanması açısından her zaman kullanılabilir bir yöntem değildir. Burada belirlenmesi gereken en önemli husus şudur: Özel hukuk ve kavramının özel hukuktaki anlamı dışında iktisadi içeriğiyle vergi normunda yer alması hâlinde bu yöntemle başvurulabileceğidir. Buradan anlaşılmalıdır ki ekonomik yaklaşım tek başına tüm vergi normlarının yorumlanması bakımından geçerli değildir. Bu duruma bir örnek verecek olursak evlenme; vergi hukukunda, medeni hukuk anlamında bir kurum olarak alınmıştır. Dolayısıyla, bizim vergi hukuku uygulamasında ekonomik yaklaşım adına, işte fiili birliktelikleri evli saymamız ya da hukuken evli olmalarına karşı fiilen ayrı yaşayan çiftleri evli gibi değerlendirmemiz vergi hukuku perspektifinden mümkün olmamaktadır. Çünkü orada kullanılan kavram tamamen evlilik kavramı ve özel hukuktaki anlam ve içeriğiyle kullanılmaktadır⁹.

Ekonomik yaklaşım, vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin görünen şekli ile bu muamelelerin ekonomik özü, yani gerçek ekonomik amacı arasında uyumsuzluk varsa önem kazanmakta ve şeklin ötesine geçilerek gerçekleşen ekonomik sonuca göre vergilendirme yapılmasına imkân vermektedir. Bu an-

3 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.25.

4 Mustafa AKKAYA, s.103.

5 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.24.

6 Nevzat SAYGILIOĞLU, Vergi Hukukunda Yorum, Maliye Bakanlığı APK Yayınları, Ankara, 1987, s.96.

7 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.24.

8 Mustafa AKKAYA, Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.66.

9 Mustafa AKKAYA, s.103- 104.

lamda ekonomik yaklaşım ilkesi, vergi kanunlarının, kendisini korumaya yönelik geliştirmiş olduğu bir refleks veya savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Ekonomik yaklaşım ilkesi, vergi kanunlarının hükümleri ile ulaşılması düşünülen hukuki sonucun gerek muvazaalı işlemlerle gerekse özel hukuk müesseselerinden ve şekil serbestisi ilkesinden olağan sayılmayacak şekilde yararlanmak suretiyle bertaraf edilmesine müsaade etmemektedir¹⁰.

Buradan hareketle ekonomik yaklaşımın vergi hukukundaki asıl işlevinin, mali güce göre vergilendirme temel ilkesinin özel hukuk işlemleriyle işlemez hale getirilmesini önlemek ve aynı iktisadi güce sahip olanları aynı biçimde vergilendirerek vergilemede eşitliği sağlamak olduğu söylenebilir¹¹.

Türk vergi yargısı mercilerinin kararlarında açıkça ekonomik yaklaşım ilkesinden hiç bahsedilmemiştir. Ancak yargı kararlarının metinlerinde mahkemelerin, kanun hükümlerini ve vergilendirmeye ilişkin olayları yorumlama şekillerine bakıldığında dolaylı da olsa ekonomik yaklaşımı benimseyen çok sayıda karara rastlamak mümkündür. Danıştay 4'üncü Dairesinin 10.01.1987 tarihli ve 1196/7 sayılı kararında ekonomik yaklaşımla ilkesinin önemi şu şekilde vurgulanmıştır: "Vergi hukukunda muamelelerin ekonomik yönü önemli olup (...) medeni hukukun katı şekil şartlarına bağlanmak, vergi hukuku prensipleriyle bağdaşmaz." Gayrimenkul satış vaaadinin satışıyla aynı ekonomik sonucu doğurması halinde, vergilendirme yönünden satış gibi değerlendirilebileceğine ilişkin Danıştay kararı, ekonomik yaklaşımın tipik örneğini teşkil etmektedir¹².

Vergi hukukunda ekonomik yaklaşımın gerek idare gerek yargı organları tarafından göz önüne alındığı

gösteren ilgi çekici bir örnek "para faizsiz-ev kirasız" sözleşmelerinde tarafların gelir vergisi yükümlülüklerine ilişkindir. Sözleşmenin taraflarından biri, diğerine bir gayrimenkulün kullanılmasını kirasız olarak devretmekte; karşı taraf ise, ona faizsiz ödünç para vermeyi üstlenmektedir. İki tarafın da amacı vergiyi doğuran olayın meydana gelmesini önleyerek vergiden kaçınmaktır. Ancak sözleşmenin tarafları, Gelir Vergisi Kanunu hükümleri (mad. 70, 73, 75) çerçevesinde birbirlerine karşılıklı olarak para ile ölçülebilir çıkar sağlamaktadır. Tarafların özel hukukun "karma sözleşme" biçimini kullanmaları, gerçek ekonomik durumu gizlemeye yönelmektedir. İdare ve yargı organları paranın faizsiz, evin kirasız olduğunu kabul etmeyerek taraflar adına gelir vergisi tarh edilmesine karar vermektedirler¹³.

Gayrimenkullerin ölünceye kadar bakma sözleşmesi ile temlikli bir ivaza yani karşılığa dayandığı için veraset ve intikal vergisinin konusu dışındadır. Karı-koca, evlilik sözleşmesi gereği birbirlerine ölünceye kadar bakmakla yükümlü oldukları halde, gayrimenkullerini birbirlerine karşılıklı olarak ölünceye kadar bakma sözleşmeleri ile devrederek veraset ve intikal vergisinden kaçınmaları ekonomik yaklaşım gereği mümkün değildir¹⁴. Gelir Vergisi Kanunu'nun 73'üncü maddesinin uygulanmasında, sahibi bulunduğu konutu amcasına tahsis etmesi halinde emsal kira bedeli ödeyecek olan yeğenin, bunu babasına tahsis etmesi, babanın da kardeşine tahsis etmesinde vergisel kaygılarla işlemin tarafları değiştirilmektedir¹⁵. Sahibi bulunduğu hisse senetlerini damadına bağışlamak isteyen kayınpederin bunları kızına, kızının da eşine bağışlamasında da işlemin tarafları salt vergisel nedenlerle değiştirilmektedir. Çocuksuz bir çiftin, yetimlerini evlatlık olarak alıp mirasın intikalinde ver-

10 Mehmet BATUN, Vergi Hukukunda Yorum ve İspat, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s.106.

11 Mustafa AKKAYA, s.35.

12 Danıştay 4'üncü Dairesi'nin 10.01.1978 tarihli ve E. 1977/1196, K. 1978/7 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Sayı: 32-33, s.363; Aksi yönde bir karar için bkz.: Danıştay 9'uncu Dairesinin 09.03.1983 tarihli ve E. 1982/5021, K. 1983/1601 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Sayı:52-53, s.418.

13 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.25.

14 Bkz: Danıştay 7'inci Dairesi'nin 13.01.1987 tarihli ve E.1985/64, k. 1987/5 sayılı kararı, Danıştay Dergisi, Sayı:68-69, s.480; Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.26-27.

15 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.26.

gisel avantaj sağlamaları da benzer bir durum olarak değerlendirilebilir¹⁶.

Ekonomik yaklaşımda örnek teşkil etmesi bakımından önemli bir karar da Danıştay 4. Dairesi tarafından verilen E. 1970/6217, K. 1970/6217 sayılı karardır. Bir ticari işletmeye ait kamyonun mülkiyetinin muhafaza kaydıyla noterde satılması, ancak fatura düzenlenmemesi nedeniyle yargı kararına konu olan uyuşmazlıkta, vergi idaresi, fatura düzenlenmemiş olması nedeniyle vergi cezası kesmiş; kamyonu satan ticari işletme sahibi de mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışın özel hukuk anlamında kesin satış sayılmayacağı, dolayısıyla da fatura kesilmesini gerektiren bir işlem olmadığı gerekçesiyle kesilen cezaya itiraz etmiştir. Danıştay 4'üncü Dairesi kararında, mülkiyeti muhafaza kaydıyla yapılan satışın özel hukuk anlamında kesin bir satış olmadığını kabullenmekle beraber, bu tür satışın ticari ve mali bilanço üzerindeki etkilerini de dikkate alarak, mülkiyeti muhafaza kaydıyla yapılan satış vergi hukuku açısından kesin satış olarak değerlendirmiş ve cezayı onamıştır. Karar, özel hukuk kavramının vergi hukukunda, özel hukuktaki anlamından bağımsız olarak iktisadi içeriği ile anlaşılacağını vurgulaması bakımından ilginçtir¹⁷.

B. Ekonomik Yaklaşımın Yasal ve Anayasal Sınırları

Vergi Usul Kanunu'nun 3'üncü maddesi ile yapılan düzenleme ile ekonomik yaklaşım ilkesine ağırlık verilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 73'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunan verginin kanuniliği ilkesi gereği vergi, resim, harç vb. mali yükümlülükler kanunla konulmakta, kaldırılmakta ya da değiştirilmektedir. Bu ilke gereği, vergi hukuku alanında yorum yöntemleri kullanılarak olaylar değerlendirilirken, kanunun belirttiği sınırların dışına çıkılmaması gerekmektedir. Vergi hukukunda yorum yapılırken kanunilik ilkesinin sınırları içinde davranılması gerekmekte olup, ekono-

mik yaklaşım ilkesi açısından değerlendirme yapılırken de bu duruma dikkat edilmesi gerekmektedir. Ekonomik yaklaşım ilkesi ile kanunilik arasındaki sınırın iyi bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir¹⁸. Bu anlamda ekonomik yaklaşım ilkesi, anayasal ve yasal vergileme ilkeleriyle sınırlandırılmış bir ilkedir¹⁹. Vergi hukukunda, hukuki güvenlik ilkesi ile vergilemede kanunilik ilkesi kıyas yoluna başvurulmasını engellemekte ve kıyas yasağı da ekonomik yaklaşım ilkesinin sınırını oluşturmaktadır²⁰.

Ekonomik yaklaşım ve onun bir sonucu olan serbest kanıtlama; kanun hükmü ile olayı zıtlıştırmaz, serbest bir şekilde veya hisse göre kararla kuralı veya olayı değiştiremez. Ekonomik yaklaşım ve serbest kanıtlama, mükellefin ciddi hukuksal işlemlerini güçleştiremez. Mükellefiyetten maliyenin amaçlarına göre davranmasını isteyemez²¹.

Bir diğer deyişle ekonomik yaklaşımı keyfi ve takdir bir uygulama olarak anlamamak gerekir. Zira vergi hukukunun önde gelen niteliklerinden birisi, kanuna dayanmasıdır. Hangi yorum yöntemi benimsenirse benimsensin, vergi kanunlarının sınırları aşılamaz. Bu bakımdan vergi hukukunda kıyas, ekonomik yaklaşımın doğal sınırını teşkil etmektedir. Ekonomik yaklaşım, ke-sinkes kanun metninin sınırları içinde geçerlidir²².

Vergi normlarının yorumunda aşamayacak sınırı, normda yer alan kelimeye atfedilecek anlam oluşturur. Norm, anayasal vergileme ilkeleri ile normun yer aldığı vergi kanununa rengini veren ilkeler göz önünde tutulmak suretiyle belirlenen amaca uygun olarak yorumlanır. Bu ilkeler, vergi borcu ilişkisinin doğumuna neden olan veya etki eden vergi normlarının anlamlandırılmasında geçerlidir. Ekonomik yaklaşım; sadece normda verginin doğumunun bağlandığı olayın soyut tanımında, özel hukuk kavramlarının, tem-

16 Mustafa AKKAYA, s.31-32.

17 Mustafa AKKAYA, s.71.

18 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.30.

19 Mustafa AKKAYA, s.33.

20 Ateş OKTAR, Vergi Hukuku, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011, S.56-58.

21 Salih ŞANVER, "Vergi Hukukunda Yorum ve Kanıtlama", Reşat Kaynar'a Armağan, İstanbul, 1981, Mayıs 1983, s.195.

22 Nevzat SAYGILIOĞLU, s.99-100.

sil ettikleri iktisadi içerikleri nedeniyle kullanılması durumuna mümkündür. Rakam, takvim gibi kesinlik ifade eden ibarelerin normda yer alması, gerçek iktisadi boyutun esas alınması adına, normun açık ifadesi ile çatışan yoruma izin vermez. Danıştay 4'üncü Dairesinin 31 Aralık tarihinde işletmenin aktifine giren daktilo için amortisman ayırabileceğine ilişkin kararı²³ bu sınıra riayet edilmesinin tipik bir örneği olarak nitelendirilebilir. Yükümlendirici ve yararlandırıci vergi normlarının yorumunda, normun amacı belirleyicidir. Vergi ve hukuk politikalarından kaynaklanan ve özü itibariyle yönlendirici normlarda, bu amaçla çatışan yorum yapılamaz²⁴.

Ekonomik yaklaşım, bütün kapıları açan bir maymuncuk ya da kanun koyucunun vergi uygulayıcısına dilediği gibi doldurmak üzere verdiği açık bono olarak görülmemelidir. Her durumda, her koşulda ekonomik yaklaşıma başvurulması doğru değildir. Soyut veri doğuran olayın iktisat ya da vergi hukukuna özgü kavramlarla ifade edildiği veya özel hukuk kavramlarının özel hukuktaki anlam ve içerdikleriyle kullanıldığı durumlarda ekonomik yaklaşıma başvurulamaz. Özel hukuktaki kavramların iktisadi içeriklerinden bağımsız vergileme konusu yapıldığı hallerde, iktisadi boyutun vergilemede esas alınmaya çalışılması, amacı aşan uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin evlenme ve boşanma terimlerine yer vererek, bunlara vergisel bir sonuç bağlamış bir vergi normunun uygulamasında, kavramların medeni hukuktaki anlamlarıyla kullanıldığı konusunda bir tereddüt yoksa iltica saikiyle yapılmış medeni hukuk anlamında muvazaalı evliliği vergisel anlamda geçersiz saymak; evlenme akdi olmaksızın evli gibi yaşayan çiftleri vergi hukuku anlamında evli gibi değerlendirmek ya da geçerli bir evlilik tesis etmiş olmasına rağmen fiilen ayrı yaşayan çiftleri boşanmış sayma olanağı yoktur²⁵.

23 Dn. 4. D'nin E. 1970/1197, K. 1971/854 sayılı kararı.

24 Mustafa AKKAYA, s.9.

25 Mustafa AKKAYA, s.44.

Ekonomik yaklaşım, yanlış bir algılamayla uygulanırsa hazineci yaklaşıma dayanak oluşturma riski taşımaktadır. Bu riskin tipik örneği Alman İmparatorluk Mali Mahkemesinin "fenik kararı" adıyla bilinen kararı oluşturmaktadır. Almanya'da o dönemde işsizliği azaltma amaçlı Vergi Kanunu, aylık geliri 500 Mark ve üzerindeki ücretlilerden %5, bunun altında olanlardan %4 vergi alınmasını öngörmüştür. Karara konu olan olayda işveren, çalışanlarının %5 yerine %4 vergi ödemesini sağlamak üzere, çalışanların da rızasıyla, yeni bir hizmet sözleşmesi yaparak aylıklarını bir fenik azaltmış ve fiilen 499,99 mark ödemeye başlamıştır. Alman Vergi İdaresi yeni anlaşmayı ve fiilen 499,99 marklık ödeme yapılmasını kabul etmesine rağmen 1 feniğin iktisadi önemi bulunmadığı gerekçesiyle %5'lik oranı uygulayarak cezalı tarhiyat yapmış, bu tarhiyat da mahkeme tarafından onanmıştır. Bu örnek de göstermektedir ki ekonomik yaklaşım, kanunilik ve hukuki güvenlik başta olmak üzere vergi hukukuna hâkim tüm anayasal ilkeleri zedeleyen bir araç haline gelebilmektedir²⁶.

C. Kara Avrupası'nda Ekonomik Yaklaşımı Benimsyen Ülkeler

Ekonomik yaklaşımın kaynağı Alman vergi hukudur. Alman vergi hukukunda ekonomik yaklaşım kavramı ilk kez 1919 tarihli İmparatorluk Vergi Usul Kanunu'nun 4'üncü maddesinde yorum kuralı olarak yer almış ve böylece pozitif bir hukuki niteliğe sahip olmuştur. Esasında kökleri özel hukuka dayanan bu kavramın, vergi hukukuna yansımada Almanya'nın 1'inci Dünya Savaşı'nı kaybetmesinden sonra içinde bulunduğu iktisadi koşulların yanında, hukuk anlayışındaki, özellikle de hâkimlerin normların uygulanmasındaki rolleri noktasında yapılan tartışmaların etkisinin büyük olduğu söylenebilir²⁷.

1919 tarihli Alman Vergi Usul Kanunu'nun mimarı sa-

26 Mustafa AKKAYA, s.35.

27 Mustafa AKKAYA, s.36.

yılan Enno Becker, menfaatler içtihadı ekolündendi. Vergi kanunlarının uygulanmasında iki menfaatin çatıştığına sıkça işaret eden Becker, kanunun en önemli maddesi olarak nitelendirdiği ekonomik yaklaşıma ilişkin düzenlemeyle devletle vergi mükellefi arasındaki menfaat çatışmasının dengelenebileceği beklentisi içindeydi²⁸.

Ekonomik yaklaşıma ilişkin düzenlemeler, daha sonra 1931 tarihli Alman Vergi Usul Kanunu ile 1934 tarihli Vergi İntibak Kanunu'na da aktarılmış böylece ekonomik yaklaşım, yasal dayanağa sahip olmayı sürdürmüştür. Ancak, 1977'de yapılan Vergi Usul Kanunu'nda, hükümet tasarısında yer almasına karşın, vergi hukukunda yorum kurallarına artık ihtiyaç bulunmadığı gerekçesiyle yer verilmemiştir. Bununla birlikte kanunun 39, 40 ve 41'inci maddelerinde yer alan hükümler²⁹ vergi borcu ilişkisinde somut maddi olayın saptanması ve nitelenmesi konusunda, ekonomik yaklaşımın pozitif dayanakları ve göstergeleri olarak kabul edilmektedir³⁰.

Kara Avrupası'nda Almanya dışında da vergi kanunlarında ekonomik yaklaşıma yer veren ülkeler olmuştur. Örneğin, Avusturya Vergi Usul Kanunu'nda yer alan, somut maddi olay olarak vergiyi doğuran olayın saptanması ve nitelenmesine ilişkin düzenleme içerik olarak şu şekildedir: "Vergi Usul Kanunu kapsamındaki vergiyi doğuran olayın dışı yansıyan biçimi değil, ekonomik yaklaşım çerçevesinde gerçek iktisadi içeriği belirleyicidir." Aynı yönde bir düzenleme KKTC Gelir Vergisi Kanunu'nun "Bazı İşlemlerin Geçerli Sayılması" başlıklı 58'inci maddesinde de yer almaktadır. Bu madde: "Vergi dairesi; herhangi bir vergi yükümlüsünün ödeyeceği vergi miktarını azaltan veya azaltacak herhangi bir işlemin yapay, uydurma, muvazaalı

veya gerçek dışı olduğu kanaatine varması halinde böyle bir işlemi dikkate almaz." şeklindedir³¹.

Ekonomik yaklaşım, özün itibarıyla vergi hukuku alanında kanuna karşı hile ve hakkın kötüye kullanılması gibi suiistimalleri önleyici bir işleve sahiptir. Bu açıdan bakıldığında hiçbir ülkede hukukun suistimaline müsaade edilmediği bir gerçektir. Ekonomik yaklaşım ismiyle veya içeriğiyle olmasa da her ülkede, hukukun suistimalini önleyici müesseseler bulunmaktadır.

D. Amerikan Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım: Özün Önceliği İlkesi

Ekonomik yaklaşımın Amerikan vergi hukukundaki karşılığını "özün önceliği" ilkesi teşkil etmektedir³². Özün şekle üstünlüğü (ekonomik öz) ilkesinin³³ ortaya koyduğu temel kural, işlemlerin vergisel sonuçları belirlenirken, bunların – çoğu zaman yükümlülerin tercihlerine göre şekillenen – hukuki görünüşleri yerine ekonomik sonuçları ile değerlendirilmeleri gerektiğidir. İlke, dayanağını Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın On Altıncı Değişikliğinde bulur³⁴. Amerika Birleşik Devletleri'nin federal yasama organı olan Kongre'ye gelir üzerine vergi salma ve Federal hükümete vergiyi toplama yetkisi veren On Altıncı Değişiklik uyarınca, işlemlerin biçimlerinden çok özlerine değer verilmesi gerektiği kabul olunmaktadır. Bu husus ABD Yüksek Mahkemesi tarafından genellikle şu şekilde ifade edilmektedir: "Vergilendirmeye ilişkin sorunlar tarafların beyan ettikleri amaçlarından çok, gerçekten de ne yapıldığına bakılarak belirlenmelidir ve On Altıncı değişiklik ile onun uyarınca çıkarılmış gelir vergisi yasalarının hükümleri uygulanırken saf şekle değil, öze ilişkin hususlara itibar edilmelidir³⁵.

31 Mustafa AKKAYA, s.80.

32 Ömür KÜLAHLI, "Yabancı Ülkelerde Vergiden Kaçınmayı Önleyici Düzenlemeler ve Yargı İçtihatları", Vergi Dünyası, Sayı:347, Temmuz 2010, s.62.

33 Bu ilke ABD hukuk yazınında "özün şekle üstünlüğü" (substance over form) ya da "öz, şekle karşı" (substance versus form) şeklinde ifade edilmektedir. Bu ilkeyi "ekonomik öz" (economic substance) şeklinde adlandıran yazarlar da bulunmaktadır.

34 ABD Anayasası'nın On Altıncı Değişikliği 03.02.1913'de yürürlüğe girmiştir.

35 ABD Yüksek Mahkemesi'nin Weiss v. Stern kararı, 265 U.S. 242 1924'den aktaran Ertuğrul AKÇAOĞLU, "ABD Vergi Hukukunda Özün Şekle Üstünlüğü İlkesi", Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2012/2, s.174.

28 Bkz.: Enno BECKER, Die Reichsabgabenordnung, 7. Baskı, Berlin, 1930, s.40'dan aktaran Mehmet BATUN, s.109-110.

29 Alman Vergi Usul Kanunu'nun 39'uncu maddesinde "ekonomik mülkiyet" olarak adlandırılabilen mal ve haklar üzerindeki iktisadi hakimiyeti vergilendirmede esas alan hüküm; 40'inci maddesinde kanuna ve ahlaka aykırı faaliyetleri, 41'inci maddesinde ise geçersiz hükümlerin vergisel sonuçları düzenlenmiştir. Mustafa AKKAYA, s.39.

30 Mustafa AKKAYA, s.39.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin kararı mevcuttur. Amerikan vergi hukukunda önemli bir yere sahip olan özün önceliği ilkesini 5'inci Mahkeme bir kararında "sağlam vergilendirmenin köşe taşı" olarak nitelendirmiştir. Amerikan hukukunda özün önceliği ilkesinin çıkış noktası olarak Weiss v. Stearn davasında Yüksek Mahkeme kararında yer alan ifadeler gösterilebilir. Mahkeme kararında "vergilendirmeye ilişkin meseleler, tarafların deklare ettikleri amaçlarından ziyade, hakikatte ne olduğuna bakılarak çözüme kavuşturulmalıdır. (...) Gelir vergisi kanunlarını uygularken olayın görünen şeklini değil özünü dikkate almalıyız" ifadelerine yer vermek suretiyle vergi hukukunda özün önceliği ilkesinin geçerliliğini tanımıştır³⁶.

ABD Yüksek Mahkemesi özün şekle üstünlüğü ilkesini ilk kez 1921 yılında U.S. v. Phellis davasında uygulamıştır: "Biz On Altıncı Değişikliğin ve ona bağlı olarak çıkarılan gelir vergisi kanunlarının hükümlerinin uygulanmasında öze ilişkin hususlara itibar edilmesinin ve şeklin göz ardı edilmesinin önemini idrakindeyiz. ... Kanun, [14] 'gelir', başkaca şeylerin yanı sıra, 'faiz, kira, kâr payı, menkul sermaye iratları ile hukuka uygun olarak yürütülen her türlü işten elde edilen kazanç veya kârları ve diğer her türlü kaynaktan elde edilen kazançları içerir' demektedir. ... Biz 'kâr payı, ... vs. den elde edilen kazanç, kâr ve gelir' ifadesini, kâr payı biçimindeki her şeyin gelir olarak nitelendirilmesi şeklinde değil, kâr payı dağıtım yolu ile elde edilen gelirin vergilendirilmesi gerektiği şeklinde yorumluyoruz³⁷.

Her ne kadar özün şekle üstünlüğü ilkesinin uygulanması U.S. v. Phellis kararı ile başladıysa da bu ilke bakımından Gregory v. Helvering kararına çok daha

sık atıf yapılmaktadır. [16] Gregory v. Helvering davasına konu olan olayda Bayan Evelyn Gregory, United Mortgage Şirketi'nin tüm hisselerinin sahibiydi. United Mortgage ise Monitor Securities Şirketi'nin 1,000 adet hissesini elinde bulundurmaktaydı. Monitor Securities hisselerinin satılıp, elde edilen kazancın kendi şahsi hesabına aktarılmasını arzu eden Bayan Gregory, hisse satışı ve ardından doğrudan kâr dağıtımı şeklinde gerçekleştirilecek bir transferin doğuracağı gelir vergisi sonuçlarını bertaraf etmek ve vergi ödemeksizin amacına ulaşmak için önce United Mortgage'a Averill adında yeni bir şirket kurdurttu; ardından United Mortgage'ın Monitor Securities hisselerini yeni kurulan iştiraki olan Averill'e transfer etmesini sağladı. United Mortgage, Monitor Securities hisselerini sermaye olarak Averill'e aktardıktan sonra Averill hisselerini Bayan Gregory'e transfer etti. Nihayet Averill infisah etti ve malvarlığını hisse sahiplerine (1,000 Monitor hissesini Bayan Evelyn Gregory'e) devretti. Bayan Gregory de böylelikle 'doğrudan' sahibi olduğu Monitor hisselerini satıp bedelini kişisel hesaplarına geçirebildi. Davada Mahkemenin incelediği deliller bu süreçte Averill'in aktardıklarımız dışında hiçbir faaliyette bulunmadığını, faaliyette bulunma çabasının da olmadığını gösteriyordu. Bayan Gregory, Averill'in kurulmasının ve Averill hisselerinin kendisine verilmesinin vergiye tabi olmayan bir 'yeniden yapılanma' işlemi olduğunu; vergi bakımından önem taşıyan tek aşamanın Averill'in infisahı olduğunu ve infisah nedeniyle vergiye tabi küçük bir miktarda menkul sermaye iradı doğduğunu iddia ediyordu. Yüksek Mahkeme kararında; "Yükümlünün kanunun izin verdiği yolları kullanmak suretiyle vergi borcunun miktarını azaltmasının, hatta tümünden ortadan kaldırmasının yasal bir hakkı olduğundan şüphe edilemez." diyerek, yükümlünün vergiden kaçınabileceğini; yani, vergi yükünü azaltacak şekilde tasarlanmış işlemleri tercih edebileceğini kabul etti. Hatta Mahkeme, Ave-

36 Ray. A. Knight-Lee G. Knight, "Substance Over Form: The Cornerstone Of Our Tax System Or A Lethal Weapon In The IRS's Arsenal?", Akron Tax Journal, Vol:8, 1991, s.91; 5th Circult, Weinert's Estate v. Commissioner 294 F. 2D 750, 755, 1961'den aktaran Mehmet BATUN, s.111.

37 ABD Yüksek Mahkemesi'nin U.S. v. Phellis kararı, 257 U.S. 156 (1921). Özün şekle üstünlüğü ilkesi Yüksek Mahkeme'nin daha önceki tarihli Lynch v. Turrish, 247 U.S. 221 (1918), Southern Pacific Co. v. Lowe, 247 U.S. 330 (1918), Gulf Oil Corporation v. Lewellyn, 248 U.S. 71 (1918) davalarında da uygulanmış; ancak, bu davalarda U.S. v. Phellis kararının aksine ilkenin adı konmamıştır'den aktaran Ertuğrul AKÇAOĞLU, s.174.

rill bakımından; “Yeni ve gerçek bir şirketin kurulmuş olduğuna şüphe yoktur.” diyerek, Bayan Gregory’nin gerçekleştirdiği işlemlerin şekline de itibar etti. Ancak her ne kadar yapılan işlemler kanunda öngörül-müş ve vergi dışı tutulmuş bir yeniden yapılanmanın tanımına ‘lafzen’ uyuyorduydu da Mahkeme, Monitor hisselerinin Bayan Gregory’e vergisiz olarak devrini tanımadı. Çünkü yapılan, kanunun ‘özünde kapsama-yı amaçladığı şeye’ uymuyordu³⁸.

Amerika’da özün önceliği ilkesine yer veren yargı ka-rarlarının sayısını arttırmak mümkündür. Kara Avrupa-sı sisteminde ekonomik yaklaşım olarak isimlendirilen kavramın, Amerikan hukukundaki karşılığını teşkil eden özün önceliği ilkesi, Amerikan vergi hukukunda başka birtakım ilkelerle tamamlanmaktadır. Bunlar: Ekonomik öz, ticari amaç ve zincirleme işlemlerdir. Esasında birbirini tamamlayan bu ilkelerin hepsinin amacı, kötü niyetli davranışlarla vergi kanunlarının hükümlerinin kullanılmasını engellemektedir³⁹.

E. Ekonomik Yaklaşım Karşı Olan Görüşler

Saban, ekonomik yaklaşımın Alman hukukundan doğru bir biçimde vergi hukukumuzda aktarılmadığını ve kabul gördüğünü belirtmektedir. Saban’a göre Vergi Usul Kanunu’nun yaklaşım ilkesine dair herhangi bir kavram içermemektedir. Konu, esasında hakkın kötüye kullanılması yasağı kapsamında ele alınmalı ve açıklanmalıdır⁴⁰.

Hiçbir hukuk normu, insan ve toplum çıkarlarının ortak amacı dışında yorumlanmamalı ve uygulanmamalıdır⁴¹. Böyle bir hukuksal çerçevede yaklaşıldığında, hakkın kötüye kullanılmasının çeşitli alanlarla bağıntılı türev kötüye kullanma yasakları olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, hukukun suistimalini önlemek

38 ABD Yüksek Mahkemesi’nin Gregory v. Helvering kararı, 293 U.S., 1935, s.470’den aktaran Ertuğrul AKÇAOĞLU, s.174.

39 Mehmet BATUM, s.113.

40 Nihal SABAN, Vergi Hukuku, Baskı:4, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s.66-72.

41 Turgut AKINTÜRK, Derya Ateş KARAMAN, Medeni Hukuk, Baskı:17, İstanbul, 2012, s.11-14.

için ekonomik yaklaşım gibi üretilmiş olan soyut kavramalara ihtiyaç yoktur⁴².

Poroy ise Şanver’e gönderme yaparak hukuksal yorum-ekonomik yorum ayrımını yadırgadığını ifade etmiş ve bu ayrımın, kötü niyetin ispat güçlüğüne bir kaçamak olarak kullanılıp, iyi niyetlilerin haksızca vergilendirilmesine neden olmaması gerektiğini belirtmiştir. Medeni hukuktaki esneklik ve iyi niyet kuralları çerçevesinde yapılacak bir yorumla, ekonomik yorumla varılmak istenen sonuca ulaşılabilir⁴³.

F. Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Vergi Hukukuna Yansıması

Ekonomik yaklaşım ilkesinin vergi hukukundaki işlevi, mali güce göre vergilendirme ilkesinin özel hukuk biçimleriyle işlemez hale getirilmesini önleyerek vergilendirmede eşitliği sağlamaktır. Vergilendirmede ekonomik boyutun dikkate alınarak işlem yapılması, ödeme gücüne sahip herkesin kanunda öngörülen yükümlülüğe katlanmasını, iktisadi gücü olmasına rağmen çeşitli yollarla bu yükümlülüğünden kaçınmaya yönelenlerin de bu girişimlerini engelleyecektir⁴⁴.

Vergi hukukunda ekonomik yaklaşım ilkesinden kaynaklanan özellikler şu şekilde açıklanabilmektedir⁴⁵:

1.Yükümlünün Defter ve Belge Düzenine Uyuma Ödevi

Defter ve belge düzeninin bir gereği olarak, yükümlülerin vergilendirme ile ilgili işlemlerini belgeye dayandırma ve kayıt düzeni içinde defterlerine yansı-tma ödevi bulunmaktadır.

Yükümlülerin vergi kanunlarında belirtildiği şekilde belge düzenine uymaması ve kanuna göre tutması gereken defterleri tutmaması, bahse konu belgelerin yükümlü yararına kanıt olabilme özelliklerinin

42 Nihal SABAN, s.72.

43 Reha POROY, “Ticaret Hukuku ve Vergi Hukuku”, İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1, 1976, S.27’den aktaran Mehmet BATUM, s.109.

44 Mustafa AKKAYA, s.112.

45 Selim KANETİ, “Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi”, Vergi Dünyası, 1992, Sayı:131, s.50-52.

kaybolmasına neden olmaktadır. Bu durumda vergi, vergi idaresi tarafından re 'sen tarh edilebilmektedir. Vergi hukukunda yazılı belge esas olup, vergiyi doğuran işlemlerin yazılı olarak belgelendirilmesi öngörülmüştür. Bu durumda, beyanların temel dayanak noktası bu belgeler olmaktadır. Türk vergi sisteminde vergiyi doğuran olay ve hukuki durumlarla ilgili olan her durumun belgeye bağlanması öngörülmüş olup, bu durum yükümlü açısından vergi idaresine, ortaklarına, 3. kişilere karşı olayları kanıtlamak; vergi idaresi açısından vergi kanunlarını etkin biçimde uygulanması açısından önem taşımaktadır⁴⁶.

2. İktisadi, Ticari ve Teknik Gereklere Uymayan, Normal ve Mutat Olmayan Durumlar

Vergi hukukuna egemen olan ekonomik yaklaşım ilkesi doğrultusunda V.U.K. 3. maddesine göre; vergilendirmeye dayanak olan olayların iktisadi, ticari, teknik gereklere uygun olarak meydana geldiğini ve hayatın olağan akışına göre normal ve olağan şekilde ortaya çıktıkları kabul edilmektedir. Olağan akış dışında ispat yükü bunu ileri sürene düşmektedir.

Ayrıca Türk Medeni Kanunu'nun 6. maddesinde yer alan "taflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür" hükmü ile vergi hukukunda da geçerli hüküm olup, hayatın olağan akışına uygun olmayan durumun iddia olunması halinde bu iddianın ispatı bunu ileri sürene ait olmaktadır⁴⁷.

Bu konuda verilmiş çeşitli Danıştay kararlarında bu durumu görmek mümkündür. Örneğin mükellefler tarafından işletmesinde bulunan POS cihazlarıyla yapılan çekimlerin bazılarının nakit temin etmek amacıyla yapıldığının iddia edildiği durumda, iddianın doğru olduğunun ispat yükünün yükümlüye ait olduğu Danıştay tarafından kabul edilmiştir⁴⁸.

G. Ekonomik Yaklaşım ve Peçeleme

Hukuk düzeni içerisinde yükümlü ve sorumluların

hukuki ilişkilerini özgürce düzenleyebilme hakkı bulunmasına rağmen, hukuk düzeninin olanaklarının hukuk düzeniyle çatışır biçimde kullanılması hiçbir hukuk dalında kabul edilmemektedir. Vergi hukuku alanında da iktisadi sonuçtan vazgeçmek suretiyle vergiden kaçınmak ya da vergi kanunlarınca tanınan olanaklardan yararlanmak mümkün olabilirken özel hukuk biçimlerinin vergisel avantajlara ulaşmak, vergi normlarının konuluştaki amaçları ile bağdaştırmayacak biçimde kullanılması tüm vergi sistemleri tarafından reddedilmektedir⁴⁹.

Vergi yükümlü ve sorumlularının özel hukuk biçimlerini ve kurumlarını kendi olağan kullanımları dışında kötüyü kullanmaları sonucunda vergi kaçırma amacına yönelerek bu amaçla yapılan sözleşmeler peçeleme sözleşmeleri olarak adlandırılmaktadır⁵⁰.

Literatürde, peçeleme olarak adlandırılan vergiye dolanımaya yönelik işlemlerde vergi kanununun lafzı ile amacı arasındaki görünüşteki farktan yararlanılması ve somut maddi olayın bu fark sonucunda manipüle edilmesi söz konusu olmaktadır⁵¹.

Yapılan peçeleme işlemi ile gerçek iktisadi ilişkinin üstü örtülerek gizlenmeye çalışılmakta yapılan işlemle vergiyi doğuran olayın gizlenmesi amaçlanmasına rağmen, vergilendirme açısından duruma bakıldığında gizlenen iktisadi sonuçlar dikkate alınmaktadır. Peçeleme sonucuna iktisadi sonuçlar dikkate alınarak ekonomik yaklaşım ilkesi ile varılmaktadır. Yapılan işlemde ekonomik yaklaşım ilkesinin dikkate alınması, amaca göre yorum yapılmasının sonucudur. Peçeleme işleminde yapılacak vergilendirme, vergi kanunlarının amaca göre uygulanarak söz konusu kanunu dolanmayı hedefleyen işlemi kapsamından kaynaklanmaktadır. Ayrıca iktisadi içerik ve öz de hukuksal biçime üstün tutulmaktadır⁵².

Kanuna karşı hilenin de vergi hukukunda yansması ya da özel türü olarak kabul edilebilen peçeme işlemleri vergilendirmede mali güç ve eşitlik ilkeleri

46 Yasemin TAŞKIN, "Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesine Genel Bakış", İSMMMO Mali Çözüm, Ocak-Şubat 2012, s.73.

47 Ateş OKTAR, s.64.

48 Yasemin TAŞKIN, s.74.

49 Mustafa AKKAYA, s.94-95.

50 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.26.

51 Mustafa AKKAYA, s.95-96.

52 Yasemin TAŞKIN, s.74.

açısından sorun oluşturmaktadır. Çünkü yapılacak bu tür işlemlerin vergi hukuku bakımından geçerli kabul edilmesi, bu işlemleri yapanların mali gücü olmasına rağmen vergilendirilmemeleri ve sonuç itibarıyla aynı mali güce sahip olan kişilerin farklı vergilendirilmesi sonucunu yaratacaktır⁵³.

Vergilendirmede idare ve vergi yargısı organları tarafından gerçek ekonomik durumun dikkate alınarak peçeleme sonucuna varılması, ekonomik yaklaşım ilkesi ile mümkün olmaktadır. Bu durumda ispat yükü idareye ait olup, idare bu durumu yemin hariç her türlü delille ispat edebilecektir⁵⁴.

H. Danıştay Kararlarında Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi⁵⁵

DVDDGK

T. 6.12.1996, E. 1996/320, K. 1996/410

"... Vergi hukukuna özgü bir yorum yöntemi olan ekonomik yaklaşım, yasanın vergiyi doğuran olayların saptanmasında ve vergi yasası hükümlerinin yorumlanmasında hukuki biçimlerin ötesine geçilerek gerçek ekonomik nitelik ve içeriklerin esas alınması anlamını taşır. ..."

DANIŞTAY 3. DAİRE

T. 14.10.1999, E. 1998/705, K. 1999/3359

"... Önemli olan maddenin konuluş amacına uygunluk açısından vergiyi doğuran olayın değerlendirilmesidir. Bu, VUK'un 3. maddesinin B fıkrasında yer alan "vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır." hükmüyle öngörülen ekonomik yaklaşım kuralı doğrultusunda yapılması gereken bir değerlendirme olmasıdır..."

"... Bu açıklamalar ışığında olayı irdelediğimizde, bankanın müşteriye, sınırlandırılmış mevduat faizinin üstünde faiz ödediği ve GVK'nin 94. maddesinin

konulduğu sırada enflasyon, TL'nin değerini yitirmesi, dolayısıyla kur farkı gibi ekonomik oluşumlar söz konusu olmadığından "faiz" deyiminin kur farkı adı altında yapılan ödemeleri de kapsadığını kabul etmek "ekonomik yorum" kurallarının doğal bir sonucu olmaktadır..."

DVDDGK

T. 12.3.1999, E. 1998/80, K. 1999/14

"... Maliye Bakanlığı, bu açıklamayı yaparken, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 3'üncü maddesinin (B) fıkrasında düzenlenen gerçek mahiyeti araştırma yetkisine dayanmaktadır. Gerçekten; günümüzün enflasyonist ekonomisinde, paranın herhangi bir faiz veya vade farkı talep edilmeden, uzunca süre başkalarına kullandırılması, ekonomik gerçeklere aykırıdır. Şayet; bir belgede, faiz veya vade farkı ayrıştırması yapılmaksızın belli bir paranın borçlanması öngörülmüş ve paranın geri ödemesi de bir vadeye bağlanmışsa; bu paranın bir kısmı anapara, diğer kısmı da faiz veya vade farkıdır. Genel tebliğde, bu ayrıştırma işlemi belli bir yöntemle bağlanmış bulunmaktadır. Öngörülen yöntem de objektif, gerçeğe ve hukuka uygun niteliktedir..."

KAYNAKÇA

AKÇAOĞLU, ERTUĞRUL, "ABD Vergi Hukukunda Özün Şekle Üstünlüğü İlkesi", Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2012/2.

AKINTÜRK, TURGUT, KARAMAN, DERYA ATEŞ, Medeni Hukuk, Baskı:17, İstanbul, 2012.

AKKAYA, MUSTAFA, "Danıştay Kararlarında Ekonomik Yaklaşım", 2004 Yılı İdari Yargı Sempozyumunda Sunulan Tebliğ, Danıştay Matbaası, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları, No:70, 2004.

AKKAYA, MUSTAFA, Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.

BATUN, MEHMET, Vergi Hukukunda Yorum ve İspat, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

53 Mustafa AKKAYA, s.96.

54 Mualla ÖNCEL, Nami ÇAĞAN, Ahmet KUMRULU, s.26-27.

55 www.danistay.gov.tr (04.04.2017).

KANETİ, SELİM, “Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi”, Vergi Dünyası, 1992, Sayı:131.

KÜLAHLI, ÖMÜR, “Yabancı Ülkelerde Vergiden Kaçınmayı Önleyici Düzenlemeler ve Yargı İçtihatları”, Vergi Dünyası, Sayı:347, Temmuz 2010.

OKTAR, ATEŞ, Vergi Hukuku, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011.

ÖNCEL, MUALLA, ÇAĞAN, NAMİ, KUMRULU, AHMET, Vergi Hukuku, Turhan Kitabevi, Baskı:11, Ankara, 2003.

SABAN, NİHAL, Vergi Hukuku, Baskı:4, Beta Yayınları,

İstanbul, 2006.

SAYGILIOĞLU, NEVZAT, Vergi Hukukunda Yorum, Maliye Bakanlığı APK Yayınları, Ankara, 1987.

ŞANVER, SALİH, “Vergi Hukukunda Yorum ve Kanıtlama”, Reşat Kaynar’a Armağan, İstanbul, 1981, Mayıs 1983.

TAŞKIN, YASEMİN, “Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesine Genel Bakış”, İSMMMO Mali Çözüm, Ocak-Şubat 2012.

www.danistay.gov.tr

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA: “MÜSTAKBEL” veya “MUHTEMEL” ALACAK HACZİGENEL BAKIŞ

Akın Gencer ŞENTÜRK
Avukat

I. GİRİŞ

İcra hukuku; borcunu ödeyemeyen borçlunun borcunun¹, alacaklının talebi üzerine, devlet zoruyla taşınır ve taşınmaz varlıklarına el konularak karşılanmasını konu alan hukuk dalıdır. Türkiye’de bu hukuk alanı, (genel olarak) İcra ve İflas Kanunu² (İİK) ile düzenlenmiştir.

Diğer yandan devlete, il özel idarelerine ve belediyelere ait vergi, resim, harç, ceza tahkik ve takiplerine ait muhakeme masrafı, vergi cezası, para cezası gibi asli, gecikme zammı, faiz gibi fer’i amme alacakları ve aynı idarelerin akitten, haksız fiil ve haksız iktisaptan doğanlar dışında kalan ve amme hizmetleri tatbikatından mütevellit olan diğer alacakları ile bunların takip masrafları hakkında ise İİK değil 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun³ (6183 s. K.) hükümleri uygulanacaktır.

Çalışmamızda “müstakbel” veya “muhtemel alacak” haczi, her iki Kanun dikkate alınmak sureti ile ele alınacaktır.

II. İCRA VE İFLAS KANUNU İLE AMME ALACAKLARININ TAHSİL USULÜ HAKKINDA KANUN’UN İLGİLİ HÜKMÜNE DAİR GENEL BİLGİLER

İİK’nin 89. maddesi “Alacaklar ve üçüncü şahıs elinde haczedilen mallar hakkında” ve 6183 sayılı Kanun’un 79. maddesi ise “Üçüncü şahıslardaki menkul malların, alacak ve hakların haczi” başlığı altında konuyu düzenlemektedir. 6183 sayılı Kanun başlığında İİK’den farklı olarak “menkul mal”, “alacak” ve “hak” kavramı daha açıklıkla vurgulanmıştır.

Ayrıca,

İİK madde 89,

“Hamiline ait olmayan veya cirosu kabil bir senetle müstenit bulunmayan alacak veya sair bir talep hakkı veya borçlunun üçüncü şahıs elindeki taşınır bir malı haczedilirse icra memuru; borçlu olan hakiki veya hükmi şahsa bundan böyle borcunu ancak icra dairesine ödeyebileceğini ve takip borç-

¹ Kullanılan “borç” ve “alacak” ya da “borçlu” ve “alacaklı” kavramlarının sadece para ile ilgili olmadığı açık ise de konumuzun özünü etkilemeyen bilgilere burada yer verilmeyecektir.

² 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, RG: 19.06.1932 – 2128.

³ 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, RG: 28.07.1953 – 8469.

lusuna yapılan ödemenin muteber olmadığını veya malı elinde bulunduran üçüncü şahsa bundan böyle taşınır malı ancak icra dairesine teslim edebileceğini, malı takip borçlusuna vermemesini, aksi takdirde malın bedelini icra dairesine ödemek zorunda kalacağını bildirir (Haciz ihbarnamesi). Bu haciz ihbarnamesinde, ayrıca 2, 3 ve 4 üncü fıkra hükümleri de üçüncü şahsa bildirilir.”

6183 sayılı Kanun madde 79 ise,

“Hamiline yazılı olmayan veya cirosu kabil senede dayanmayan alacaklar ile maaş, ücret, kira vesaire gibi her türlü hakların ve fiilen tutanak düzenlemek suretiyle haczi kabil olmayan üçüncü şahıslardaki menkul malların haczi, borçlu veya zilyet olan veyahut alacak ve hakları ödemesi gereken gerçek ve tüzel kişilere, kurumlara haciz keyfiyetinin tebliği suretiyle yapılır. Tahsil dairesi tarafından tebliğ edilecek haciz bildirisi ile; bundan böyle borcunu ancak tahsil dairesine ödeyebileceği ve amme borçlusuna yapılacak ödemenin geçerli olmayacağı veya elinde bulundurduğu menkul malı ancak tahsil dairesine teslim edebileceği ve malın amme borçlusuna verilmemesi gerektiği, aksi takdirde amme borçlusuna yapılan ödemeler ile malın bedelini tahsil dairesine ödemek zorunda kalacağı ve bu maddenin üç, dört ve beşinci fıkra hükümleri üçüncü şahsa bildirilir.” şeklinde olmakla İİK madde 89 metnindeki *“alacak veya sair bir talep hakkı veya borçlunun üçüncü şahs elindeki taşınır bir malı”* ifadesi ile 6183 sayılı Kanun maddesi 79 metnindeki *“alacaklar ile maaş, ücret, kira vesaire gibi her türlü hakların”* ifadesi, madde hükümlerini uygulama anlamında aynı zemine taşımaktadır. Diğer yandan her iki madde de kastedilen alacakların *“hamiline yazılı olmayan veya cirosu kabil senede dayanmayan”* alacaklar olduğu açıklıkla düzenlenmiş durumdadır. O halde burada ele alacağımız hükümler tümüyle her iki Kanun açısından da *“taşınır (menkul) mal haczi”* ile ilgili hükümler ile de ilişkili olmaktadır. Taşınır (menkul) malların ne şekilde haczedileceği İİK’nin 85 ve 88. maddelerinde açıklanmıştır. Borçlu-

nun kendi yedinde veya üçüncü şahısta olan taşınır mallarıyla taşınmazlarından, alacak ve haklarından alacaklının ana, faiz ve masraflar da dahil olmak üzere bütün alacaklarına yetecek miktarının haczolunacağı anılan yasanın 85. maddesinde, haczolunan paraların, banknotların, hamiline ait senetlerin, poliçelerin ve sair cirosu kabil senetlerle altın ve gümüş ve diğer kıymetli şeylerin icra dairesince muhafaza edileceği ise 88. madde de anlatılmıştır.

Bu maddeye göre, taşınır bir malın haczedilebilmesi için, o malın somut olarak üçüncü kişinin elinde bulunması gereklidir. Borçlunun üçüncü kişi elindeki mal, alacak ve diğer haklarının haczi ise bu çalışmaya konu edilen aynı yasanın 89. maddesinde açıklanmış olmaktadır.

6183 sayılı Kanun ise 62. maddesinde, *“Borçlunun, mal bildiriminde gösterilen veya tahsil dairesince tespit edilen borçlu veya üçüncü şahıslar elindeki menkul malları ile gayrimenkullerinden, alacak ve haklarından amme alacağına yetecek miktarı tahsil dairesince haczolunur.”* hükmü ile genel ve 77. maddesinde ise *“Menkul malların haczi”* başlığı altında menkul mallar için özel bir düzenleme mevcuttur.

Çalışmamıza konu uygulama; İİK mad. 89 kapsamında icra memurunun; borçlu olan veya malı elinde bulunduran üçüncü kişiye yapacağı bildirim (Haciz ihbarnamesi) ile başlarken 6183 sayılı Kanun mad. 79 kapsamında ise haciz durumunun (haciz bildirisi) ile tebliğ edilmesi ile başlamaktadır. Kullanılan kavramlar farklı ise de her iki Kanun düzenlemesi esasen benzerdir.

İİK mad. 89 uygulamasında; üçüncü kişi, borcu olmadığı veya malın yedinde bulunmadığı veya haciz ihbarnamesinin tebliğinden önce borç ödenmiş veya mal istihlak edilmiş veya kusuru olmaksızın telef olmuş veya malın borçluya ait olmadığı veya malın kendisine rehin edilmiş olduğu veya alacak borçluya veya emrettiği yere verilmiş olduğu gibi bir iddiada ise, keyfiyeti, haciz ihbarnamesinin kendisine tebliğinin-

den itibaren yedi gün içinde icra dairesine yazılı veya sözlü olarak bildirmeye mecburdur. Benzer şekilde 6183 sayılı Kanun mad. 79 uygulamasında üçüncü kişi (varsa) aynı iddiaları haciz bildirisinin kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde tahsil dairesine yazılı olarak bildirmek zorundadır.

Her iki Kanun kapsamında yapılan benzer uygulama yedi günlük bu itiraz süresi sonunda bir ayrıma uğramaktadır. Şöyle ki:

6183 sayılı Kanun mad. 79, *“Üçüncü şahsın süresinde itiraz etmemesi halinde, mal elinde ve borç zimmetinde sayılır ve hakkında bu Kanun hükümleri tatbik olunur.”* şeklinde iken İİK mad. 89, *“Üçüncü şahıs, haciz ihbarnamesinin kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde itiraz etmezse, mal yedinde veya borç zimmetinde sayılır ve kendisine gönderilen haciz ihbarnamesine süresinde itiraz etmediği, bu nedenle de malın yedinde veya borcun zimmetinde sayıldığı ikinci bir ihbarname ile bildirilir.”* hükmü ile üçüncü kişiye ikinci bir ihbarname ile bildirim yapılmasını şart koşturmaktadır.

İİK mad. 89, *“Bu ikinci ihbarnamede ayrıca, üçüncü şahsın ihbarnamesinin kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde ikinci fıkrada belirtilen sebeplerle itirazda bulunması, itirazda bulunmadığı takdirde zimmetinde sayılan borcu icra dairesine ödemesi veya yedinde sayılan malı icra dairesine teslim etmesi istenir.”* şeklindeki hüküm ile üçüncü kişiye bu ihbarnameye karşı bir itiraz hakkı vermekte ve itiraz etmez ise ödeme/teslim yapılması gerekeceğini vurgulamaktadır. Süreç burada sona ermemekte, ikinci ihbarnameye süresi içinde itiraz etmeyen ve zimmetinde sayılan borcu icra dairesine ödemeyen veya yedinde sayılan malı icra dairesine teslim etmeyen üçüncü şahsa on beş gün içinde parayı icra dairesine ödemesi veya yedinde sayılan malı teslim etmesi yahut bu süre içinde menfi tespit davası açması, aksi takdirde zimmetinde sayılan borcu ödemeye veya yedinde sayılan malı teslim zorlanacağı bildirilmektedir. Bu bildirim alan üçüncü

şahıs, icra takibinin yapıldığı veya yerleşim yerinin bulunduğu yer mahkemesinde, süresi içinde menfi tespit davası açtığına dair belgeyi bildirimin yapıldığı tarihten itibaren yirmi gün içinde ilgili icra dairesine teslim ettiği takdirde, hakkında yürütülen cebri icra işlemleri menfi tespit davası sonunda verilen kararın kesinleşmesine kadar durur. Bu davada üçüncü şahıs, takip borçlusuna borçlu olmadığını veya malın takip borçlusuna ait olmadığını ispat etmeye mecburdur.

Oysa 6183 sayılı Kanun mad. 79 düzenlemesine göre, haciz bildirisine herhangi bir nedenle itiraz süresinin geçirilmesi halinde üçüncü şahıs, haciz bildirisinin tebliğinden itibaren bir yıl içinde genel mahkemelerde menfi tespit davası açmak ve haciz bildirisinin tebliğ edildiği tarih itibarıyla amme borçlusuna borçlu olmadığını veya malın elinde bulunmadığını ispat etmek zorundadır. Burada tekrar bir ikinci ihbarname tebliği söz konusu olmadığına (ama aşağıda ele alınacağı üzere ödeme emri tebliğ edileceği çekincesi koyarak) dikkat çekelim. Eğer menfi tespit davası açılması söz konusu ise mahkemeye teminat karşılığında takip işlemlerinin durdurulmasına karar verilebilir. Teminat, alacaklı tahsil dairesine verilir ve haciz varakasına dayanılarak haczedilir.

6183 sayılı Kanun mad. 79, *“Üçüncü şahsın süresinde itiraz etmemesi halinde, mal elinde ve borç zimmetinde sayılır ve hakkında bu Kanun hükümleri tatbik olunur.”* demek yanında ayrıca *“Bu Kanun uyarınca kendisine tebliğ edilen ödeme emrine karşı dava açıp itirazında kısmen veya tamamen haksız çıkan üçüncü şahıs hakkında, menfi tespit davasının lehine sonuçlanması veya asıl amme borçlusunun takip konusu amme alacağını tamamen ödemiş olması halinde, bu Kanunun 58’inci maddesinin beşinci fıkrası hükmü uygulanmaz.”* dediği için haciz bildirim sonrasına üçüncü kişiye ayrıca bir ödeme emri tebliği yoluna gidileceği anlaşılmaktadır. Nitekim uygulamada bu yöndedir. Burada ödeme emri, İİK mad. 89 ile düzenlenen ikinci ihbarname ve

sonrasındaki işlemleri karşılayan bir uygulama olmaktadır. Zira 6183 sayılı Kanun mad. 55 uyarınca düzenlenen ödeme emrine karşı aynı Kanunun 58. maddesi uyarınca üçüncü kişinin bir dava açma hakkı olduğu ortadadır.⁴

İİK mad. 89 uygulamasında üçüncü kişi, haciz ihbarnamesine müddeti içinde itiraz ederse, alacaklı, üçüncü şahsın verdiği cevabın aksini icra mahkemesinde ispat ederek üçüncü şahsın cezalandırılmasını ve ayrıca tazminata mahkûm edilmesini isteyebilir. İcra mahkemesi, tazminat hakkındaki davayı genel hükümlere göre halleder. 6183 sayılı Kanun mad. 79 uygulamasında ise üçüncü kişi haciz bildirisi üzerine yedi gün içinde alacaklı tahsil dairesine itiraz ettiği takdirde, alacaklı amme idaresi bir yıl içinde, üçüncü şahsın yaptığı itirazın aksini genel mahkemelerde açacağı davada⁵ ispat ederek, aynı şekilde cezalandırma ve borçlu bulunulan tutarın ödenmesine hükmedilmesini isteyebilir.

4 Danıştay'ın bir karar gerekçesinde yer alan; "...Davacı adına 6183 sayılı Kanun'un 79'uncu maddesi uyarınca tebliğ edilen 22.5.2008 tarih 2008/145 takip numaralı ödeme emrinin iptali istemiyle dava açılmıştır. İstanbul 8. Vergi Mahkemesinin 27.2.2009 günlü ve E:2008/2333, K:2009/631 sayılı kararıyla; 6183 sayılı Kanun'un 79'uncu maddesi uyarınca amme borçlusunun üçüncü şahıslardaki hak ve alacaklarına haciz uygulanabilmesi için mükellefin üçüncü şahıs nezdinde alacağı bulunduğu bildirmiş veya idarece borçlunun üçüncü şahıstan alacağı olduğunun tespit edilmiş olması gerektiği, davalı idarece mükellefi S.A.'a ait vergi borcunun tahsili amacıyla davacı adına 6183 sayılı Kanun'un 79 uncu maddesi uyarınca düzenlenen haciz bildirisi 18.12.2008 günü tebliğ edilmesine karşın 7 günlük süre içerisinde itiraz edilmemesi nedeniyle ödeme emri düzenlenip tebliğ edilmiş ise de, borçlu mükellefin üçüncü şahıs durumunda olan davacı şirket nezdinde alacağı bulunduğu hususunda bir tespit bulunmaması karşısında düzenlenen ödeme emrinde hukuka uyumlu bulunmadığı gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir. ..." açıklamaları da bu duruma işaretir. (Danıştay 4. Daire, 20.03.2012, E:2009/6084 K:2012/920.)

5 Danıştay'ın bir kararında da "Dosyanın incelenmesinden, ... Yol İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret Limited Şirketinin vergi borcu nedeniyle davacı adına 6183 sayılı Kanunun 79'uncu maddesi uyarınca düzenlenen haciz bildirisi yedi gün içinde itiraz edilmesi üzerine, vergi dairesince davacının haciz bildirisi ile talep edilen borçtan sorumlu olduğu, haczin devam ettiği ve gereği yerine getirilmediği takdirde cebren takip ve tahsil hükümlerinin uygulanacağı belirtilerek, itirazın reddine ilişkin işlemin tesis edildiği anlaşılmaktadır. Sözü edilen düzenlemede öngörüldüğü şekilde vergi dairesince, itirazın aksinin genel mahkemelerde açılacak dava ile ispat edilmesi gerektiği, bunun dışında idare tarafından uygulanabilecek bir usul olmadığı dikkate alındığında, dava konusu işlemin bu aşamada davacının hukuksal durumunu etkilemeyeceği, ancak idarenin ödeme emri düzenlemesi, haciz kararı alması ve uygulaması gibi cebren takip işlemleri yapması halinde davacının hukuksal durumunda değişiklik olacağı açıktır." şeklinde vurgulandığı üzere alacaklı idarenin bu yönde yapılan itirazı reddetmek gibi bir imkân olmayıp, genel mahkemelerde dava açılması bir zorunluluktur. (Danıştay 3. Daire, 19.09.2011, E:2009/3350 K:2011/4930.)

İİK mad. 89 uygulamasında üçüncü kişinin kusuru olmaksızın bir mâni sebebiyle müddeti içinde haciz ihbarnamesine itiraz etmemesi halinde aynı Kanun 65. madde ile tanınan imkânların kullanılması mümkün iken 6183 sayılı Kanun bu yönde bir düzenleme getirmemiştir. Bu da 6183 sayılı Kanun uygulamasında bir eksiklik olarak eleştirilebilir.

Eğer malın teslimi mümkün olmazsa, İİK uygulamasında alacaklı icra mahkemesine müracaatla değerini üçüncü şahsa ödetmek hakkını haiz olup 6183 sayılı Kanun uygulamasında ise "*değerinin ödenmesi*" için gereği yapılacaktır. 6183 sayılı Kanun üçüncü kişilerin genel hükümler gereğince asıl borçluya rücu hakları saklı olduğunu vurgularken İİK bu yönde bir hüküm getirmemiş ise de bu yolun açık olduğu zaten ortadadır. Buraya kadar yapılan açıklamalar haciz ihbarnamesiyle / bildirimisiyle "*borçlunun borçlusu*" konumundaki üçüncü kişinin elinde "*o anda*" bulunan mal, alacak ve diğer hakların haczedilmesinin mümkün olduğu gibi, borcun tamamen ödenmesine kadar geçecek sürede (aylık kira bedeli, yüklenici lehine tahakkuk eden hak edişler vb. gibi) üçüncü kişi nezdinde oluşacak, müstakbel alacakların da haczinin mümkün kılındığını ortaya koymak açısından bir giriş olarak kabul edilebilir.

III. "MÜSTAKBEL (BEKLENEN)" VEYA "MUHTEMEL" ALACAK KAVRAMI

Yargıtay, "*müstakbel*" ya da "*muhtemel alacak*" kavramını, "*İki kişi arasında mevcut olan bir hukuki ilişkiye (temele) dayanan, henüz doğmamış olmakla birlikte ileride doğması muhtemel bulunan alacaklara "müstakbel alacak denir."* şeklinde tanımlamaktadır.⁶

Kural olarak ilerde doğacak muhtemel bir hakkın haczi mümkün değildir.⁷ Zira İcra ve İflas Kanunu'nun 89. maddesi gereğince üçüncü şahsa, borçlunun, nezdinde doğmuş ve doğacak hak ve alacaklarının haczi şek-

6 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2015, E:2015/10053 K:2015/21168. Ayrıca aynı yönde Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 28.11.2013, E:2013/29598 K:2013/37835.

7 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2015, E:2015/10053 K:2015/21168.

linde haciz ihbarnamesi çıkarılması halinde, üçüncü şahsın sorumluluğu, haciz müzekkeresinin kendisine ulaştığı tarihteki mevcut (fiili) durumla sınırlıdır. Rutin ödemeler (kira alacakları vs.) dışında ileride doğacak, doğması muhtemel bir hakkın bu aşamada üçüncü şahıslarca net olarak bilinmesi mümkün olmadığından, haciz ihbarnamesi muhtemel alacaklar açısından sonuç doğurmaz.⁸ Söz konusu Kanun (İİK mad. 89) ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 79. maddesinin paralel olduğuna (şimdilik) dikkat çekmekle yetinelim.

Kural bu olmakla birlikte borçlunun, üçüncü kişi nezdinde ileride doğması muhtemel alacaklarının haczi ancak İİK'nin 78. maddesi kapsamında gönderilecek haciz yazısıyla mümkündür. Borçlunun üçüncü kişilerdeki taşınır malları ve alacakları da (kendi elindeki taşınır malları gibi) İİK'nin 85/1. maddesine göre haczedilebilir. Borçlunun üçüncü kişiye gönderilen haciz müzekkeresinin iptalini istemeye yönelik başvuruda bulunması ise yasal olarak dayanağı olmadığından mümkün değildir.⁹

Ancak bu şekilde işlem yapılabilmesi yani müstakbel (beklenen) ya da doğacak alacaklar için haciz ihbarı ya da haciz yazısı gönderilebilmesi, üçüncü kişiyle borçlu arasında süregelen bir hukuki ilişkinin varlığına bağlıdır. Hukuki münasebetin varlığı ve bu ilişki nedeniyle borçluya ödenecek ve devamlılık arz eden bir alacağın bulunduğu hallerde, üçüncü kişiye haciz yazısı gönderilebilir. Müstakbel (beklenen) bir alaktan bahsedilebilmesi için, bir hukuki ilişkinin (temelin) mevcut olması, bu hukuki ilişkiden doğacak alacağın cinsinin ve borçlunun (örneğin ücret konu olduğunda borçlunun çalıştığı kurumun) belli olması yeterlidir. Alacağın miktarının belli olup olmaması veya böyle bir alacağın doğmama ihtimalinin bulunması önemli değildir.¹⁰

IV. İCRA VE İFLAS KANUNU ÇERÇEVESİNDE: KAVRAMA DAİR SOMUT ÖRNEKLER ÜZERİNDEN YARGININ BAKIŞI

A. İŞÇİ-MEMUR ALACAKLARI

Nitekim Yargıtayın bu çerçevede, *"İşçiler ve memurların işveren nezdinde işleyecek ücret alacakları, müstakbel alacaklara örnek olarak gösterilebilir... Kanun, ücret hacizlerinde, bu anlamdaki müstakbel alacakların haczedilebileceğini açıkça kabul etmektedir (İİK. 83,355,356.)"* ve *"...borçlunun çalıştığı kurumdan ileride emekli olması halinde alacağı emekli ikramiyesine haciz konulabilir. Öte yandan, yasalarda işçi emekli ikramiyesinin haczedilemeyeceğine ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır."*¹¹ yolundaki karar gerekçesi çerçevesinde *"işçi ve memur ücretleri"* ile *"işçi emekli ikramiyesi"*¹² bu tür uygulamalara örnek verilebilir.

Diğer yandan İş Kanunu'nun¹³ (İK) 35. maddesine göre işçinin almakta olduğu ücretlerin dörtte birinden fazlası haczedilemez. Aynı Kanun'un 32. maddesine göre ikramiye, toplu sözleşme farkı ve nemada ücretten sayılacağından onların da aynı koşullarda haczini engelleyen bir yasa hükmü mevcut değildir. Ancak 6772 sayılı Kanun'un¹⁴ 4. maddesinde ise (fazla mesai, evlilik, çocuk zamları veya primleri, aynı yardımlar, hafta ve genel tatil ücretleri gibi esas ücrete munzam tediyelelerin) haczedilemeyeceği belirlenmiştir. Bu durumda ikramiyenin en fazla 1/4'ünün haczi mümkün ise de yukarıda belirtilen 4. maddedeki ödemelerin haczi mümkün değildir.

Nitekim bir Yargıtay kararında da *"Somut olayda borçlu tarafından 20.07.2012 tarihinde sosyal hak ve alacakları ve emekli olması halinde emekli ikramiyesinin tamamı üzerine konulan haczin kaldırılması talep*

⁸ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2015, E:2015/10053 K:2015/21168.

⁹ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 28.11.2013, E:2013/29598 K:2013/37835.

¹⁰ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2015, E:2015/10053 K:2015/21168. Ayrıca aynı yönde Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 28.11.2013, E:2013/29598 K:2013/37835 ve Yargıtay 8. Hukuk Dairesi, 09.09.2013, E:2013/5989 K:2013/11480.

¹¹ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2015, E:2015/10053 K:2015/21168.

¹² "Dolayısıyla borçlunun çalıştığı kurumdan ileride emekli olması halinde alacağı emekli ikramiyesine haciz konulması mümkün bulunmaktadır." şeklinde benzer bir diğer Yargıtay kararı: Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 26.09.2013, E:2013/20971 K:2013/30167. Ayrıca Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 26.01.2015, E:2014/29214 K:2015/1781.

¹³ 4857 sayılı İş Kanunu, RG: 10.06.2003 – 25134.

¹⁴ Devlet ve Ona Bağlı Müesseselerde Çalışan İşçilere İlave Tediye Yapılması ve 6452 Sayılı Kanunla 6212 Sayılı Kanunun 2 İnci Maddesinin Kaldırılması Hakkında Kanun, RG: 11.07.1956 – 9355.

edilmiş, talep kabul edilmiştir. 4857 sayılı Yasa'nın 32. maddesine göre yılda bir veya birkaç defa ödenen ikramiye ücretten sayılmakla aynı yasanın 35'inci maddesine göre 1/4'ü haczedilebileceği, yasalarda işçi emekli ikramiyesinin haczedilemeyeceğine ilişkin bir düzenleme bulunmadığı için tamamının haczedilebileceğinden dolayı mahkemece bu alacaklar üzerine konan haczin de kaldırılmasına karar verilmesi isabetsizdir." şeklinde yer alan gerekçe de bu yöndedir.¹⁵

Konu "ihbar tazminatı" ve "kıdem tazminatı" olduğunda ise "Somut olayda paylaşıma konu para, borçlunun ihbar ve kıdem tazminatı başta olmak üzere iş akdinin feshi nedeniyle müstahak olduğu alacaktan doğmuştur. Borçlunun iş akdi 17.07.2009 tarihinde feshedilmiş, şikayetçi tarafından bu alacak henüz doğmadan 24.10.2008 günü haciz konulmuştur. Bu haciz yukarıda açıklanan ilkelere uygun olmadığından, geçerli bir haczin hüküm ve sonuçlarını doğurmaz. Zira iş akdinin feshinden doğan işçi alacakları kural olarak, "beklenen" hak ve alacaklardan değildir ve bunlar henüz doğmadan menkuller gibi tezkereyle haczedilmelerine imkân bulunmamaktadır." şeklindeki Yargıtay kararında¹⁶ yer verildiği üzere bunlar "beklenen" hak ve alacaklardan olmadığı için "müstakbel alacak" olarak haczedilemeyecektir.

B. HAK EDİŞ ALACAKLARI

Bir başka Yargıtay kararına konu olmuş olayda ise "... talep üzerine icra müdürlüğünce borçlunun üçüncü kişi TOKİ nezdinde henüz doğmamış hak ediş alacakları üzerine haciz müzekkeresiyle haciz konulduğu, borçlunun doğmamış bir alacağın haczinin mümkün olmadığını beyanla hacizlerin kaldırılması istemiyle icra mahkemesine..." başvurusu üzerine Yargıtay "Bu durumda borçlunun müstakbel (beklenen) istihkakına (alacaklarına) haciz konulması yönündeki icra müdürlüğü işlemi yerindedir. O halde mahkemece, şikâyetin reddine ka-

rar verilmesi gerekirken yazılı gerekçeyle istemin kabulü isabetsizdir." şeklinde karar vermiş bulunmaktadır.¹⁷ Bu kararın işaret ettiği üzere "henüz doğmamış hak ediş alacakları"nın da bu çerçevede haczi mümkün bulunmaktadır.¹⁸

C. AVUKATLARIN KARŞI VEKALET ÜCRET ALACAKLARI

Özellikli bir duruma dair bir başka Yargıtay kararına konu olayda borçlu, icra takibinde avukat olduğu için doğması muhtemel "CMK ücret alacakları"na¹⁹ haciz konulduğunu ancak doğması muhtemel bir alacağın haczedilemeyeceğini bu nedenle CMK ücret alacaklarına uygulanan haczin iptaliyle kesilen paraların tarafına iadesine karar verilmesini talep etmiştir. Yerel mahkeme CMK uyarınca, ileride doğacak avukatlık ücreti alacaklarının haczinin mümkün bulunmadığı ve ayrıca Avukatlık Kanunu'nun 164/son maddesinin avukatlık ücretleri haczedilemeyeceği şeklindeki hüküm içerdiği gerekçesiyle CMK alacaklarına konulan haczin kaldırılmasına karar vermiştir.

Yargıtay, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 164/son maddesinde, "Dava sonunda, kararla tarifye dayanılarak karşı tarafa yüklenecek vekalet ücreti avukata aittir. Bu ücret, iş sahibinin borcu nedeniyle takas ve mah-

17 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 28.11.2013, E:2013/29598 K:2013/37835.

18 Yargıtay'ın bir başka kararında "Borçlunun, üçüncü kişi nezdinde ileride doğması muhtemel alacaklarının haczi ancak İİK'nin 78. maddesi kapsamında gönderilecek haciz yazısıyla mümkündür. Borçlunun üçüncü kişilerdeki taşınır malları ve alacakları da (kendi elindeki taşınır malları gibi) İİK'nin 85/1 inci maddesine göre haczedilebilir. Borçlunun üçüncü kişiye gönderilen haciz müzekkeresinin iptalini istemeye yönelik başvuruda bulunmasının ise yasal dayanağı bulunmamaktadır." gerekçesi ile borçlu bir A.Ş.'in üçüncü kişi konumundaki İSKİ Genel Müdürlüğü nezdinde henüz doğmamış hak ediş alacakları üzerine yazılan haciz müzekkeresiyle haciz konulmasını yerinde bulduğu görülmektedir. Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 28.01.2013, E:2012/26902 K:2013/2306.

19 Burada "CMK Ücret alacağı" ile kastedilen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (RG: 17.12.2004 - 25673) uyarınca "zorunlu müdafilik" kapsamında avukatlara yapılan ödemelerdir.

15 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 22.04.2013, E:2013/6156 K:2013/15173.

16 Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, E:2010/13423 K:2010/14411.

sup edilemez, haciz edilemez” şeklinde yer alan hükmün “...avukat olan borçlunun kendi borcu için değil üçüncü kişi olan işverenin borcu için avukata ait vekalet ücretinin haczedilemeyeceği...” konusu ile ilgili olduğuna karar vermiştir. Kararın çalışmamızı ilgilendiren kısmı ise “Somut olayda, H.Ç. aynı zamanda avukat olmasına rağmen kendisinin taraf olduğu kira sözleşmesinden kaynaklı alacak nedeniyle takip borçlusu konumundadır. CMK’nin zorunlu müdafilik hükümleri gereğince, avukatların zorunlu müdafiler olarak girdikleri davalardan tarife göre vekalet ücret alacaklarının, yukarıda açıklandığı üzere yasa gereği rutin olarak Ç. Barosu tarafından görevlendirilmesiyle süregelen bir hukuki ilişki sonucunda doğacağı bellidir. Böylece borçlunun mesleğinin avukatlık olması nedeniyle Ç. Barosu tarafından görevlendirme sonucu CMK’den kaynaklı vekalet ücreti alacaklarına haciz konulmasında yasaya aykırılık söz konusu değildir.” şeklindeki gerekçe kısmıdır.²⁰

D. BANKA HESAPLARI

Bu noktada banka hesaplarına uygulanan hacizleri de ele almakta yarar bulunmaktadır. İİK’nin 89. maddesine dayalı 1. haciz ihbarnamesinin 3. kişi konumundaki bankaya tebliği anında takip borçlunun banka nezdindeki hesabında para bulunmadığı olaylarda daha sonra bu hesaba gelen havalelerle oluşan meblağın hacze konu edilip edilmeyeceği, bunlar için yeni bir haciz ihbarnamesi gerektiği noktasında tereddütler yaşanabilmektedir. Burada banka hesabına daha sonra gelen paraların “muhtemel (müstakbel) alacak” yönünden ele alınması gerekli olmaktadır.

Yargıtay kural olarak “İİK’nin 89. maddelerine göre 1 ve 2. haciz ihbarnamelerinin gereğinin yapılabilmesi için 3. kişi banka nezdinde borçlunun mevcut bir alacağının bulunması gereklidir.” görüşünde ise de “Ancak müstakbel (beklenen ya da doğacak) alacaklar için haciz ihbarnamesi gönderilebilmesi 3. kişi bankayla davacı

borçlu arasında süregelen bir hukuki ilişkinin varlığına bağlıdır. Hukuki ilişkinin varlığı ve bu ilişki nedeniyle davacı borçluya ödenecek ve devamlılık arz eden bir alacağın bulunduğu hallerde 3. kişi bankaya İİK’nin 89’uncu maddesine göre haciz ihbarnamesi gönderilmesi mümkün ve geçerlidir.” şeklinde bu kuralın istisnasını ortaya koymaktadır.²¹

Buna göre, müstakbel (beklenen) bir alacaktan söz edebilmek için bir hukuki ilişkinin bulunması, bu hukuki ilişkiden doğacak alacağın cinsinin ve borçlusunun (3. kişi bankanın) belli olması yeterli olup, alacağın miktarının belli olması veya böyle bir alacağın doğmama olasılığının bulunması önemli görülmemektedir.

Söz konusu Yargıtay kararında²² “Haciz sırasında alacağın doğmuş olması gerekmez, alacağın doğumunun ihtimal dahilinde bulunması yeterlidir.” vurgusu yapıldıktan sonra “Buna karşılık, takip borçlusu(ile)... üçüncü kişi (banka) arasında (birinci haciz ihbarnamesinin tebliği edildiği anda) mevcut olan bir hukuki ilişkiye (temele) dayanmayan, sırf ümit ve olasılığa dayalı alacakları, buradaki anlamda müstakbel alacak olarak nitelendirmek mümkün değildir.” şeklindeki gerekçe ile bu “ihtimal”ın sınırları da çizilmektedir. Karar bu açıklamaları “...bankada hiçbir hesabı olmayan bir kişi (takip borçlusu) adına bundan sonra bankaya gelmesi olasılığı olan muhtemel havaleler, takip borçlusu bakımından müstakbel bir alacak sayılamaz ve alacaklı böyle sırf ümit ve ihtimale dayanan havale alacağı için bankaya haciz ihbarnamesi göndertemez, daha doğrusu icra dairesi, alacaklının bu şekildeki bir talebini reddetmelidir ve bankaya haciz ihbarnamesi göndermemelidir.” şeklinde somut olarak örneklemektedir.

O halde kararda da “Takip borçlusunun bankada mevcut olan sürekli işleyen bir hesabına, bundan sonra düzenli yatırılacak paralara haciz konulabilir takip borçlusuyla banka arasındaki hukuki ilişkiden bir alacak

20 Yargıtay 8. Hukuk Dairesi, 17.06.2013, E:2013/4195 K:2013/9316.

21 Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 02.11.2009, E:2008/5047 K:2009/11190.

22 Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 02.11.2009, E:2008/5047 K:2009/11190.

doğarsa, banka, bu alacağı takip borçlusuna değil, icra dairesine ödemelidir. Bunun için yeni bir haciz ihbarnamesi tebliği gerekmez.” şeklinde gerekçelendirildiği üzere²³ “mevcut” ve “sürekli işleyen” banka hesaplarına “daha sonra düzenli yatırılacak paralar”, müstakbel alacak çerçevesinde ele alınacaktır. Zira bu paralar, “sırf ümit ve ihtimale” dayalı değildir.

Konunun önemine istinaden bir başka karar²⁴ –üstelik bu kez Hukuk Genel Kurulu kararı– üzerinden “banka hesapları” ile ilgili konuyu kavramları daha da vurgulamak üzere irdelemeye devam edelim.

Bu örnekte, haciz ihbarnamesi üçüncü kişiye (bankaya) 26.01.2006 tarihinde tebliğ edildikten sonra hesaba 10.02.2006, 28.02.2006, 15.09.2006, 02.11.2006 ve 07.01.2007 tarihlerinde para gönderilmiştir. Yerel Mahkeme bankanın gelen bu paraların aktarılmaması nedeniyle banka aleyhine açılan tazminat²⁵ davasını kabul etmiştir.

Banka temyizi üzerine Yargıtay ilgili Dairesi; “İİK’nin 89. maddesine göre 3. şahıs bankaya, borçlunun nezdinde doğmuş ve doğacak alacaklarının haczi şeklinde haciz ihbarnamesinin gönderilmesi halinde, 3. şahıs bankanın sorumluluğu, haciz müzekkeresinin kendisine ulaştığı tarihteki mevcut durumla sınırlı olup, daha sonra hesaba gönderilecek olan paraların bankaca bilinmesi mümkün olmadığından bu paralarla ilgili olarak 3. şahıs bankanın sorumluluğu doğmaz.” gerekçesiyle kararı bozmuştur.²⁶ Yerel Mahkeme’nin bozma kararına karşı davanın kabulü kararında ısrar etmesi nedeniyle konu Genel Kurul önüne gelmiştir.

23 Karar gerekçesinde Yargıtay 19. Hukuk Dairesi’nin 23.09.1999 tarih ve 4545/5107; 12. Hukuk Dairesi’nin 08.03.2002 tarih ve 3683/4795 sayılı kararları yanında Prof. Baki Kuru, İcra ve İflas Hukuku, El Kitabı, İstanbul 2004, sh.428, 429, 430 atfı ile doktrindeki görüşlerin de aynı yönde olduğunu vurgu bulunmaktadır.

24 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 26.09.2012, E:2012/12-139 K:2012/624.

25 Davacı, dava dışı borçlu hakkında yapılan takibin kesinleşmesi sonrasında davalı/üçüncü kişi bankaya İİK 89/1. madde uyarınca gönderilen ve borçlunun doğmuş ve doğacak alacaklarının haczinin istendiği haciz ihbarnamesine karşı, banka tarafından borçlunun bankadaki mevcut bakiye hesabına haczin işlendiğini ancak müstakbel alacaklarının haczi için bloke konulmaması nedeniyle, borçlunun bankadaki mevduat hesabına sonradan yatan paranın haczi yerine borçluya ödendiğini, davalı/üçüncü kişi bankanın müstakbel alacakların haczine ilişkin yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle hesaba yatan ve borçlu tarafından çekilen miktarda zararlarının doğduğunu ileri sürerek davalıdan tahsili istemektedir.

26 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 21.09.2010, E:2010/7619 K:2010/20453.

Genel Kurul, uyuşmazlığı “Uyuşmazlık, müstakbel alacakların haczi kavramı içinde, haciz ihbarnamesinin tebliğ tarihinde borca yeter bakiye bulunmayan borçluya ait banka mevduat hesabına ileride yatacak paraların haczinin de mümkün olup olmadığı, noktasında toplanmaktadır.” şeklinde tespit ederek özetlemektedir.

Ayrıntılı irdelemeler içeren kararın çalışmamızı ilgilendiren gerekçe kısmı “...somut uyuşmazlığın incelenmesinde, haciz ihbarnamesinin tebliğ tarihinde borçlunun davalı/üçüncü kişi banka nezdindeki mevduat hesabında bulunan miktar üzerine haciz uygulandığı, haciz ihbarnamesinde doğacak alacaklar üzerine de haciz konulmuş olduğu bildirilmiş olmasına rağmen takip borçlusuyla davalı/üçüncü kişi banka arasında, banka nezdinde müstakbel alacak doğuracak (kira, istihkak, maaş vb.) bir hukuki ilişkinin olmadığı, borçlunun banka nezdinde mevduat hesabı bulunmakla birlikte anılan mevduat hesabına düzenli (periyodik) olarak para yatırılmasının da söz konusu olmadığı açıktır.” şeklindedir.

Genel Kurul, “...borçluyla banka arasında mevcut bir hukuki ilişkiye dayanmayan, sırf ümit ve ihtimale dayanan alacaklar, devamlılık arz eden bir alacak olmadığından, müstakbel alacak olarak haczi mümkün olmayacak, bu halde haciz ihbarnamesinin bankaya tebliği anında bankada borçlu adına mevcut olan alacaklar haczedilebilecektir. Zira bu halde, borçluyla banka arasında devri edimler doğuran temel bir hukuki münasebet yoktur.” noktasından hareketle “Üçüncü kişi bankaya gönderilen haciz ihbarnamesi, doğmuş ya da doğacak alacakların haczi ibaresini içerse bile, üçüncü kişi banka haciz ihbarnamesini tebellüğ ettiği tarihteki mevcut durumla sınırlı olarak sorumlu olacaktır.” sonucuna varmıştır.

Buna göre, ancak “kira, istihkak, maaş vb. gibi hukuki ilişkiler” temelinde “düzenli (periyodik)” ödemeler söz konusu ise “borçluyla 3. kişi arasında devri edimler” doğabileceği noktasındaki “ihtimal” söz konusu ise “müstakbel (muhtemel) alacak” haczi söz konusu ola-

bilecek; değilse (yani sırf ümit ve ihtimal söz konusu ise) haciz ihbarnamesi tebellüğ tarihindeki mevcut durumla sınırlı haciz uygulanabilecektir. Bu somut örnekte haciz ihbarnamesi tebellüğü sonrası beş ayrı defada hesaba gelen paralar *“ümit ve ihtimale dayalı”* gelmiş olduğundan tebellüğ tarihinde *“müstakbel alacak”* olarak haciz kapsamında değerlendirilmemiş olmaktadır.

E. DESTEKLEME PRİM ALACAKLARI

Buraya kadar sıkça sözü edilen alacağın *“sırf ümit ve ihtimale”* dayanması konusunu önemine binaen bir başka Yargıtay kararı²⁷ üzerinden somut bir olay ile irdeleyelim:

Örnekleyeceğimiz olayda zeytinyağı üreticilerinin desteklenmesi amacıyla çıkarılan 1998/12122 sayılı Bakanlar Kurulu kararı 15.12.1998 tarihinde yürürlüğe girerek bu kişilere prim verilmesi öngörülmüş, sapta- nan primin gerekli belgelere istinaden Ziraat Bankası aracılığıyla destekleme primi olarak doğrudan üreticilere ödeneceği hükme bağlanmıştır. Kararnamenin uygulanmasıyla ilgili olarak çıkarılan genelgede üreticiler tarafından beyan edilen bilgi ve belgelerin Zeytinyağı Prim Uygulama Merkez Komisyonunda karşılaştırılıp inceleneceği, eksik ve usulsüzlük tespit edilmemesi halinde üzerine uygundur kaşesi vurulup imzalanan belgenin bir nüshasının prim hak ediş belgesiyle birlikte bankaya gönderileceği belirtilmiştir.

Yargıtay, *“Davacıların haciz talebinde bulunduğu 5.10.1999 tarihinden önce borçlunun prim hak edişine ilişkin belgeler bankaya gelmişse henüz borçluya ödenebilecek bir meblağ olmasa bile borçlunun müstakbel bir alacağının haczi mümkündür. Zira haciz sırasında müstakbel bir alacağın doğumunu ihtimal dahilinde gösteren bir hukuki temel mevcuttur. Merci Hakimliğince bu yönler gözetilerek davacıların 5.10.1999 tarihli haczinin geçerli olup olmadığı üzerinde durularak varı-*

lacak uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçeyle şikâyetin reddinde isabet görülmemiştir.” şeklinde hüküm tesis etmiştir.

Bu kararda ele alındığı şekliyle, haciz uygulan- nan tarihten önce borçlunun prim hak edişine dair belgelerin bankaya gelmiş olması nedeniyle ortada henüz ödenebilecek bir tutar yok ise de müstakbel bir alacak söz konusudur. Evet, bir *“ihtimal”* söz konusu ise de bu ihtimal *“sırf ümit”* içermemekte, alacağın doğumunun ihtimal dâhilinde olduğuna dair *“hukuki bir temel mevcudiyeti”* (bankaya gelen prim hak ediş belgeleri) söz konusudur.

F. KAR PAYI (TEMETTÜ) ALACAKLARI

Örneklerimizi *“kâr payı (temettü)”* üzerinden çeşitlendirerek kavramları irdelemeye devam edersek:

Somut olayda, 3. kişi konumundaki şirkete İİK'nin 89 uncu maddesine istinaden birinci ve ikinci haciz ihbarnamelerinin gönderilmişse de haciz ihbarnamelerine sehven itiraz edilmemiş, üçüncü haciz ihbarnamesinin tebliğ edilmesi sonrasında ise şirket *tara- findan “takip borçlularının sadece şirket ortağı olup, ... şirketten herhangi bir hak ve alacağının bulunmadığı...”* belirtilerek davalıya borçlu olmadığına tespitine karar verilmesini talep ve dava edilmiştir. Davalı, takip borçlularının davacı şirkette kâr payı alacağı olduğunu, takibe konu senetlerin davacının kira borcuna karşılık verildiğini belirterek davanın reddine karar verilmesini istemiştir. Yerel Mahkeme, dava dışı takip borçlularının davacı şirketteki kâr payı toplamı kadar davacı şirketin borçtan sorumlu olduğuna hükmetmiştir.

Kararı temyizen inceleyen Yargıtay, *“İki kişi arasında mevcut hukuki münasebete dayanan henüz doğmamış olmakla birlikte doğması muhtemel bulunan alacakların haczi mümkünse de somut olayda müstakbel alacak haczinin koşulları bulunmamaktadır. Sermaye şirketi türü olan limitet şirketlerde ortağın kâr payı ala-*

27 Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 16.11.2000, E:2000/7063 K:2000/7837.

cağı, ortaklar kurulunun TTK'nin 539/4'üncü maddesi gereğince kar dağıtma kararıyla muacceliyet kazanır. Bu durumda mahkemece yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda dava dışı takip borçlularının ortak olduğu şirketten alacağının olup olmadığının belirlenerek varılacak uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm tesisinde isabet görülmemiştir.” şeklinde karar vermiştir.²⁸

Bu karardan görüldüğü üzere, sermaye şirketlerinde ortakların kâr payı alacakları ancak yetkili kurullarının kararı ile muaccel hale geldiğinden ortada bir “ihtimal” olsa da söz konusu karar alınmadıkça “sırf ümit” içeren bu konuda “müstakbel alacak” değerlendirilmesi yapılarak haciz uygulanamayacaktır. Kararda ele alınmamış ise de (ki buna gerek yoktur) kâr payı ödemelerinin belirli periyotlarda bir düzen içermediğini de biz ekleyelim.

G. HASILAT KİRA SÖZLEŞME ALACAKLARI

Ödemelerin belirli bir “devir (periyot)” içermesi ve “düzenli olması” unsurları yönünden Hasılat Kira Sözleşmeleri iyi bir örnektir. Nitekim Yargıtayın “...borçlu ile 3. kişinin Hasılat Kira Sözleşmesi'nin 5 yıllık bir süreci kapsamı ve ödemelerin de 15 günlük dönemlerde yapılması karşısında, mahcuz alacağın müstakbel alacak niteliğinde olması da dikkate alınmak gerekir.” şeklindeki bir kararında da bu unsurlara vurgu yapılmıştır.²⁹

H. KAT KARŞILIĞI İNŞAAT SÖZLEŞMELERİ NEDE-NİYLE DÜŞECEK PAY ALACAKLARI

Her ne kadar gerek İİK mad. 89 ve gerekse 6183 sayılı Kanun mad. 79 çerçevesinde menkul bir mal veya kabulüne imkân yok ise de İİK mad. 89 bakımından “sair bir talep hakkı” ve 6183 sayılı Kanun mad. 79 bakımından “vesaire gibi her türlü hakların” kavramları içerisinde değerlendirilmesi olasılığı nedeniyle kat karşılığı inşaat sözleşmeleri kapsamında “elde edilecek” pay-

ların haczi konusuna da somut bir örnek üzerinden değinmek isteriz.

Alacaklı tarafından başlatılan genel haciz yoluyla ilamsız takipte alacaklı, borçlunun şikayetçi arsa sahibi ile yaptığı kat karşılığı inşaat sözleşmesi gereği, borçluya gelecekte isabet edecek hisse üzerine haciz koydurmuştur. 3. kişi şikayetçi taşınmazına konulan haczin kaldırılmasını ve satış işlemlerinin durdurulmamasını talep etmiş, istem mahkemece reddedilmiştir.

Yargıtay, “Haciz tarihi olan 16.03.2011 tarihinde taşınmaz maliki şikayetçi üçüncü kişi olup, bu taşınmaz üzerinde ilerde borçlu lehine doğacak bir hakkın haczi mümkün değildir. Başka bir anlatımla müteahhidin borcu için, kat karşılığı inşaat sözleşmesi nedeni ile yapılacak inşaatla müteahhide isabet edecek hisseler bu aşamada haczedilemez... Borçlu ile şikayetçinin düzenlediği kat karşılığı inşaat sözleşmesine dayalı olarak, ileride koşullar tahakkuk ettiği takdirde, borçlu adına tescili yapılacak yer için haciz konulması usulsüzdür. Şikayetçinin tapu kaydı maliki olması nedeniyle şikâyetinde hukuki yararı bulunmamaktadır.” gerekçesi ile “haczin kaldırılmasına karar verilmesi gerekirken istemin reddi yönünde hüküm tesisine isabetsizdir” şeklinde karar vermiştir.³⁰

V. 6183 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE: KAVRAMA DAİR SOMUT ÖRNEKLER ÜZERİNDEN İDARE VE YARGININ BAKIŞI

Konu genelde kamu ve özeld e vergi alacağı olduğunda bu alanda Danıştay kararları, Yargıtay kararlarındaki kadar çok ve çeşitli değildir. Ancak bu kararlar üzerinden bir değerlendirmeye geçmeden önce Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanmış Tahsilat Genel Tebliği'nde³¹ yer alan aşağıdaki açıklamaya değinmekte yarar bulunmaktadır:

“6183 sayılı Kanun hükümlerine göre, ihtiyati veya kat'i haczin borçlunun her türlü hak ve alacaklarına tatbik edilmesi mümkün bulunmaktadır.

28 Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 11.05.2011, E:2010/11456 K:2011/6540.

29 Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 21.03.1995, E:1994/1870 K:1995/2577.

30 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 13.09.2012, E:2012/7691 K:2012/26214.

31 Tahsilat Genel Tebliği, Seri: A Sıra No:1

Ancak, borçlu olan bir şahsın bankalarda bir alacak ve hakkı bulunmamasına rağmen ileride borçlu adına doğacak alacaklar için bankalara haciz veya ihtiyati haciz bildirisi tebliğ edilmesi, haczin “borçlunun mal varlığını hedef tutması” esasına aykırı düşecektir.

Amme alacağından borçlu olan bir şahsın, bankalarda alacak ve hakkının bulunmamasına rağmen ileride tahakkuk edecek alacağından istifade etmek üzere geleceğe yönelik olarak bankalara haciz veya ihtiyati haciz tebliği, muhtemel bir alacak niteliğinde dahi tanımlanamayacak bir durum oluşturması ve bankanın bu hacizleri sürekli izlemesi veya banka tarafından yapılan tüm işlemlerde bir süreye de bağlı kalınmaksızın borçlu adına mal, hak ve alacak doğup doğmadığının takip edilmesi, doğması halinde haciz veya ihtiyati haciz uygulanmasını gerektirir ki bankalara böyle bir külfet yüklemeye imkân bulunmamaktadır.

Bu nedenle, bankalara yapılacak haciz ve ihtiyati haciz tebliğlerinin sadece tebliğ tarihi itibarıyla amme borçlularının mevcut olan varlıklarını konu alması ve bu kişilerin ileride doğabilecek alacakları için haciz ve ihtiyati haciz tebliğinde bulunulmaması icap etmektedir.

Bankacılık sisteminde, POS cihazı kullanan müşteri ile banka arasında yapılan sözleşmelere dayanan bankalar nezdindeki hesaplar banka ile müşterisi arasında devamlılık arz etmektedir. Dolayısıyla bu hesaplar her zaman için banka nezdinde alacak doğmasına (muhtemel alacak) müsait hesaplar olarak değerlendirildiğinden bu hesaplara ileriye matuf olmak üzere haciz konulması mümkün bulunmaktadır.”

Bakanlığın açıklaması daha ziyade bankalar yönünden ise de burada yer verilen “haciz tebliğlerinin sadece tebliğ tarihi itibarıyla amme borçlularının mevcut olan varlıklarını konu alması” ile “banka ile müşterisi arasında devamlılık” aranması gibi vurgular birçok olay yönünden geçerli olacağı için önem arz etmektedir.

Tam da bu Genel Tebliğ kapsamında yaşanan bir uyuşmazlıkta Danıştay,

“Davacı banka adına düzenlenen 7.4.2009 tarih ve ... takip no'lu ödeme emrinin iptali istemiyle açılan davayı; dosyanın incelenmesinden, C. Belediyesi ... Kültür Parkı işletmesinin vergi borcu nedeniyle, işletmeye ait davacı bankanın Samsun Şubesinde bulunan hesapları üzerine haciz konulması için 28.9.2007 ve 23.10.2007 tarihli haciz bildirilerinin gönderildiği, bildirilerinin tebliğ edildiği günlerde hesaptaki tutarların vergi dairesine aktarıldığı, ancak davalı idarece yapılan araştırma sonucunda vergi borçlusunun POS hesabına muhtelif tarihlerde toplam ... TL para girişi olduğu halde bu tutarın vergi dairesi hesabına aktarılmadığının tespit edilmesi üzerine dava konusu ödeme emrinin düzenlendiğinin anlaşıldığı, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 79. maddesinde, amme borçlusunun üçüncü kişilerdeki menkul mal, alacak ve haklarının haczinin düzenlendiği, bu maddenin maaş, ücret ve kira alacakları gibi henüz doğmamış olsa bile, amme borçlusu ile üçüncü şahıs arasında devamlılık arz eden hukuki ilişkiye dayanan ve ileride doğması muhtemel alacakların da haczine cevaz verdiği, amme borcu tahsil edilene kadar doğacak hakların tahsil dairesine ödenmesi gerektiği, olayda, davacı bankanın haciz bildirileri üzerine 7 günlük sürede itirazda bulunmadığı ve hesaba giren ... TL parayı vergi dairesi hesabına aktarmadığı görüldüğünden, düzenlenen ödeme emrinde yasal isabetsizlik bulunmadığı gerekçesiyle reddeden Samsun Vergi Mahkemesinin 7.12.2009 tarih ve E:2009/417, K:2009/1213 sayılı kararının; amme borçlusunun hesabına girmesi muhtemel alacağın haczedilemeyeceği, haciz bildirisi gönderilen günlerde POS hesabındaki tutarın vergi dairesine aktarıldığı, POS hesabının günlük olarak takip edilmesinin fiilen mümkün olmadığı ileri sürülerek bozulması...”

istemini reddederek bu yöndeki kararı aynen onamıştır.³² Karar ile yukarıda alıntılanan Genel Tebliğ açıklamasının aynı yönde olduğu görülmektedir.

32 Danıştay 9. Daire, 05.06.2012, E:2010/2022 K:2012/3391.

Ancak hemen hemen aynı tarihlerde bir başka Danıştay kararında ise bir diğer Daire'nin, *"Mahkeme kararının gerekçesinde pos cihazı kullanan müşteriler ile banka arasında yapılan sözleşmelere dayanan hesaplar süreklilik arz ettiğinden bu hesapların banka nezdinde alacak doğmasına müsait hesaplar olduğu belirtilerek bu hesaba uygulanan haciz işlemi muhtemel alacağın haczi olarak nitelendirilmiş ve böyle bir işlemin yasaya uygun olduğu değerlendirilmiş ise de, Kanunda işlem tarihi itibarıyla henüz mevcut olmakla beraber ileride doğması muhtemel olan alacaklarla ilgili olarak, maaş, ücret, kira gibi hakların haczinin de bu maddeye göre yapılacağı belirtilmiş ve bu suretle temelindeki hukuki ilişkinin niteliği gereği süreklilik arz eden bu tür alacakların değil, bu alacağın doğumuna temel teşkil eden hukuki ilişkilerden kaynaklanan hakların haczedilebileceği kabul edilmiştir.*

Uyuşmazlıkta, ise, asıl amme borçlusunun davacı ile yapmış olduğu sözleşme Kanunda sayılan maaş, ücret, kira gibi süreklilik arz eden bir alacak hakkı sağlamadığından, 6183 sayılı Kanun'un 79' uncu maddesi uyarınca işlem tarihinde hesapta mevcut olmayan bir meblağın Kanunda belirtilen "hak haczi" kapsamında haczine olanak bulunmamaktadır."

gerekçesiyle *"...davacı bankada bulunan pos cihazı hesabı üzerine ileriye yönelik olarak haczedilen tutarın cebren tahsili için düzenlenen ödeme emirlerini iptal eden Mahkeme kararında sonucu itibarıyla hukuka aykırılık görülmemiştir."* şeklinde karar verdiği görülmektedir.³³

Bu arada söz konusu karara konu Vergi Mahkemesi kararının; *"...bankalara yapılacak haciz ve ihtiyati haciz bildirimlerinde sadece bildirimin tebliğ tarihi itibarıyla mevcut varlıkların konu alınması, ileride doğabilecek alacaklar için haciz ve ihtiyati haciz tebliğinde bulunulmaması gerektiği, ancak pos cihazı kullanan müşteri ile banka arasında yapılan sözleşmelere dayanan banka hesaplarından banka ile müşteri arasında devamlılık arz ettiği, bu hesaplar her zaman banka nezdinde ala-*

cak doğmasına müsait hesaplar olduğundan bunlara ileriye yönelik haciz uygulanabileceği, davacıya tebliğ edilen 5.7.2005 tarihli haciz bildirisinin sadece mevcut varlıkları konu aldığı, muhtemel alacaklar için bir açıklama içermediği, bu bağlamda bir açıklama içeren şerhin 5.10.2006 tarihli haciz bildirisinde yer aldığı... muhtemel alacaklar için haciz öngörmeyen ilk bildirim uyarınca sorumlu tutulmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle ödeme emirlerinin iptaline..." karar verdiğini vurgulayalım.

Buradan da anlaşıldığı üzere bu örnekte Danıştay, Genel tebliğ açıklaması ve Vergi Mahkemesi karar gerekçesinden ayrı olarak *"POS hesapları"* yönünden farklı bir yaklaşım göstermektedir. Ancak daha da önemli olan bu kararda *"muhtemel alacak"* haczinin sadece *"maaş, ücret, kira gibi haklar"* ile ilgili olabileceğinin ve *"bu suretle temelindeki hukuki ilişkinin niteliği gereği süreklilik arz eden bu tür alacakların değil, bu alacağın doğumuna temel teşkil eden hukuki ilişkilerden kaynaklanan hakların haczedilebileceği"* yolundaki gerekçenin vurgulanmış olmasıdır.

Görüldüğü gibi ulaşabildiğimiz ve yakın tarihli iki Danıştay kararında farklı Daireler arasında hangi müstakbel alacakların haczedilebileceği (en azından POS hesapları) yönünden bir görüş birliği oluşmuş değilse de *"müstakbel (muhtemel) alacak"* üzerine haciz uygulanabileceği konusunda tereddüt olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, ister mevcut ve isterse bu çalışmaya konu olan *"muhtemel (müstakbel)"* alacaklardan olsun idarenin öncelikle yapması gereken böyle bir alacağın varlığını araştırmak ve tespit etmektir. Nitekim bir Danıştay kararında³⁴,

"...Bu düzenlemelere göre amme borçlusunun üçüncü şahıslardaki alacakları üzerine haciz uygulanabilmesi için amme borçlusunun üçüncü şahıs nezdinde alacağının bulunduğunu bildirmiş olması veya idarece borçlu şirketin bu şahıslardan alacağı olduğunun tespit edilmesi

33 Danıştay 4. Daire, 28.03.2012, E:2009/4803 K:2012/1090.

34 Danıştay 4. Daire, 10.06.2013, E:2010/8630 K:2013/4481.

ve tespit edilen tutar için haciz konulması gerekmektedir. Dosyanın incelenmesinden; davalı İdareye ... TL vergi borcu bulunan ...'ın davacı şirkete mal sattığı ve ... TL (katma değer vergisi hariç) tutarındaki bu satışın mükellef tarafından (Bs) formuyla beyan edildiği, bunun üzerine davacıya 25.11.2009 tarihinde tebliğ edilen 12.11.2009 tarih ve ... sayılı haciz bildirisi ile söz konusu hak ve alacağın haczedildiğinin bildirildiği, davacı şirketin 03.12.2009 tarihli dilekçeyle ...'a söz konusu alım tutarını nakden ödediklerini, bu sebeple adı geçen her hangi bir hak ve alacağının bulunmadığını bildiren haciz bildirisine itiraz ettiği, ancak itirazın 7 günlük yasal süre içinde yapılmaması nedeniyle mal elinde ve borç zimmetinde sayılarak ... TL tutarındaki amme alacağının tamamı için dava konusu ödeme emrinin düzenlendiği anlaşılmıştır.

Uyuşmazlıkta, vergi borcu bulunan mükellefin davacıya yaptığı satışı (Bs) formuyla beyan etmesi, ödemeye ilişkin bir tespitte bulunulmaksızın, davacıdan alacağının bulunduğu yolunda bir bildirim olarak kabul edilemeyeceği gibi, İdarece davacı şirketin ...'a borcu olduğuna ilişkin somut bir tespit de yapılmamıştır. Kaldı ki, İdarece bu tespitlerin yapılmış olması halinde dahi haciz uygulanabilecek ve sonrasında ödeme emriyle istenebilecek olan tutar, alacaklının tüm vergi borcu kadar değil, tespit edilen hak ve alacak tutarı kadar olacaktır.

Buna göre; 6183 Kanun'un 62'nci maddesinin 1'inci fıkrasında haciz için öngörülen koşullar oluşmadığından, davacı adına bu Kanun'un 79'uncu maddenin 3'üncü fıkrası hükmüne dayanılarak, borç zimmetinde sayılmak suretiyle ödeme emri düzenlenmesinde hukuka uyarlık görülmemiştir."

şeklindeki irdeleme de bu yöndedir.

VI. SONUÇ

Çalışmamızda ortaya konulan açıklamalar çerçevesinde,

1. Gerek İİK ve gerek 6183 sayılı Kanun çerçevesinde mevcut alacakların yanında "müstakbel – muhtemel"

alacakların da haczinin mümkün olduğu,

2. Haczin, bildirim anı itibariyle var olan alacaklar yönünden geçerli olması kuralının bu noktada ihlal edilmediği, zira muhtemel alacakların da haciz anı itibariyle mevcut bir hukuki ilişki çerçevesinde uygulandığı,

3. Ancak bunun için hacze dair işlemde bu hususa yer verilmesinin gerekli olduğu,

4. Burada süreklilik arz eden bu tür alacakların değil, bu alacağın doğumuna temel teşkil eden hukuki ilişkilerden kaynaklanan hakların haczedilmesinin söz konusu olduğu,

5. Hukuki ilişkiden doğacak alacağın cinsinin ve borçlusunun belli olmasının yeterli olduğu, alacağın miktarının belli olması veya böyle bir alacağın doğmama olasılığının bulunmasının önemli olmadığı,

6. Bu tür alacakların haczinin üçüncü kişiyle borçlu arasında süregelen bir hukuki ilişkinin varlığına bağlı olmasının yeterli olmadığı ayrıca bu ilişki nedeniyle borçluya ödenecek ve devamlılık arz eden bir alacağın bulunması gerektiği, 6183 sayılı Kanun lafzının bu konuda daha belirgin olduğu,

7. Ödemelerin belirli bir "devir (periyot)" içermesi ve "düzenli olması" unsurlarının varlığının muhtemel alacak varlığını kabul etmekte bir ölçü olduğu; sadece ihtimale dayalı işlem yapılamayacağı,

8. 6183 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan uygulamada, idarenin bu tür alacaklar için de aynen mevcut alacaklar için olduğu gibi önce bunların varlığını tespit etmek zorunda olduğu ortaya çıkmaktadır.

SERMAYENİN KAYBI VE BORCA BATIK OLMA DURUMUNA GENEL BAKIŞ

HARUN REŞİT TOKCAN

Yeminli Mali Müşavir & Bağımsız Denetçi

6102 sayılı Kanunun 376. maddesinde şirket mali durumunun bozulması halleriyle ilgili olarak:

- a) Son yıllık bilançodan, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının yarısının zarar sebebiyle karşılıksız kaldığı anlaşıyorsa yönetim kurulunun, genel kurulu hemen toplantıya çağıracağı ve bu genel kurula uygun gördüğü iyileştirici önlemleri sunacağı,
- b) Son yıllık bilançoya göre, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının üçte ikisinin zarar sebebiyle karşılıksız kaldığının anlaşılmasıyla, derhâl toplantıya çağrılan genel kurulun, sermayenin üçte biri ile yetinme veya sermayenin tamamlanmasına karar vermediği takdirde şirketin kendiliğinden sona ereceği,
- c) Şirketin borca batık durumda bulunduğu şüphesini uyandıran işaretler varsa yönetim kurulunun ve aktiflerin, hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de muhtemel satış fiyatları üzerinden bir ara bilanço çıkarttırıp denetçiye vereceği,
- d) Denetçinin bu ara bilanço, en çok yedi iş günü içinde inceleyeceği ve değerlendirmeleri ile önerilerini bir rapor hâlinde yönetim kuruluna sunacağı, bu önerilerde 378'inci maddede düzenlenen erken teşhis komitesinin önerilerinin de dikkate alınması gerektiği,
- e) Rapordan; aktiflerin, şirket alacaklılarının, alacaklarını karşılamaya yetmediğinin anlaşılması hâlinde, yönetim kurulunun, bu durumu şirket merkezinin bulunduğu yer olan Asliye Ticaret Mahkemesine bildirerek şirketin iflasını isteyeceği,
- f) İflas kararının verilmesinden önce, şirketin açığını karşılayacak ve borca batık durumunu ortadan kaldıracak tutardaki şirket borçlarının alacaklıları, alacaklarının sırasının diğer tüm alacaklıların sırasından sonraki sıraya konulmasını yazılı olarak kabul etmiş ve bu beyanın veya sözleşmenin yerindeliği, gerçekliği ve geçerliliği, yönetim kurulu tarafından iflas isteminin bildirileceği mahkemece atanan bilirkişilerce doğrulanması halinde iflas isteğinin durmuş sayılacağı,
- g) Aksi hâlde mahkemeye bilirkişi incelemesi için yapılmış başvurunun iflas bildirimi olarak kabul olunacağı, belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere yürürlükteki TTK'nin 324. maddesinde yer almakta olan sermaye kaybı ve borca batıklık durumu yeni TTK'nin 376. maddesinde de belli bir ölçüde korunmuş, buna ilave olarak da bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Bu düzenlemeleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1- Mevcut düzenlemede yönetim kurulunun, son yıllık bilançoda esas sermayenin yarısının karşılıksız kaldığının anlaşılması halinde derhal toplanma ve durumu umumi heyete bildirme yükümlülüğü varken yeni düzenlemede son yıllık bilanço üzerinden, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının yarısının zarar sebebiyle karşılıksız kaldığı anlaşıyorsa genel kurulu hemen toplantıya çağırma ve uygun gördüğü iyileştirici önlemleri sunma görevi verilmiştir. Bu çerçevede yönetim kurulu, genel kurulu toplantıya çağırarak şirketin finansal yönden içinde bulunduğu zor durumu ve çözüm önerilerini anlatmak durumundadır.

2- Mevcut düzenlemede ara bilançoya göre esas sermayenin üçte ikisinin karşılıksız kalması durumunda, genel kurulun bu sermayenin tamamlanmasına veya kalan üçte bir sermaye ile yetinme kararı vermediği takdirde şirketin feshedilmiş sayılacağı yer alırken bu düzenleme büyük ölçüde korunarak yeni uygulamada sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının üçte ikisinin karşılıksız kalması durumunda, toplantıya çağrılan genel kurulun, sermayenin üçte biri ile yetinme veya sermayenin tamamlanmasına karar vermesi beklenmektedir. Genel kurul bu iki karardan birini almamışsa anonim şirket fesih olmuş sayılacak ve sona erecektir.

3- Yine mevcut durumda şirketin aciz halinde bulunduğu şüphesini uyandıran emarelerin mevcut olması halinde aktiflerin satış fiyatları esas alınarak bir ara bilançosu tanzim edileceği ve bu bilançonun aciz halinde olup olunmadığına, karine teşkil edeceği kânda yer alırken yeni durumda borca batıklık denetçinin, erken teşhis komitesinin ve yönetim kurulunun vardığı ortak tespit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Borca batık olma kavramı, şirket varlıklarının bilançoda mukayyet değerleriyle değil gerçek değerleriyle (hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de muhtemel satış fiyatlarıyla değerlemeye tâbi tutulmaları durumunda dahi şirketten alacaklı olanların, alacaklarını alamamaları, yani şirketin kısa ve uzun vadeli borç ve taahhütlerini karşılayamaması demektir. Bu işaretlerin varlığı halinde, yönetim kurulu hem işletmenin devamı esasına göre hem de aktiflerin muhtemel satış değerleri üzerinden bir ara bilanço düzenletip denetçiye verecektir. Denetçi tarafından yedi gün içinde ara bilançoların incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılarak sonuç rapora bağlanarak yönetim kuruluna sunulacaktır. Bu raporlamada erken teşhis komitesinin önerilerinin de dikkate alınması aranmaktadır.

4- Yeni TTK'nin 378. maddesinde sermaye kaybı ve borca batıklık konusunda ek bir tedbir olarak "riskin erken saptanması ve yönetimi" başlığı altında muhtemel risklerin yönetilmesi için bir komite kurulmasına da yer verilmiştir.

Buna göre, pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu; şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlü tutulmuştur. Bu komite diğer şirketlerde denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi durumunda derhal kurulacak olup ilk raporunu, kurulmasını izleyen bir ayın sonunda verecektir. Komite, yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda durumu değerlendirecek, varsa tehlikelere işaret ederek çareleri gösterecektir. Komitenin raporu ayrıca denetçiye de yollanacaktır.

5-Sermaye kaybı ve borca batıklık genel olarak bir fesih sebebi olarak ortaya çıkmakla birlikte yeni TTK'de bu konuda istisnai bir düzenlemeye de yer verilmiş-

tir. Bu düzenleme; iflas kararının verilmesinden önce, şirketin açığını karşılayacak ve borca batık durumunu ortadan kaldıracak tutardaki şirket borçlarının alacaklıları tarafından, alacaklarının sırasının diğer tüm alacaklıların sırasından sonraki sıraya konulmasını yazılı olarak kabul etmeleri ve bu beyanın veya sözleşmenin yerindeliliğinin, gerçekliği ve geçerliliğinin, yönetim kurulu tarafından iflas isteminin bildirileceği mahkemece atanan bilirkişilerce doğrulanmış olması durumudur. Böyle bir durumun mevcudiyeti halinde mahkemeye bilirkişi incelemesi için yapılmış başvuru iflas bildirimi olarak dikkate alınmayacaktır.

Görüldüğü üzere 6762 sayılı kanunun yerini alacak olan yeni TTK'de de sermaye kaybı ve borca batıklık durumlarının öncesinde ve sonrasında şirket yönetim kurullarına çok çeşitli görevler yüklenmiştir. Başta borca batıklık durumunun varlığında mahkemeye bildirimde bulunulması olmak üzere bu görevler TTK'nin 375. maddesi gereği yönetim kurulunun devredilemez yetki ve görevleri arasında yer almakta olup bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen kurul üyeleri açısından başta TTK olmak üzere Borçlar Kanunu, İcra İflas Kanunu ve Vergi Usul Kanunu açısından takibat yapılabilecektir.

Böyle bir durumda bizim şirketlere önerimiz şudur: Bilançodaki tarihi maliyetle kayıtlı varlıkların Gayri Menkul Değerleme Uzmanları tarafından değerlendirme raporu yazdırılarak alınan bu değerlendirme raporu vasıtasıyla da bilançodaki değerleri güncelleyerek işletmenin bu zor durumda görünen eski mali tablolarına

tarafımızdan bir (mali verilerin yeniden değerlendirilmiş şekliyle) BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU EKİNDE MALİ VERİLERİNİ yeniden düzenleyerek şirkete bir nefes aldırmaaktır.

Bizler yukarıdaki önerimizi öteden beri uygulayagelirken ayrıca vergi uygulamaları açısından da aşağıda yer alan yeni durum ihdas edilerek, 25 Mayıs 2018 tarih ve 30431 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan 7144 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un (Kabul Tarihi:16.5.2018) 5. maddesi ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na Geçici Madde 31 olarak yeni bir madde ilave edilmiştir.

Bu maddeye göre tam mükellef olan ve bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri (kanunda sayılan bazı mükellefler hariç), 25 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla aktiflerine kayıtlı taşınmazlarını 30 Eylül 2018 tarihine kadar, bazı şartlar ile yeniden değerleyebileceklerdir.

Bu değerlemedeki amaç, tarihi maliyetlerde kalan taşınmazların maliyet bedellerinin güncellenmesi, bu yolla bilançoların ve sermayenin daha güncel hale getirilmesi, işletmenin varlık ve sermaye durumunun güncel hale getirilmesine destek sağlanmasıdır.

Yeniden değerlendirme artışı sebebiyle %5'lik bir ek vergi yüküne de katlanılacağı unutulmamalıdır.

Değerli meslek mensubu arkadaşlarımla yararlanma- sı dileklerle,

18.06.2018

İZMİR

YAPAY ZEKÂ İLE FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU İLİŞKİSİ

Yapay zekâ bir eser yarattığında eser sahibi kimdir?

Deniz Hazal ÖZTÜRK
Stajyer Avukat

Giriş

Yapay zekâ: Görsel algı, konuşmayı tanıma, karar verme ve diller arası çeviri yapma gibi insan zekâsı gerektiren görevleri uygulayabilen bilgisayar sistemlerinin teorisi ve bunun geliştirilmesidir.¹ Bu tanımdan yola çıkacak olursak yapay zekânın insana bu kadar yakın bir forma ulaşması aklımıza çeşitli soruları getirmektedir. Yapay zekâ dendiğinde akıllara karmaşık ve çözülemez sistemler gelse de günümüzde pek çok birey bu sistemi kullanmaktadır. İnternet alışverişimizden, Apple'ın Siri'sine kadar aklımıza gelebilecek her şey yapay zekâ teknolojisi ile çalışmaktadır. Günümüzde alışveriş siteleri bireylerin tüketim alışkanlıklarına yeni bir boyut getirmekte ve ticari hayatı çağın yeniliklerine göre şekillendirmektedir. Bu bağlamda alışveriş siteleri çeşitli çerezler kullanarak kullanıcılara inceledikleri ürünlerin benzerlerini sunmaktadır. Yapay zekâların teknoloji ile hayatımızı kolaylaştırdığı aşikâr olmakla birlikte kötü senaryolar da bulunmaktadır. Stephen Hawking'in yapay zekâ ile ilgili düşüncelerinin² ne derece doğru olduğu bilinmez ancak yapay zekânın bizim düşündüğümüzden daha hızlı bir şekilde hayatlarımızda yer ettiği aşikârdır. Tüm bu gelişmeler aklımıza her gün yeni bir soruyu getirmektedir. Yapay zekânın olumlu ve olumsuz olası tüm sonuçları, yapay zekânın hukuk dünyasında bir iz düşümü olacağını göstermektedir.

Yapay zekânın hukuki statüsünün belirsizliği yapay zekânın hukuki bakımdan nasıl korunacağı konusunu cevapsız bırakmaktadır. Yapay zekâların geçtiğimiz yıllardaki işlevi yardımcı bir araç olarak görülmekteyken bugün gelişen teknoloji ile birlikte yapay zekâlar artık sahnenin ön kısmında yer almaya başladı. Bu makalede yapay zekâların "eser sahibi sayılıp sayılamayacakları sorusuna cevap arıyor olacağız.

¹ Oxford internet sözlüğü https://en.oxforddictionaries.com/definition/artificial_intelligence (erişim tarihi:17/05/2018)

² Independent Gazetesi <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/stephen-hawking-artificial-intelligence-could-wipe-out-humanity-when-it-gets-too-clever-as-humans-a6686496.html> (erişim tarihi:18/05/2018)

1. Türk Hukukunda Eser Sahipliği Kavramı

Yukarıda değinilen sorunun cevabını aramaya başlamadan önce Türk hukukunda eserin nasıl tanımlandığına ve eserin sahibi kavramına bakmamız gerekir. FSEK 1/B uyarınca “Eser; sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini ifade eder.” Burada geçen eser sahibi ise yine aynı maddenin b bendinde “eseri meydana getiren kişi” olarak tanımlanmaktadır ve eser sahibinden gerçek kişiyi anlamamız gerekmektedir.³ Gerçek kişi, hukuki anlamda insan olarak kabul edilmektedir. Dünyada farklı görüşler ve tartışmalar yer alsa da bugün için eseri yaratanın insan olduğu düşüncesi hakimdir⁴. Bir fikir ürününün eser sayılması için üç temel şart aranmaktadır. Bunlar: Şekli, Objektif ve Sübjektif şartlarıdır. Şekli şart, *numerus clausus* ilkesine dayandığı için sayılan eser gruplarından birine girmesi gerekmektedir. Objektif şart, bir fikri ürünün eser sayılabilmesi için doğrudan veya dolaylı olarak algılanabilir nitelikte olmasıdır. Sübjektif şart ise eserin sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Hususiyet konusu en önemli noktalardan biridir. Türk hukukunda hususiyet somut olay bazında değerlendirilir.⁵ Yargıtay bazı kararlarında⁶ hususiyet kavramını eser sayılabilmesi için, eser sahibi tarafından meydana getirildiğinin ve başka kaynaktan bir kopya olmadığını ve zihinsel bir çabanın ürünü olduğunun belirlenmesi gerekli ve yeterlidir⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Hususiyet doktrinde çok tartışılan bir konudur. Fikri ürünün korumasının kapsamını, hususiyet belirlemektedir. Hususiyet düzeyi ne kadar yüksek olursa, korumanın kapsamı da o kadar genişler.⁸ Nal/Suluk’a göre hususiyet belirlenirken esas olan, eserin tamamıdır. Tek tek bakıldığında

sorgulanabilir olsa da farklı öğelerin bir arada kullanılmasıyla oluşan genel intiba, hususiyeti oluşturabilir.⁹ Yine aynı yazarların görüşüne göre hususiyet, insana özgü bir niteliktir. Ancak hususiyetin insana özgü olduğu görüşü muhtemelen bir yapay zekânın hukuki statüsünü veya eser sahipliğini tartışmadan önce ortaya konmuştu. Bugün bu düşüncenin değişebilmesi ihtimali oldukça yüksektir.

2.Yapay Zekânın Hukuki Statüsü

Bugün yapay zekânın hukuki statüsünün ne olduğu hakkında birçok tartışma yapılıyor olsa da konu hakkında tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Yapay zekânın insan ile eşya arasında hukuki bir sùje olduğu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır ancak bunlar sadece doktrinel tartışmalar olarak kalmıştır. Hukuk tarihine bakıldığında Roma hukukunda köleler kişi sayılmadıkları için hak ve fiil ehliyetinden yoksun oldukları düşüncesi hakimdi ve eşya olarak kabul ediliyorlardı.¹⁰ Bugün de yapay zekânın sadece mekanik bir alet olduğu fikrinden uzaklaşılması ve ilerleyen günlerde farklı bir gelişim göstermesi olasıdır. Yapay zekâ teknolojisinin her gün değiştiği ve geliştiğini düşünecek olursak bugün olmasına ihtimal vermediğimiz fikirler, yarının olağan bir parçası haline gelebilecektir. Ancak bugün yapay zekâ dediğimiz kavrama insan veya eşya demek bizi çok da doğru olmayan bir sonuca götürecektir. Yapay zekâyı insan denilemeyeceği gibi bir eşyadan da çok uzak olduğu açıktır. Bugüne kadar alışlagelmiş bütün eşyalardan çok daha işlevli olması sebebiyle eşya demek doğru olmayacaktır. Ancak insan demek için de insanın biyolojisinde yer alan birçok şeyden uzaktır. Özellikle bir yapay zekânın duygusal zekâyı sahip olması en azından bugün için mümkün değildir. Bir insanın yaptığı işleri yapabilmesi bizi her bakımdan insan olduğu sonucuna götürmeyecektir. Bu sebepten de yapay zekânın kendine özgü bir kişiliği olmasını savunan

3 <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/fikir-ve-sanat-eserleri-sahiplerinin-haklari/> (erişim tarihi: 17/05/2018)

4 <https://www.copyright.gov/comp3/chap300/ch300-copyrightable-authorship.pdf> (erişim tarihi: 21/05/2018)

5 Nal/Suluk (Karasu) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017 s. 42,43

6 4.HD, 11.02.1972, E. 1971/12331, K. 1972/1080-Çevik 17-18; 11.HD, 11.05.2000, E.3250/K. 4072 – Suluk/Orhan, C. II, 126.

7 Nal/Suluk(Karasu) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017 s.43

8 Nal/Suluk(Karasu) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017 s.45

9 Nal/Suluk(Karasu) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017 s.46

10 KARADENİZ ÇELEBİCAN, Özcan: Roma Hukuk, B.7 Ankara 2000, s.129

görüşler bulunmaktadır¹¹. Yapay zekâ eğer kendine has bir kişiliğe sahip olursa karşımıza çıkacak olası hukuki problemlere cevap bulmamız kolaylaşabilir. Her hukuki statü toplumun ihtiyacından ortaya çıkmaktadır. 21. yüzyılın ihtiyacı da yapay zekâların hukuki statüsünün tanınması, bu şekilde yapay zekâ teknolojisi geliştikçe olası sorunlara çözüm ararken önümüzde öngörülebilir bir yol olmasıdır. Tüzel kişilik gibi yapay zekâlara özgü bir kişilik tanınırsa yapay zekâ teknolojisinin geleceği için daha sağlıklı bir yol izlenmiş olacaktır. Yapay zekânın bir fikri hakkın sahibi olması ihtimalinde yapay zekâ teknolojisinin nasıl etkileneceğini tahmin etmek çok kolay değildir elbette. Ancak yapılacak regülasyonlar hem yapay zekâ teknolojisini hem de fikri mülkiyet hukukunun gelişimini ve koruma amacını zedelemeyecek şekilde yapılmalıdır. Yapay zekâlarla ilgili bir başka tartışma ise özerk davranabilme becerisine sahip olan ve olmayan yapay zekâlardır. Bir robotun otonomluğu, karar alma yetisi ve bunları dış dünyada kontrol veya etkilerden bağımsız uygulayabilme yetisi olarak tanımlanabilir¹². Otonom şekilde hareket edebilen bir yapay zekâ, olayları kendi açısından değerlendirme yeteneğine sahip olduğu için onlara ayrı bir hukuki statü verilmesini destekleyen görüşler bulunmaktadır¹³. Bu noktada otonom davranabilen ve otonom davranamayan yapay zekâların farklı değerlendirmelere tabi olması en makul çözüm gibi görünmektedir. Fabrikada yer alan bir makinenin kesme ve paketleme işlemi yaptığını düşünelim. Bu makine karşısına gelen her şeyi kesmek ve paketlemek üzere programlanmıştır. Ürün bandına bir insan veya hayvan düştüğü senaryoda makine bunu algılayıp durmayacaktır. Otonom davranma becerisine sahip olduğunda ise karşısında bir insan olduğunu anlayıp duracaktır. Bu

açıdan bakacak olursak otonom davranamayan yapay zekâların bir araç ve eşyadan farksız olduğu açıktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi otonom davranabilen yapay zekâlara özgü bir hukuki kişilik tanınması ve bu sayede otonom hareket edebilen bir yapay zekânın meydana getirdiği zararların olası sonuçlarının öngörülebilir kılınması, bu teknolojinin gelişimi için doğru bir yol olacaktır.

3.Yapay Zekâ Ve Fikri Mülkiyet İlişkisi

“İnsan dışında bir şey eser yaratabilecek mi?” sorusunu ilk ortaya koyan olay ise

2011 yılında Makak maymun Naruto’nun, David Slater’ın fotoğraf makinesini alıp kendi fotoğrafını çekmesiydi. PETA, Naruto’yu temsilen Slater’a dava açtı¹⁴. Maymun Naruto’nun fikri mülkiyet hakkı olduğunu iddia ettiler. Ancak Amerikan 9. Temyiz Dairesi Naruto’nun insan olmadığı için fikri hakkı olamayacağına karar verdi.¹⁵ Karar hukuk bakımından bir yenilik teşkil etmese de konunun ilerleyen günlerde karşımıza daha sık geleceğini göstermektedir. İnsan dışında bir yapay zekânın veya bir hayvanın eser yaratabilmesi ihtimali aslında o kadar da imkânsız değildir. Google’ın yerel haberleri yazması için bir yapay zekâ finanse etmeye başlaması¹⁶ ve yine Google’ın sahip olduğu yapay zekâ şirketi Deep Mind’in kayıtları dinleyerek müzik üretebilen bir yazılım oluşturmaları¹⁷, Japonya’da yapay zekânın otonom olarak bir roman yazması¹⁸ aslında konu hakkında düşüncelerimizi değiştirir niteliktedir. 2014 yılında birçok dalda Oscar’a aday gösterilen “Her” filmi de tam olarak bu konuyu işlemektedir. Filmde günlük hayatındaki işlerini kolay-

11 <http://herdem.av.tr/tr/robot-haklari-suudi-arabistan-yaklasimi/> (erişim tarihi: 21/05/2018)

12 European Parliament’s Committee on Legal Affairs, ‘Draft Report With Recommendations To The Commission On Civil Law Rules On Robotics’ (European Parliament’s Committee on Legal Affairs 2016).

13 The Legal Status of Artificially Intelligent Robots, Personhood, Taxation and Control By Filipe Maia Alexandre, p. 18

14 <http://time.com/5251925/peta-monkey-selfie-lawsuit-dismissed/> (18/05/2018)

15 United States Court Of Appeals For The Ninth Circuit NARUTO V. SLATER No. 16-15469 D.C. No. 3:15-cv-04324- WHO

16 <https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/06/press-association-wins-google-grant-to-run-news-service-written-by-computers> (erişim tarihi:19/05/2018)

17 <https://techcrunch.com/2016/09/09/googles-wavenet-uses-neural-nets-to-generate-eerily-convincing-speech-and-music/> (erişim tarihi:19/05/2018)

18 <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/japanese-ai-writes-novel-passes-first-round-nationall-literary-prize/> (erişim tarihi: 19/05/2018)

laştırmak için bir işletim sistemi alan Theodore tüm işlerini bu işletim sisteminin yardımı ile yapmaya başlar. İşletim Sistemi Theodore'un arzularını öğrenip buna göre davranmaktadır. İşletim sistemi Theodore'un yazdığı mektupları derler ve bir kitap olarak yayımlar. Burada kitabın telif hakkı kime ait olacak Theodore'a mı, işletim sistemine mi, yoksa kimseye ait olmayacak mı?¹⁹ Bu soruların cevabını hukukun veremiyor olması, yapay zekânın hukuki statüsünün tam olarak belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. Bugüne kadar teknolojik gelişmelerin sanatçılara yardımcı olduğu görüşü hakimdi. Teknoloji, tıpkı bir enstrüman veya fırça gibi yaratıcı süreci destekleyen bir araç olarak algılanmaktaydı. Ancak bugün yapay zekâların bunun çok daha ötesine geçtiğini görmekteyiz. Bu durumda yapay zekânın meydana getirdiği eserin sahibi gerçekten yapay zekâyı mekanik, teknolojik olarak ortaya koyan kişi mi olmalıdır? Bu konuya cevap ararken fikri mülkiyet korumasının genel amaçlarına²⁰ zarar vermeyecek biçimde bir koruma getirilmesi gerekmektedir. Böyle bir yöntem izlenmezse hem yapay zekânın geleceği hem de fikri mülkiyet korumasının amacı ve işlevleri anlamsız kalacaktır. Yapay zekânın eser üretmesi durumunda eser sahipliği ve eser sayılıp sayılmayacağı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan ilki, ortaya konulan değerın eser sayılmayacağı görüşüdür²¹. Ancak bu durumda bir koruma sağlanamayacaktır ve bu da aslında istenen bir şey değildir. Ortaya çıkan değer bir insanın ortaya koyduğu özelliklere sahipse ve kanunda yazılı koşulları sağlıyorsa bu durumda eser sayılmasının önünde bir engel olmamalıdır. Eseri insan dışında olguların da üretebileceği düşüncesinin yerleşmesi gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmak bakımından önemlidir. Ortaya çıkan ürün eğer FSEK kapsamında eser olmanın

koşullarını sağlıyorsa eser korumasından yararlanmalıdır. Bu sadece FSEK koruması için değil yukarıda da bahsedilen teknolojinin gelişmesi için önemli bir husustur. Bu noktada otonom yapay zekâların hususiyet şartını taşıyabileceğini düşünmekteyim. Eğer yapay zekâ olayları kendi bakış açısından değerlendirebiliyorsa ve deneyimleyebiliyorsa bir esere hususiyet de katabilecek ve dolayısıyla eser sayılabilecektir.

Otonom olmayan bir yapay zekâdan söz ediyorsak bu durumda korumanın nasıl olması gerektiğini tartışmamız gerekecektir. Otonom olmayan bir yapay zekânın hususiyet taşıması mümkün değildir. Aldığı komutları doğrudan yerine getiren bir yapay zekânın ancak yardımcı bir işlevi olabilir. Burada FSEK'te yer alan işleme korumasının kıyasen uygulanması yerinde bir çözüm olacaktır. Kamuya sunulup sunulmadığına ve telif mevzuatı ile korunup korunmadığına bakılmaksızın bir eserden yararlanılarak meydana getirilip de bu esere oranla bağımsız olmayan fikir ve sanat eserleri işlemedir.²² Otonom olmadığı için kendi yaratım süreci olmayan bir yapay zekâ eğer bir eserden yararlanarak ondan bağımsız olmayan bir yaratım meydana getirirse bu kıyasen işleme olarak korunmalıdır. FSEK 6 uyarınca işlemler ve derlemeler hususiyet taşımak kaydıyla eser olarak korunacaktır. Bir yapay zekânın ortaya koyduğu değerın hususiyet taşıması ve üretim sürecinde olabilmesi için otonom olması gerekmektedir. Bu sebepten ancak otonom hareket edebilen bir yapay zekânın ortaya koyduğu işleme ve derlemeler kendi hususiyetini taşıması kaydıyla eser olarak korunabilecektir. Otonom davranmayan bir yapay zekâ hususiyet taşıyamadığından FSEK 6 uyarınca hususiyet taşımadığı için işleme eser olarak korunamayacaktır. Sonuç olarak otonom olmayan bir yapay zekâ bir işleme eser meydana getirdiyse bunun fikri mülkiyet hukuku derleme ve işleme hükümlerine kıyasen uygulanması gerektiği ancak hususiyet taşıyabilecek bir yazılıma sahip olmadığı için eser olarak korunamayacağı görüşündeyim.

19 <http://www.lawtechnologytoday.org/2017/11/copyright-artificial-intelligence%E2%80%828A/> (erişim tarihi: 19/05/2018)

20 Suluk (Karasu/Nal) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017, sf.37

21 1 Ralph D. Clifford, Intellectual Property in the Era of the Creative Computer Program: Will the True Creator Please Stand Up? (Tulane Law Review, Vo. 71, 1997), https://scholarship.law.umassd.edu/fac_pubs/77/ (erişim tarihi: 21/05/2018)

22 Nal/Suluk (Karasu) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017, sf. 73

Diğer bir görüş ise yaratılan değer bir eser sayılması ve bu eserin sahibinin yapay zekâyı üreten kişi olmasıdır. Bugün için kabul edilebilir sayılan bu görüş ilerleyen zamanlarda yapay zekâ teknolojisinin gelişmesi ile birlikte anlamını yitirecektir. Ayrıca yapay zekâyı bir hukuki kişilik tanınması durumunda otonomluğu olduğunu da düşünecek olursak yapay zekânın hiçbir payı olmaması makul bir fikir gibi görünmemektedir. En azından bugün FSEK'te yer alan çalışan buluşlarını yapay zekâ ve yapay zekâyı üreten kişiye uyarlamak makul bir çözüm gibi görünmektedir. Yapay zekâ ve yapay zekâyı üreten kişi ile işçi işveren ilişkisinin benzerliği bakımından bu sonuca gitmek makul olacaktır. Çalışan buluşlarında çalışan uygun bir bedel talep etme yetkisine sahiptir²³. Ancak günümüz teknolojisine baktığımızda yapay zekânın bedel isteyip isteyeceği belirsizdir. Bugün için yapay zekâ teknolojisinin geliştirilmesi amacıyla bu bedel yerine yapay zekâ teknolojisinin geliştirilmesi için bir fon kurulabilir. Yapay zekânın yarattığı eserlerde hizmet buluşu ve serbest gibi bir buluş ayırımına²⁴ gidilip gidilemeyeceği belirsizdir. Teknolojinin ilerlemesi ve aslında yapay zekâyı üreten kişilerin yapay zekâyı hangi alanlarda nasıl kodladığına göre değişecektir. Bu sebepten bu konuda en azından şu an için yapay zekâların eserlerinde hizmet buluşu sayılması ve bu konuda herhangi bir ayırma gitmemek gerektiği düşüncesindeyim.

Yapay zekâ teknolojisinin gelişmesi ve gelişirken de Stephen Hawking'in distopyasının yaşanmaması için regülasyonlar yapılmadan önce mevcut hukuki düzenlemelerde konuya bir cevap aranması makul gözükmektedir. Bu bakımdan işçi buluşlarının yapay zekânın ortaya bir eser koyması durumunda uygulanması, hukuk dünyasında yapay zekâların hukuki statüsü belirlenip ilgili regülasyonlar yapılana kadar işlevsel bir çözüm gibi durmaktadır.

Sonuç

Yapay zekâ ve fikri mülkiyet ilişkisine baktığımızda bugün hem dünyada hem de Türk doktrininde eseri yaratanın, hususiyeti taşıyanın insan olduğu görüşü hakimdir. Ancak yukarıda verilen örnekler dikkate alınacak olursa teknolojinin gelişimi ile birlikte bir düzenleme yapma gerekliliği doğmuştur. Gelişmeler ile birlikte bu alanda bir düzenleme yapılmazsa fikri mülkiyet hukuku ve yapay zekâ teknolojisinin zarar görmesi olasıdır. Bu sebeplerden öncelikle yapay zekânın hukuki statüsünün tanınması ve ardından da ilgili kanunlarda revizyona gidilmesi gerekmektedir. Her hukuki statü ve değişiklik ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Bugün teknolojinin günden güne değişimi ile birlikte konu hakkında değişiklikler yapılması gerekliliği hasıl olmuştur. Konu ile ilgili olarak farklı düşünceler doktrinde tartışılmaktadır. Yapay zekânın ortaya çıkardığı metanın, ürünün bir eser sayılamayacağı ve eser korumasından yararlanamayacağı görüşü bulunmaktadır. Kanımca bu düşünce teknolojik gelişmeleri destekleyen bir görüş değildir. Bunun dışında yapay zekânın bir eser yaratacağının ancak bu eserin sahibinin yapay zekâyı ortaya koyan kişinin olacağı görüşü mevcuttur. Bu görüş bugün için doğru olsa da yapay zekâ teknolojisinin geleceğinde bu düşüncenin de yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Yapay zekânın bağımsız olarak eser sahibi olabileceği görüşünün bugün için tartışılmadığının da altını çizmek gerekir. Yapay zekânın ve robot teknolojisinin gelişmesi bakımından yapay zekânın ortaya koyduğu değer insandan bağımsız olursa bu teknolojinin geliştiricisi olan insanlar bakımından olumsuz bir etki doğurması olasıdır. Bu teknolojinin gelişmesini destekleyen bir strateji izlenmesi daha doğru olacaktır. İlgili revizyonlar yapılana kadar fikri mülkiyet hukukunda yer alan çalışan, buluşlarını kıyasen yapay zekâ ve yapay zekâyı üreten kişi için uygulamak kanaatimce en uygun çözüm olacaktır.

23 Suluk (Karasu/Nal) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017, sf. 250

24 Sulu (Karasu/Nal) Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017, sf.251

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI DAYANIŞMA DERGİSİ YAYIN KOŞULLARI VE YAZMA KURALLARI

Dayanışma dergisi hakemli bir dergidir.

Dergi iki ayda bir yayımlanır.

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide yayımlanması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine bir çıktı ile birlikte elektronik ortamda gönderilmelidir.
- 3- Dergide yayımlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır.
- 4- Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurul'unca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir.
- 5- Yayımlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 6- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
- 7- Dergide yayımlanan yazıların telif hakları yazarı veya yazarları tarafından karşılıksız olarak İzmir Serbest Muhasebeci mali müşavirler Odası'na devredilir. Yazarlar başvuru dilekçesine ekledikleri "Makale Sunum Formu"nu doldurarak ve imzalayarak telif haklarını devrettiklerini beyan etmek zorundadır.
- 8- Derginin bir sayısında bir yazarın birden fazla yazısı yayınlanmaz. Ancak ortak çalışma ürünü olan ve birden çok yazarlı çalışmalarda bu koşul aranmaz.

YAZMA KURALLARI

- 1- "Yazılar, Microsoft Windows Word programla yazılmalı ve çözümünde herhangi bir sorun yaşanmaması için elektronik ortamda dergiye gönderilmelidir."
- 2- Yazılar 3 (üç) kopya olarak, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
 - a. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.

- b. Başlığın sağ alt tarafında yazarın adı ve unvanı" gösterilmelidir.
 - c. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
 - d. İlk sayfada, makalenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) özetleri yer almalıdır.
 - e. Özetlerin altında anahtar sözcükler (key words) bulunmalıdır.
 - f. Makalenin metni ikinci sayfadan başlamalıdır.
 - 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
 - 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) "şekil" olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
 - 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynak bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
 - 7- Kaynakların gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, "Kaynakça" başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.
- Lucey, Terry, Costing, 4* Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.
- Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, "An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations", The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.
- Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.
- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır. Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın disketteki biçimiyle yazı için "basıla" verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir. Forma ulaşmak için www.dayanismadergisi.com

Yazışma Adresi

Dayanışma Dergisi

1456 Sokak No. 15 Alsancak-İZMİR

Tel: (0.232) 441 96 33

Faks: (0.232) 441 95 67

e-posta: izsmmmo@izsmmmo.org.tr

www.dayanismadergisi.com

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI

DAYANIŞMA DERGİSİ

Makale Sunum Formu

Makaleyi sunan yazar	:	_____
Makalenin Başlığı	:	_____
	:	_____
Makalenin ilgili olduğu dal	:	_____
Makalenin yazarları	:	_____
	:	_____
	:	_____
	:	_____
Makaleyi sunan yazarın,		
Çalıştığı kurum	:	_____
Posta adresi	:	_____
	:	_____
e-posta adresi	:	_____
Telefon no	:	_____
Faks No	:	_____
Sunulan makalenin sayfa sayısı	:	_____
Makalenin sunulduğu tarih	:	_____

İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'nın Dayanışma dergisinde yer alacak yazılara ilişkin koşulları kabul ettiğimi ve yazımın telif haklarını İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na devrettiğimi bildiririm.

Makaleyi sunan yazarın imzası : _____

Forma ulaşmak için :

www.izsmmmo.org.tr

İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

İZMİR CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS ACCOUNTING EDUCATION AND RESEARCH INSTITUTE

**BİLGİSAYARLI MUHASEBE
ARA ELEMAN YETİŞTİRME KURSU**

Kurs Programı: 126 Saat

- > Ticaret, Ticari İşletme, Ticar ve Genel Vergi Hukuku
- > Yevmiye İşlemleri
- > Şirket Kuruluş İşlemleri
- > İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
- > Tekdüzen Hesap Planı ve Uygulamaları
- > Vergi Beyanname ve Uygulamaları

Ücret: 1000 TL
(1500 Kdv Dahil)
Kredi Kartları ile Nakit İhtisabı

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - www.izmirsmmmoeitim.org

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

STAJA GİRİŞ SINAVINA HAZIRLIK KİTAP SETİ

- 2018 GÜNCEL BASIM -

ÜCRET :150 TL
(Kdv Dahil)

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - http://izsmmmoeitim.org/egitim-ve-arastirma

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL - ORTA - İLERİ DÜZEY
EXCEL EĞİTİMİ KURSU**

- > Excel Nedir, Menüler, Data Girişi
- > Dosya Kayıt Yeniden Adlandırma,
- > Hes Kopyala Özel Yapıştır, Çıktı Alma,
- > Ejer Formülleri, Çalışma Sayfaları
- > Arama ve Bulma, Sıralama,
- > Pivot Tablolar, Pivot Grafikler
- > Bayuru Formülleri Normal ve Sabit (\$
- > Hücresel Referanslar, Alan Adlandırma
- > Sayfa Koruma
- > Koyu ve Açık Renklerle Veri
- > Veri Türleri ve Formatları, Kopru,
- > Senaryo Analizi, Dosya Koruma,
- > Makrolara Giriş, Fazl ve
- > Gelir Hesaplamaları,
- > Bulucu Analizleri, Kredi
- > Dosyaları Excel'e
- > Dönüştürme
- > Fonksiyonlar (Genel)
- > Fonksiyonlar, Mantık
- > Fonksiyonlar, Arama ve
- > Bayuru Fonksiyonları
- > Tarih ve Saat Fonksiyonları
- > Veri Tabanı Fonksiyonları
- > Hedef Arama Uygulama
- > Veri Tablo Uygulamaları
- > Filtreleme, Geliştirme
- > Filtreleme, Geliştirme
- > Filtreleme, Geliştirme

Eğitmen: MUSTAFA SOYKAN YANIK

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

**İNŞAAT SEKTÖRÜNDE
MUHASEBE ve VERGİ
UYGULAMALARI EĞİTİMİ**

ÜCRET: 600 TL
(1800 Kdv Dahil)

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - http://izsmmmoeitim.org/egitim-ve-arastirma

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

**MART 2019
STAJA GİRİŞ SINAVINA
HAZIRLIK KURSU**

"STAJ SÜRESİNDEN 5/6 AY'A KADAR KISALTMA İMKANI"

- ✓Türkçe
- ✓Matematik
- ✓Atatürk İlkeleri ve İnk.Tarihi
- ✓Ekonomi-Maliye
- ✓Finansal Muhasebe
- ✓Maliyet Muhasebesi
- ✓Finansal Tablolar Analizi

**Başlangıç
Son Hafta İçerisi**

26 Kasım 2018

- ✓Muhasebe Denetimi
- ✓Muhasebe Standartları
- ✓Medenî Hukuku
- ✓Vergi Hukuku
- ✓Sosyal Güvenlik
- ✓Borçlar Hukuku
- ✓Ticaret Hukuku

HAYALLERİNİZİ ERTELEMİYİNİZ

Kurs Süresi: 256 Saat

Kayıtlarımız Başlamıştır...

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - http://izsmmmoeitim.org/egitim-ve-arastirma

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

**2019 TEMMUZ
SMMM YETERLİLİK SINAVINA
HAZIRLIK KURSU**

"STAJ SÜRESİNDEN 4/5 AY'A KADAR KISALTMA İMKANI"

- ♦MUHASEBE DENETİMİ
- ♦FİNANSAL MUHASEBE
- ♦GENEL HUKUK
- ♦VERGİ MEVZUATI ve UYGULAMALARI
- ♦MALİYET MUHASEBESİ
- ♦FİNANSAL TABLOLAR AN.
- ♦MESLEK HUKUKU
- ♦SPK MEVZUATI

Kurs Süresi: 218 Saat

Kayıtlarımız Başlamıştır...

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - www.izmirsmmmoeitim.org.tr

**İZMİR MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
MUHASEBE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ**

**YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK
SINAVINA
HAZIRLIK KURSU**

- ✓İleri Düzey Finansal Muhasebe
- ✓Yönetim Muhasebesi
- ✓Finansal Yönetim
- ✓Gelir Üzerinden Alınan Vergiler
- ✓Harcama Üzerinden Alınan Vergiler
- ✓Vergi Tekniği
- ✓Revizyon
- ✓Sermaye Piyasası Mevzuatı
- ✓Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı

Kurs Ücreti: 3600 TL (18 kdv dahil) / kredi kartına 7 taksit

Kayıtlarımız Başlamıştır...

Adres: 1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak/İzmir Telefon: 0(232) 446 45 98
izmirsmmmoeitim@gmail.com - http://izsmmmoeitim.org/egitim-ve-arastirma

1456 Sk. No:15 K:1 Alsancak /Liman/İZMİR
Tel: 0232 446 45 98 • izmirsmmmoeitim@gmail.com
www.izmmmoegitim.org • http://izsmmmoeitim.org.tr/egitim.org.tr

2004 yılından itibaren bulut teknolojisini muhasebe yazılımında başarı ile uygulayan LUCA'dan E dönüşümde lider çözümler..

luca /MALİ MÜŞAVİR

luca /KOZA

luca /NET

luca /DENETİM

luca /ROTA

luca /DERGİ

► www.luca.com.tr

LUCA Ticari Paketleri'nde yer alan çözümler ile firma iş süreçlerinde başlayan e uygulamaların LUCA Mali Müşavir Paketi'ndeki e defter gönderimi ile Gelir İdaresi Başkanlığı'na doğrudan bildirimi sağlanır.

E dönüşüm süreçlerinde TÜRMOB İŞNET Özel Entegratörlük Hizmetleri anlaşması ile birlikte elektronik belgelerin saklanması konusunda da önemli hizmetler sunulur.

*Uygulamanın kullanım koşulları ve fiyatlandırma için www.luca.com.tr

**M^m TÜRMOB
TESMER**

luca